



КУЛЬТУРА ДОБРОСУСІДСТВА

Частина 2
МІСЦЕ, ДЕ МИ ЖИВЕМО.
ЗАКАРПАТТЯ

Робочий зошит для дітей
і матеріали
для батьків і педагогів

Учня / учениці _____ класу

Робочий зошит для 2-го класу до програми «Місце, де ми живемо» інтегрованого спецкурсу виховної спрямованості «Культура добросусідства» був розроблений у 2007–2009 рр. і адаптований у 2016–2017 рр. Видання здійснене в рамках проекту «Розвиток громадянської освіти в загальноосвітніх школах України через розробку та пілотування спеціальних курсів та модулів» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності "Долучайся!"», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Раєт в Україні.

Зміст Робочого зошита «Місце, де ми живемо» є виключною відповідальністю Раєт та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.

Робочий зошит створений відповідно до програми 2-го класу спецкурсу «Культура добросусідства», яка була схвалена до використання в навчальних закладах України (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» Міністерства освіти і науки України №14.1/12-Г-436 від 30.07.2013 р.) і надрукований для апробації в ЗНЗ Закарпатської області

Авторський колектив:

Араджионі Маргарита Анатоліївна, кандидат історичних наук, провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України;

Кірик Марія Юріївна, методист кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти;

Палько Тетяна Василівна, кандидат психологічних наук, директор Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти, старший викладач кафедри педагогіки і психології;

Ходанич Лідія Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри педагогіки і психології, доцент Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти

Особлива подяка за надані матеріали і консультації:

К. В. Алмазниковій, С. С. Араджионі, М. М. Басарабу, О. І. Боярчук, І. В. Бруновій-Калісецькій, В. П. Густі, М. І. Грицан, Р. І. Євтушенко, Н. В. Захаровій, Т. М. Захаровій, Ю. Г. Кононенку, В. В. Коцану, Л. Ф. Кравцовій, Л. В. Кравчук, В. М. Кузьмі, В. В. Михайловій, Л. В. Наумовій, В. І. Неупокоевій, Л. В. Огурцовій, Н. Ю. Опенко, В. М. Пічкарю, О. В. Поляковій, Т. В. Савченко, О. К. Смірнову, О. Г. Тимохіній, Н. А. Умерову, Ю. В. Шипу, С. В. Ягуповій

Рецензенти:

Гордуз Наталія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, завідувачка кабінету дошкільної, початкової та інклюзивної освіти Закарпатського інституту післядипломної педагогічної освіти;

Козик Ольга Іванівна, учителька початкових класів Ракошинської ЗОШ І–ІІІ ступенів Мукачівського району Закарпатської області;

Кухта Марія Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Культура добросусідства: Місце, де ми живемо. Закарпаття : Робочий зошит для 2-го класу загальноосвітніх шкіл Закарпатської області / [автори-укладачі: М. А. Араджионі, М. Ю. Кірик, Т. В. Палько, Л. П. Ходанич]. – 2-е вид. перероб. і доп. – К. : ТОВ «Прометей», 2017. – 88 + IV с. : іл. – Білорус., кримськотат., польськ., німецьк., рос., румун., словацьк., угорськ., укр.

ISBN 978-617-7502-24-0

Посібник створений відповідно до програми «Місце, де ми живемо» спеціального курсу «Культура добросусідства». Він призначений для ознайомлення школярів і їхніх батьків із рідним краєм, ментальними, мовними, релігійними, етнокультурними особливостями людей, які мешкають на Закарпатті, для проведення системної виховної роботи, розвитку громадянської освіти, формування соціальних компетентностей, навичок конструктивної комунікації й успішної взаємодії у колективі. Зошит може бути використаний також як методичний посібник і хрестоматія для організації роботи учнів початкової школи на уроці, під час виховних годин, у гуртках і вдома.

© Араджионі М. А., ідея, автор-укладач базової версії та регіонального компонента, 2017

© Кірик М. Ю., Палько Т. В., Ходанич Л. П., укладання регіонального компонента, 2017

© ІДЦ «Інтеграція та розвиток», макет, 2017



Я ЩИРО ВІТАЮ ТЕБЕ!

Я – бджілка Меліса! Ти пам'ятаєш мене? Минуло літо, і ми знову разом! Наша з тобою перша зустріч, твоє бажання дізнатися якомога більше про свою сім'ю, про тих, хто з тобою поряд, мене порадували.

Ти дуже добре попрацював/порацювала у першому класі, і в цьому році на тебе чекають не менш цікаві та захоплюючі подорожі дивовижним краєм нашої держави – Закарпатською областю. І в цьому тобі буду допомагати не тільки я, а й усі, хто тебе любить, – твоя родина, однокласники та вчителі.

«Місце, де ми живемо» – так буде називатись наша нова велика подорож. Я спробую допомогти тобі по-новому побачити свою вулицю, свій район, село або місто; дізнатися, чому люди так люблять місце, де вони живуть, і що вони роблять для того, щоб воно стало ще кращим та затишнішим. На тебе чекають різноманітні екскурсії. Ти навчишся краще розуміти своїх друзів, виконувати цікаві завдання й сам/сама спробуєш скласти їх для своїх однокласників і однокласниць. Все нове, про що ти дізнаєшся під час наших подорожей або чого навчишся, знадобиться тобі в житті. Ти замислишся над майбутньою професією й тим, як жити в гармонії з природою. Вже незабаром ти сам/сама зможеш розповідати про свою батьківщину та різні культури твого краю. А ще, я сподіваюся, продемонструєш приклади гостинності та сусідської взаємодопомоги, ввічливого та приязного ставлення до різних людей, які тебе оточують. Адже люди – це головний скарб будь-якої землі.

Хочу нагадати тобі спеціальні позначки, що допоможуть зрозуміти, як потрібно виконувати завдання під час нашої спільної подорожі Закарпаттям:



виріж,
наклей



напиши,
закінчи
речення



розкажи,
поміркуй
уголос



з'єднай,
обери,
знайди



поміркуй,
дізнайся,
склади, відгадай



словничок



намалюй,
розфарбуй,
домалюй

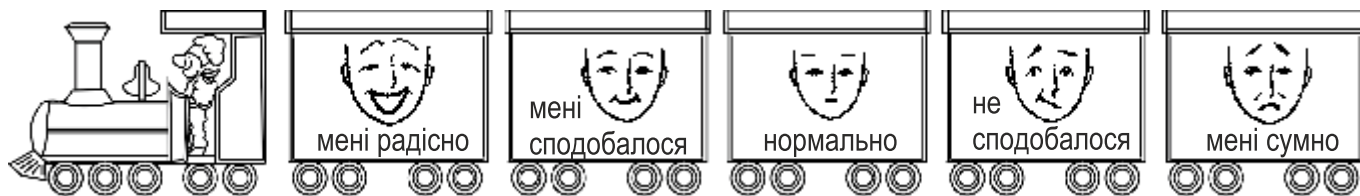


прочитай,
запам'ятай



це цікаво,
поради бджілки

Мені дуже хочеться дізнатися, чи сподобалися тобі наші зустрічі, тому в кінці кожної з них я попрошу тебе обрати таку маску, яка найбільше відповідає твоєму настрою. Виділи її та розмалюй.



Щасти тобі!





ЗАКАРПАТТЯ – КРАЙ, У ЯКОМУ МИ ЖИВЕМО



Прочитай вірш Олени Полянської «Ми малята українські». Розкажи, що ти знаєш про свою країну.

І кримчани, і сумчани,
Луганчани і кияни
Кажуть донечці і сину:
В нас держава – Україна!
Разом всі – одна сім'я ми:
Донеччани й полтавчани,
Харків'яни й вінничани.
Мелітополь, Кіцмань, Сміла –
Разом ми велика сила!

В Сімферополі і Львові
Хай лунає рідне слово!
І одеські, і волинські
Ми малята українські!
І бажає нам здоров'я
Закарпаття й Подніпров'я,
Чернігівщина й Буковина
Й вся велика Україна.



Прочитай вірш Василя Пічкаря «Мій рідний край». Намалюй свій край на окремому аркуші. Знайди свій район на карті Закарпатської області.

Закарпаття – це мій край:
Сині гори, полонини
І завітчані долини,
Рік шумливих водограй...
Дивишся немов вві сні:
Гори тягнуться високо,
І синіє «Морське око» –
Дух захоплює мені.

Лісу царство навкруги!
І Говерла, мов царівна,
А чи полонина Рівна,
Крутояри, береги...
Боже, силу мені дай
Зберегти отії скарби!
Чарівні знайду я фарби
Й намалюю рідний край.





Напиши назву населеного пункту,
у якому ти живеш.



Символ –
знак, якась
особлива
прикмета



Символами Закарпаття вважаються дві квітки, які трохи схожі на квітку-семицвітку. Роздивись уважно малюнки й підкресли їхні назви у списку: волошка, едельвейс, липа, нарцис, ромашка. Розмалюй квіти.



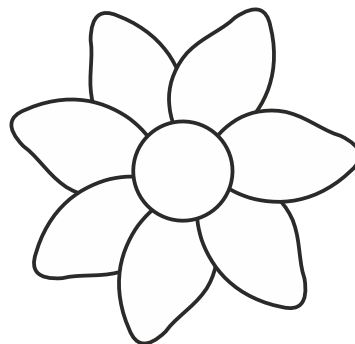
Розкажи,
а що є
символом
твого
населеного
пункту
і чому?



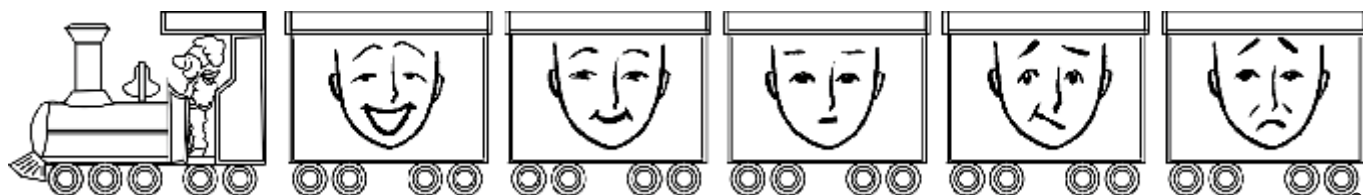
Придумай
і намалюй
новий
символ
твого
населеного
пункту.



Загадай побажання людям, які живуть на Закарпатті,
на кожную пелюстку чарівної квіточки. Напиши їх.



Дізнайся, що побажали однокласники та однокласниці. Спробуйте разом скласти спільний лист-побажання всім жителям нашого краю.





КОЖЕН/КОЖНА ІЗ НАС ОСОБЛИВИЙ (-А), АЛЕ ВСІ МИ МАЄМО БАГАТО СПІЛЬНОГО



Спробуй відповісти на наведені нижче запитання, вибираючи правильну відповідь або дописуючи свій варіант. Потім обміняйся зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті зошитами та порухайте, скільки відповідей у вас збіглося, а скільки – ні. Як ти гадаєш, чи може те, що є у вас спільного, або те, чим ви відрізняєтеся одне від одного, завадити вашому спілкуванню й дружбі?

1. Скільки тобі років?

2. Твоя стать?

3. Який у тебе колір волосся?

4. Яка спортивна гра тобі подобається?

5. Який твій улюблений напій?

6. Що тобі найбільше подобається робити під час дозвілля?



Прочитай вірш М. Грицан «Ми люди». Поміркуй, що є спільного, а що відрізняє тебе від твого/твоєї найкращого/найкращої друга чи подруги.



Ми всі неповторні, ми всі особливі,
Буваєм – спокійні, буваєм – крикливі,
Буваємо – добрі, буваєм – не дуже,
Ми різними створені були, мій друже.
Нас кожного мама своя народила
І кожному світ по-своєму відкрила,
Нам різні співали колись колисанки,
Та ми зустрічаєм однакові ранки.
Хоч ми дуже різні, та всі ж бо ми – люди,
Тож будьмо людьми повсякчас і повсюди.



Напиши свою адресу. Знайди, хто з твоїх однокласників/однокласниць, знайомих чи друзів/подруг живе з тобою поруч.





Намалюй на окремому аркуші свій будинок та будинки своїх сусідів.

Згадай який-небудь гарний вчинок, який ти зробив/зробила разом із сусідом/сусідкою.



Добери подібні слова до слова «дружити».

Доповни рядки оповідання «Про себе» та запропонуй окремо це зробити всім із твоєї родини. Таким чином ви складете розповідь про свою унікальність. Порівняйте ваші розповіді. Що спільного ви знайшли між собою? Що допомагає всім вам відчувати себе міцною, дружною родиною?

Я _____
(дві характерні для тебе риси)

Я хотів (-ла) би знати _____
(те, що тебе цікавить)

Я чую _____
(уявний звук)

Я бачу _____
(уявний об'єкт)

Я хочу _____
(реальне бажання)

Я уявляю собі _____
(те, що ти собі уявляєш, коли є вільна хвилинка)

Я відчуваю _____
(що ти відчуваєш, коли перебуваєш у родинному колі)

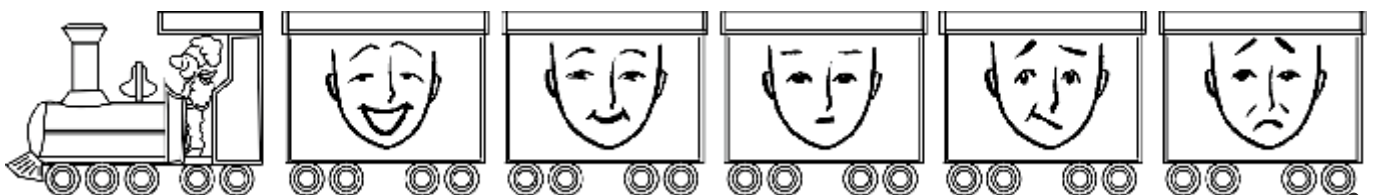
Я турбуюся _____
(те, що тебе справді турбує)

Я сумую _____
(те, що тебе найбільше засмучує)

Я радію _____
(те, що робить тебе щасливим/щасливою)



Небагато потрібно для того, щоб викликати усмішку, але усмішки досить для того, щоб все стало можливим.





ФОЛЬКЛОР ПРО БАТЬКІВЩИНУ, ДІМ, СУСІДІВ У КУЛЬТУРІ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА ЗАКАРПАТТІ



Напиши разом із батьками слова «Батьківщина», «дім», «сусіди» різними мовами.

ТВОЄЮ РІДНОЮ
МОВОЮ

ДЕРЖАВНОЮ
МОВОЮ

РІДНОЮ МОВОЮ
ТВОЇХ СУСІДІВ



Спробуй знайти й підкреслити в коломийці та прислів'ях слово «батьківщина» та словосполучення, якими це слово можна замінити.

Ой я собі сам заграю на срібній трембітці,
Як вижену в Чорногору та й біленькі вівці.
Буду собі вівчарити, в сопілочку грати.
Буду в своїх співаночках

край наш прославляти.

Гуцульщино, вітцівщино,
мій карпатський краю!
Та я тебе скільки дишу, стільки і згадаю!

Весь світ обійшов, а рай у рідному краї
знайшов. (Азербайджанське)

На сваёй зямлі як на небе.

На своїй землі як у раю. (Білоруське)

Кожен говорить про свою вітчизну. (Болгарське)

У своїй стороні й зима миліша. (Литовське)

Кожному свій куточок здається найкращим. (Польське)

Людина без батьківщини – як соловей без пісні. (Румунське)

Немило нікому без отчого дому. (Українське)



Батьківщина –
країна, яку
людина вважає
свою рідною
чи громадянином
якої вона є



Батьківщина –
місце народження
людини, місце,
де пройшло її
дитинство; де стоїть
батьківська хата;
спадок



Розпитай батьків і напиши з їхньою допомогою яке-небудь прислів'я чи приказку про Батьківщину, оселю чи сусідів своєю рідною мовою.



Послухай народну словацьку скоромовку. Як ставляться зазвичай сусіди до сусідів? Поміркуй, з якими із наведених нижче прислів'їв її можна зіставити?

Poslali ma naši k vašim,
aby prišli vaši k našim,
ak neprídu vaši k našim,
tak neprídu naši k vašim.

Прислали мене наші до ваших,
Щоб прийшли ваші до наших.
А як не придуть ваші до наших,
То не придуть і наші до ваших.

Сусід – дзеркало сусіда. (Вірменське)

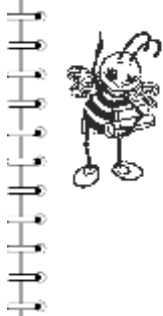
Не обирай дім – обирай сусіда. (Єврейське)

Стався до інших так, як хочеш, щоб ставилися до тебе. (Китайське)

Соседство – взаимное дело. Сусідство – взаємна справа. (Російське)

Добре слово замки відчиняє. (Угорське)

Як ти людям, так і люди – тобі. (Українське)



Фольклор у перекладі з англійської мови означає «народна мудрість, знання, народна творчість». Це створені народом поезія або казки, легенди, думи, пісні, анекдоти, прислів'я, приказки, народна музика, театр, танець, образотворче та декоративно-прикладне мистецтво. Фольклор відображає повсякденне життя, цінності, мрії кожного народу. У нас під словом «фольклор» частіше за все розуміють усну народну творчість і музичні твори.



Спробуй прочитати українські прислів'я. Для цього треба правильно з'єднати обидві їхні частини.

Без брата проживеш,

як із сусідами не дружить.

Погано жить,

хату купиш, а сусіда не продаси.

Який сусіда,

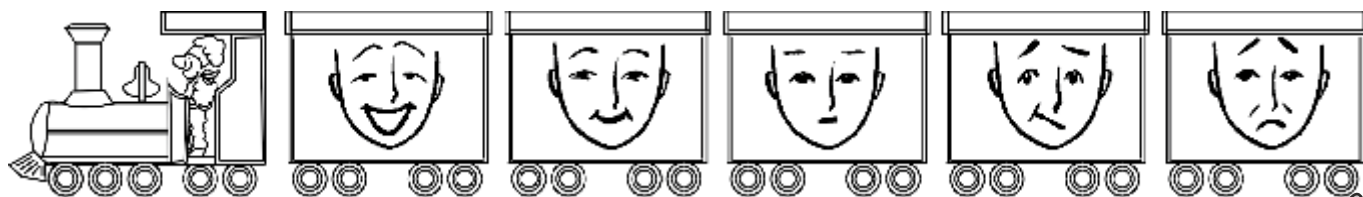
а без сусіда – ні.

Не купуй собі дім, а купуй сусіда;

така й бесіда.



Спробуй знайти на сторінках цієї подорожі схожі за змістом прислів'я. З'єднай їх за допомогою стрілочок. Розкажи, як ти гадаєш, чому в прислів'ях різних народів є так багато спільного.





ВІРШІ, ЛЕГЕНДИ ТА КАЗКИ ПРО НАШ РЕГІОН



Розкажи вірш, легенду чи казку про свій регіон.

Напиши прізвища письменників і письменниць свого краю.



Письмєнник,
письменниця –
людина, яка
пише художні
літературні твори



Прочитай разом із учителем.

ПРО ЗЛОГО СИЛУНА ТА ДОБРОГО КАРПА

Казка

Колись давно наш край був рівниною. Володарем тут був велетень Силун. Служив у Силуна хлопець Карпо: косив, орав, сів, збирав урожай. Одного разу вирішив Карпо додому повертатись, та Силун не захотів дати йому розрахунок. Схопив він Карпа, підняв і вдарив об землю. Ударив так, що аж яма зробилася. Але Карпо теж був сильний, він звівся на ноги і схопив Силуна, вдарив ним так, що земля розкололася. І опинився Силун у підземній печері. Тоді вдарив ногою у земну кору – вона вигнулася, та не відчинилася. Вдарив другою – вигнулася ще більше, а відчинитися не хоче. Пробував головою пробивати, плечима витискати – марно, кулаками гатив – теж не допомогло. Від його ударів на землі гора за горою робилася, і чим дужче кидав собою Силун-велетень, тим вищі гори піднімались навколо. Уранці прокинулись люди і дуже здивувались. Навколо – гори, а там, де був палац, усе провалилося у прірву.



Послухай вірш Андрія Патруса-Карпатського про найвищі вершини Українських Карпат. Чи доводилось тобі бачити хоча б одну з цих вершин? Чим вони тебе вразили?

Люблю на Говерлу дивитися вранці,
Як луки виблискують в сяєві рос.
Вклоняється їй, вічно юній горянці,
Кремезний опришок – чабан Пієтрос.
Говерло, Говерло! Красо моя любя,
Яка чарівна ти у вранішню мить.
Недарма ж то Петрос зачісує чуба,
На тебе закохано, вірно глядить.





Прочитай вірші про різні куточки нашого краю. Які назви вулиць, гір, міст, річок, сіл ти зустрів у поезіях?

ДОКИ БУДЕ ВЕРХОВИНА
 Треба матір для дитини,
 Для пташини треба неба,
 А під небом для людини
 Батьківщини й доли треба...
 Поки сонце є і небо,
 Поки є життя на світі,
 Верховинцю доти треба
 Рідні гори й доли рідні.
 (Ю. Шуп)

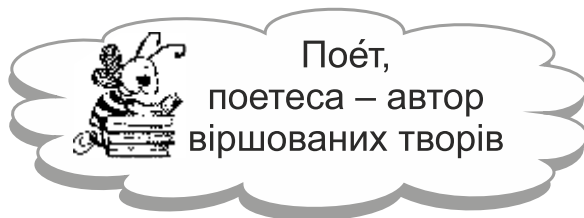


НАШ ХУСТ
 Шлях до Тиси повертає.
 Світ новий і давнина...
 От і Хуст мене вітає –
 Закарпатська сторона.
 Йдуть назустріч перехожі –
 І статечні, і малі.
 Ми всі рідні й дуже схожі,
 Люди Срібної Землі!
 (В. Галас)



Дізнайся з вірша Маргарити Меденці, чим пишаються малі закарпатці.

Я пишаюсь рідним краєм:
 Виноградом, садом, гаєм,
 Горами і потічками,
 Родом тата, родом мами,
 Тут традиції прадавні,
 Рівних націй внуки славні



Поёт,
 поетеса – автор
 віршованих творів

УЖГОРОД
 Князь Лаборець замкове місто
 На Градській горі збудував
 І замок міцний, урочистий
 Нащадкам своїм дарував.
 Мінялись закони і влади,
 Та ріс собі в злагоді град.
 Мій Ужгород рідний – найкращий,
 Де сакура і виноград.
 (В. Кузьма)

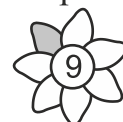


Розповідь –
 усне чи письмове
 викладення
 якої-небудь події

МУКАЧЕВО
 О рідне Мукачево, рідна колиска,
 Ти в серці моєму, місто, завжди,
 Коли, повертаючись, гір бачу низку,
 В садах виноград та достиглі плоди –
 Тут найсолодша на світі вода ще
 Із найчистіших у світі криниць.
 Співає душа – моє місто, ти краще
 Від найславетніших в світі столиць!
 (О. Дерваль)



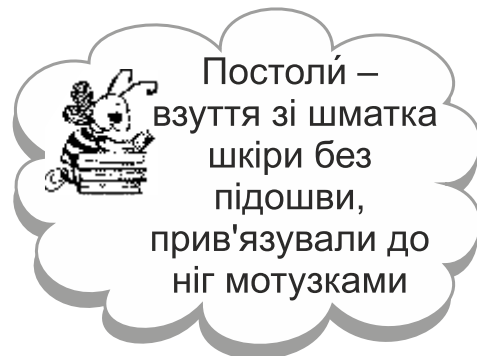
Автори віршів бачать наш край по-різному. А яким у твоїй уяві постає Закарпаття? Намалюй це на окремому аркуші.





Прочитай легенду про назву села Колочави. Запитай у батьків, звідки походить назва твого населеного пункту.

Існує чимало легенд про походження назви селища. Найпопулярніша із них розповідає про те, що береги річки, яка протікає через село, колись були дуже болотистими. Отож коли перші поселенці просувалися ними, то вода набиралася у постолі (взуття) та видавала специфічні звуки: «чавк-чавк». Через це річку назвали Чавка. Як перших жителів запитували, де вони живуть, то чули у відповідь: «Коло Чавки». Із часом назва річки трансформувалася у Колочавку, а мальовниче село, яке вона омивала, прозвали Колочавою.



Послухай вірш Андрія Патруса-Карпатського «Щастя». Як ти розумієш щастя? Чи всі люди однаково розуміють щастя? Що найцінніше в житті людини?

- | | |
|---|--|
| – Що таке щастя? –
спитали раз квітку. | – Що таке щастя? –
бджолу запитали. |
| – Сонце і дощик весною і влітку. | – Квіти у полі та сонячні далі. – |
| – Що таке щастя? – спитали пташину. | Мати сказала в зеленім міжгір'ї: |
| – Линути в далеч дзвінку, голубину. | – Щастя – це жити у злагоді й мирі. |
| – Що таке щастя? – спитали діброву. | Щастя – це воля, мов хвилі Дунаю, |
| – Тиша срібляста в годину ранкову. | Праця і пісня для рідного краю. |



Колись письменник М. Шварц навчив мене, як потрібно складати вірші. Спробуй скористатись його порадами, і в тебе обов'язково вийде!

- ☺ Писати вірші неважко. Вірші – це дружна компанія слів, які дуже схожі між собою, як хор: вони підспівують одне одному, і виходить співзвучність – рима.
- ☺ Щоб знайти риму до слова, потрібно прослухати його звучання й згадати інше слово, яке буде на нього відгукуватись, наприклад, якщо крикнути «кабачок», то луна відповість «-бачок» або «-чок». Зараз потрібно згадати слово, яке буде мати схоже закінчення й підходити за змістом вірша, наприклад, «лежить на сонці кабачок, підставив сонечку бочок».
- ☺ За допомогою луни легко знайти риму до найважчих слів. Наприклад, слово «процвітайте» – «-вітайте», «-тайте». Луною відгукується наголошений склад, а склад перед ним і закінчення слова відгукуються слабше й промовляються швидко, тому їх можна змінювати: «співайте», «майте». Може вийти рима: «У мирі, радості процвітайте та ніколи біди не знайте!»





Ріма –
співзвучність
кінцевих
складів рядка



Вірш – це
невеликий
поетичний
твір, у якому
є ритм та рима



Казка – твір
про вигадані
події, вигаданих
осіб, інколи за
участю фантас-
тичної сили

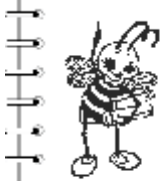


Вчимося підбирати риму. Прочитай вірш Лідії Повх. Згадайся, назв яких річок не вистачає, і допиши.

Де Карпати ввись знялися,
Там найбільша річка _____
Де під горами Іршава,
Там шумить ріка _____
В Ужгород біжить чимдуж
Крізь Березний річка _____
Де у нас найбільша гребля,
Там шумить ріка _____
Де ходили давні тури,
Там долина річки _____
А в Сваляві аж іскриться
Славна річка _____
(Тиса, Боржава, Уж, Терезля, Тур'ї, Латорця)



Ритм –
рівномірне
чергування
яких-небудь
елементів (наприклад,
у звучанні, у русі).
Ритм вірша створюється
певним чергуванням
наголошених
і ненаголошених
складів



Казки – не тільки цікаве проведення часу. Вони розвивають уяву й багато гарних якостей у людині, відображають надії та мрії людей, їхні думки та бажання. Тому ідеї казок, які склали зовсім не схожі між собою люди, що живуть у різних куточках землі й розмовляють різними мовами, дуже схожі.



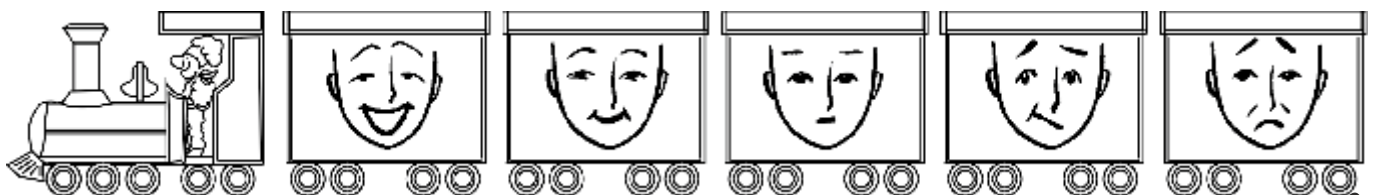
Склади невелику казку або вірш про край, де ти живеш.



Наведи приклади казок різних народів, зміст яких схожий між собою.



Напиши назви відомих тобі казок і легенд Закарпаття.





«ПАМ'ЯТКА» – ВІД СЛОВА «ПАМ'ЯТЬ»



Пам'ятник – скульптурна чи архітектурна споруда на честь кого-небудь або чого-небудь



Пам'ять – це здатність зберігати й відтворювати відому людині інформацію



Пам'ятки можуть бути створені природою або руками людей. Вони розповідають про минуле нашої країни та її природу; про розвиток культури й різні події, що відбувалися в житті людей. Пам'ятки бувають:

1) історичні: археологічні (залишки стародавніх поселень, кургани, різноманітні знахідки й ін.), архітектурні (вали, будівлі, палаци, старо-винні фортеці, укріплення, храми); надмогильні пам'ятники, пам'ятники на честь знаменитих людей або подій та ін.;

2) культури й мистецтва: пам'ятники відомим музикантам, письменникам, художникам та ін., пам'ятки писемності й фольклору, предмети декоративно-ужиткового мистецтва та ін.;

3) природні: пам'ятки, що створені природою, – водоспади, печери, рідкісні дерева, скелі та ін. Бувають і пам'ятки природи, які створені руками людей, – сади, парки, заповідники та ін.



Пам'ятка – предмет, що є нагадуванням про кого-небудь чи що-небудь; який-небудь залишок минулого



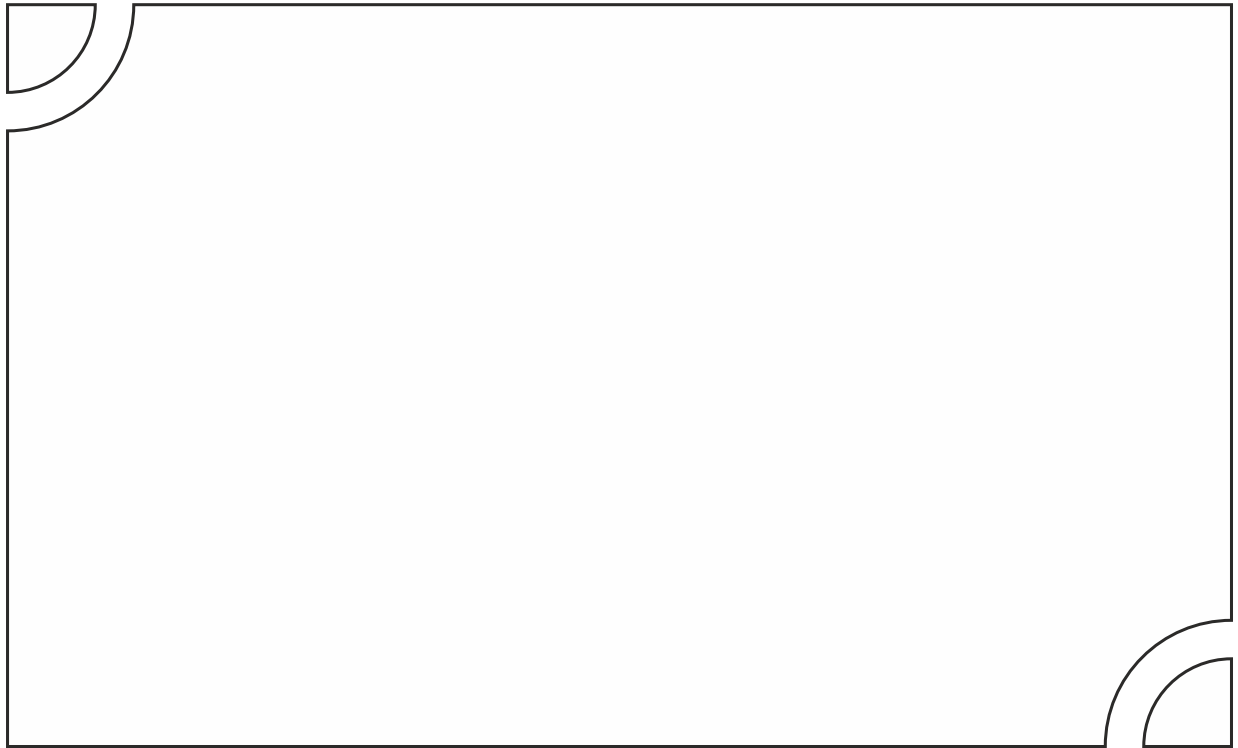
Долина нарцисів

Які пам'ятки є у твоєму населеному пункті або в його околицях? Про що ці пам'ятки нагадують людям?





Намалюй пам'ятку, яку ти бачив/бачила під час екскурсії.



До якої групи пам'яток можна віднести намальований тобою малюнок?



Склади розповідь про намальовану тобою пам'ятку за планом:

1. Розташування пам'ятки.
2. Автор пам'ятки (якщо це відомо).
3. Зовнішній вигляд (з якого матеріалу виготовлена, її розміри, кого або що зображено, чи є які-небудь написи на пам'ятнику або на його постаменті).
4. Про що або про кого ця пам'ятка нагадує людям.

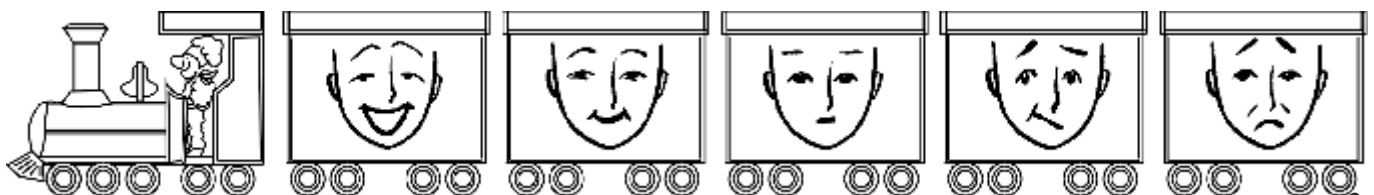


Культура –
все, що створено
людьми



Порадься з батьками і дай відповідь на запитання:

Які ще пам'ятники ти хотів/хотіла би бачити у своєму населеному пункті або в його околицях? Чому?





СВЯТІ ТА ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ Й ПАМ'ЯТКИ ПОРЯД З НАМИ, ТУРБОТА ПРО НИХ



Серед пам'яток історії й культури особливо виділяються святі місця. Це різні стародавні храми, могили святих, пам'ятники людям, що віддали життя за Батьківщину, уславили свій народ та ін. Святими місцями також вважаються об'єкти природи (джерела, дерева, гори, пагорби або скелі незвичайної форми, кам'яні плити та ін.), що, на думку людей, мали надзвичайні властивості, тому могли дарувати фізичні та духовні сили, насагу жити й робити гарні вчинки. Деякі з них не дуже відомі й навіть не вважаються за пам'ятки, що охороняє держава. Проте для когось із людей ці святі місця є особливо цінними, значущими.



Святий – чистий,
досконалий,
праведний, проинятий
високими почуттями,
божественний



З'єднай назву з малюнком.

Ілона Зріні з сином Ференцом

Пам'ятник Т. Г. Шевченку

Кафедральний собор

Художники Й. Бокшай та А. Ерделі



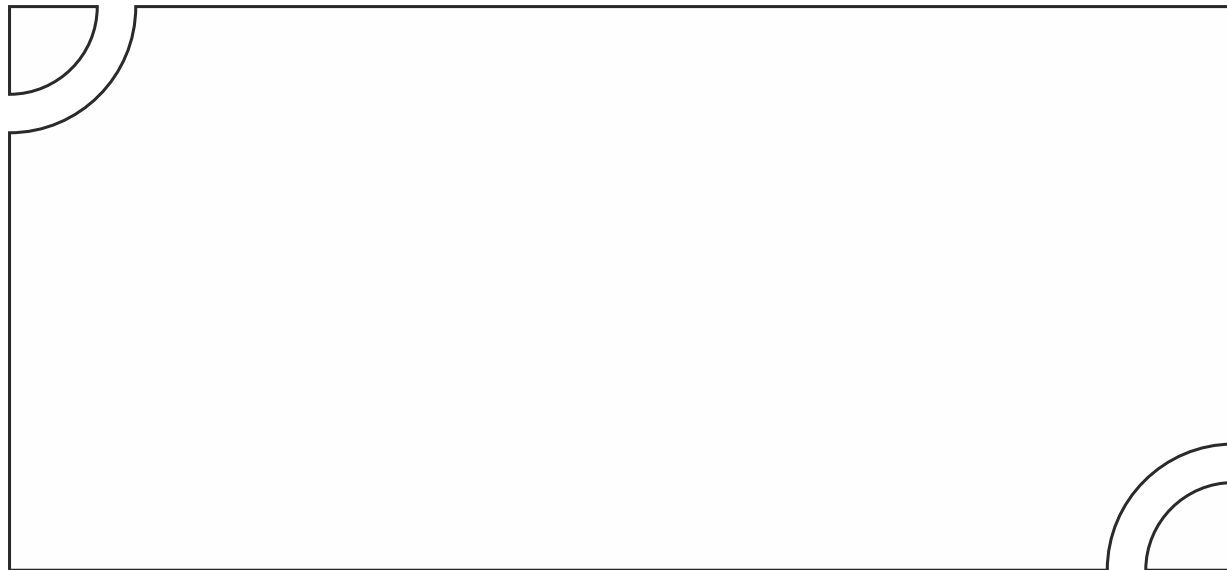
Напиши, які святі чи пам'ятні місця ти знаєш у своєму населеному пункті або поблизу нього.



Поміркуй уголос, чому люди вважають ці місця святими. Для чого вони їх відвідують?



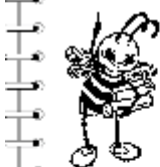
Намалюй або принеси фотографію якого-небудь пам'ятного або святого місця, яке відвідав/відвідала ти або твої близькі.



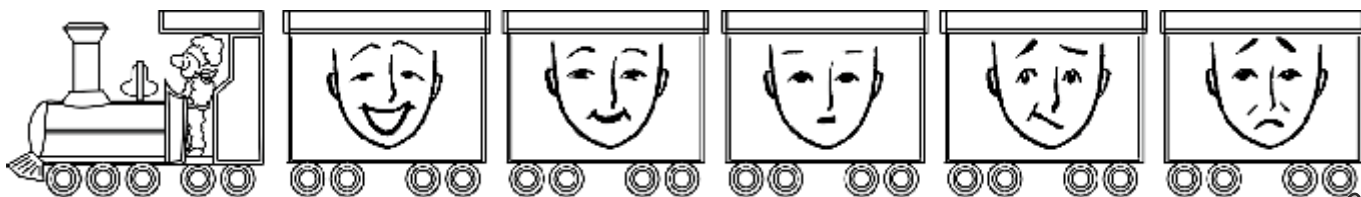
Поміркуй уголос, що означає «охороняти пам'ятник». Як потрібно піклуватися про нього? Наведи приклади шанобливого й нешанобливого ставлення до якої-небудь пам'ятки або святого місця.



Порадься з батьками і дай відповідь на запитання: яку допомогу могла б надати твоя сім'я для збереження пам'яток у твоєму регіоні?



Напевно, й у твоєму населеному пункті є пам'ятки чи святі місця, до яких приходять тільки частина жителів села або міста, – це старі будівлі, у яких колись молилися їхні прабабусі й прадідусі, кладовища, пам'ятники визначним подіям та ін. Можливо, у твоїй сім'ї не заведено відвідувати святі місця або пам'ятники, створені руками інших людей, не схожих на твоїх близьких. Але це не означає, що ти маєш нешанобливо ставитися до них. Адже будь-яка пам'ятка – це духовне багатство не лише однієї групи людей, а й усіх жителів країни, всього людства. Тому у 2000 році в нашій країні був ухвалений закон «Про охорону культурної спадщини», який говорить про те, що турбота про збереження пам'яток є обов'язком кожної людини.





УЯВЛЕННЯ ПРО ЗАКАРПАТТЯ ЯК ПРО ПЕРЕХРЕСТЯ КУЛЬТУР

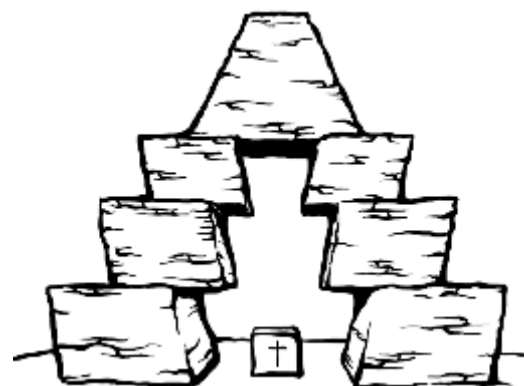


Прочитай вірш і підкресли назви різних народів, які колись жили в Карпатах.

НА ВЕРЕЦЬКІМ ПЕРЕВАЛІ
На Верецькім перевалі
Різні люди побували.
Злі і люті чорні обри,
Римські воїни хоробрі,
Горді даки тис рубали,
Кельти замки будували.
Продирались без спочину
Кіньми угри на долину.
Хан монгольський зупинявся,
На Європу заглядався.
Княжі київські комонні*
Тут стояли в охороні.
Недарма це місце славне
Звуть Воротами іздавна!

(Л. Повх)

*Комонні – кінні воїни.



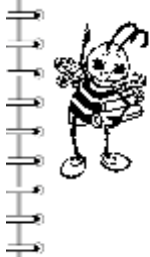
Нарód – жителі країни або велика група людей, об'єднаних спільною територією, мовою, культурою й самоназвою



Подумай і розкажи, що залишили після себе нащадкам народи, які жили колись у Карпатах. Як ти думаєш, чим приваблювала різних людей наша земля? Що вони шукали і чому залишилися тут жити?



Плém'я – спільнота людей, пов'язаних родовими стосунками, територією, культурою, мовою й самоназвою



Закарпаття розташоване на перехресті багатьох доріг, його важко оминати. Подорожуючи з півдня на північ, зі сходу на захід чи навпаки, багато племен уподобали цю землю і знайшли собі місце для поселення. Закарпаття стало для них рідною домівкою – теплою, гостинною і затишною. Як стежки і дороги, тут переплелись мови і культури.



Закарпаття – музей просто неба, а твій регіон – це зала цього музею. Щоб скласти екскурсію цією залою, пригадай, які пам'ятки є там, де ти мешкаєш. Дізнайся, які племена або народи їх створили. З якими подіями вони пов'язані?



Прочитай вірш Василя Густі. Згадай, хто ще, крім перерахованих народів, називає наш край своєю батьківщиною сьогодні.

Різні мови чути в ріднім краї –
Закарпатській славній стороні.
Друг-угорець радісно вітає,
Тисне руку брат-словак мені.

А румунське щире «Буна зіва!»
З «Добрий ранок!», мов квітки,
сплелись.
Приязню земля моя щаслива,
Дружбі нашій уклонила вись.



Намалюй, як ти собі уявляєш людей, які жили у твоєму населеному пункті багато-багато років тому.



Познач або допиши назви представників різних культур, які сьогодні мешкають у твоєму населеному пункті.

АЗЕРБАЙДЖА́НЦІ	КИТА́ЙЦІ	ТАТА́РИ
АРА́БИ	НІ́МЦІ	ТУ́РКИ
БІЛОРУ́СИ	ПОЛЯ́КИ	УГО́РЦІ
ВІРМЕ́НИ	РО́МИ	УКРАЇ́НЦІ
ГРЕ́КИ	РОСІЯ́НИ	ФРАНЦУ́ЗИ
ГРУЗІ́НИ	РУМУ́НИ	ЧЕ́ХИ
ЄВРЕ́Ї	СЛОВА́КИ	



Відгадай загадки про різні засоби пересування й поміркуй, на чому ще приїздили люди на Київщину в давнину й приїздять у наш час.

Без ніг біжить, без голосу кричить,
очі – мов коло, та не бачить нічого.
(Автомобіль)

Kierownica, dzwonek, koła z oponami.
Jedzie na nim Piotrek i rusza nogami.
Кермо, дзвоник і колеса,
рухається з місця ногами.

Полотно, а не доріжка,
кінь біжить – сороконіжка.
(Поїзд)

(Велосипед)

Не бджола, а гуде, не птах, а летить.
(Літак)

Біжить візок через струмок
і слід за собою замітає.
(Човен)



Розфарбуй національний костюм, який тобі подобається найбільше.



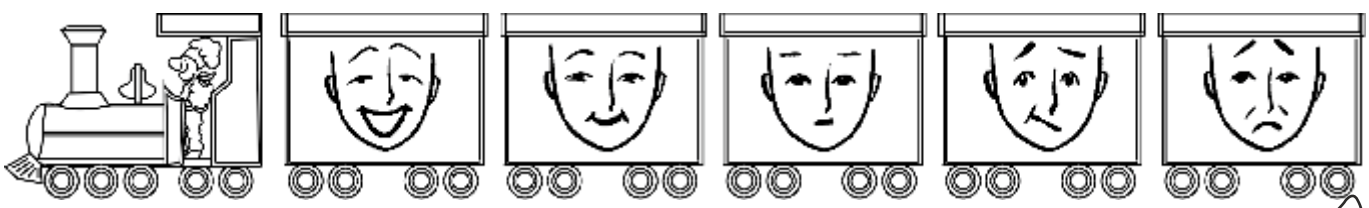
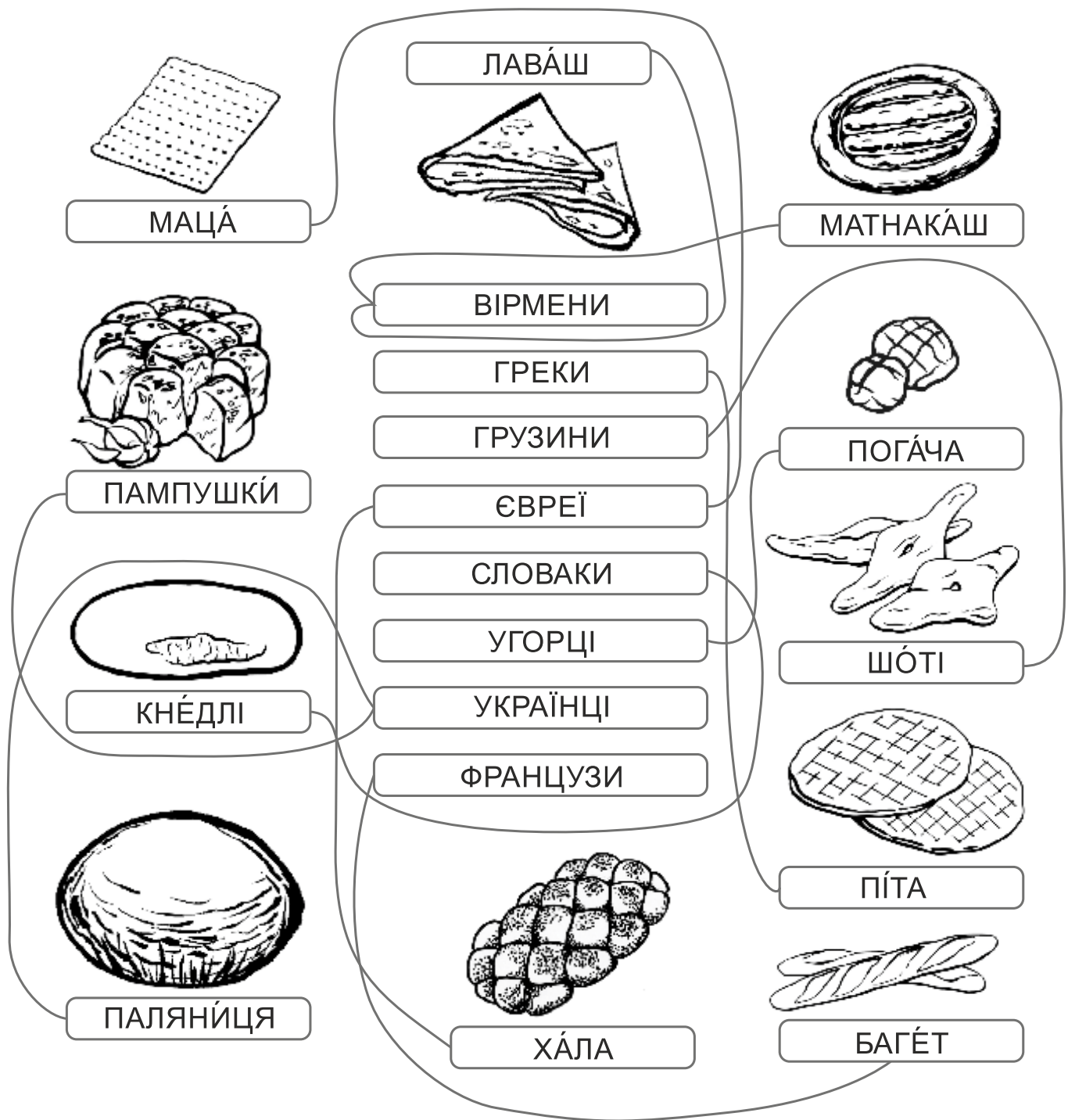
Напиши, у які національні костюми одягнені діти, що танцюють у колі (дивись також на обкладинці зошита).



Поміркуй вголос, що трапилося б, якщо б усі люди, що тебе оточують, раптом стали схожими одне на одного.



Усі закарпатці дуже гостинні. Коли в дім приходять гості, господарі обов'язково пригощають їх. А яке частування може обійтися без хліба? Усі народи виготовляють хлібні вироби з борошна і води, але назви, форма цих виробів, піч, у якій їх випікають, бувають різні. Постарайся правильно з'єднати назви народів і тих хлібних виробів, які вони особливо люблять готувати.

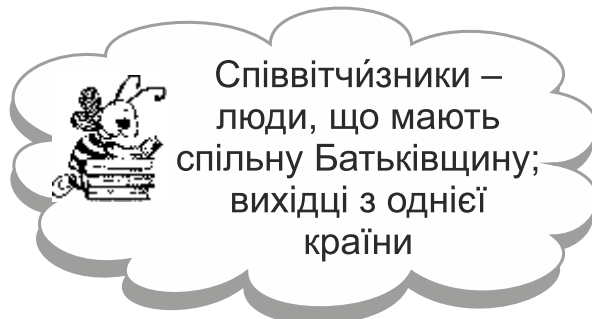




ПАМ'ЯТКИ ТА СВЯТІ ЧИ ПАМ'ЯТНІ МІСЦЯ, ЯКІ НАС ОБ'ЄДНУЮТЬ



Ти вже знаєш, що на Закарпатті здавна жили представники різних племен і народів. І всі вони залишили після себе яку-небудь пам'ять – у легендах, казках, назвах водоймищ, населених пунктів, в археологічних або архітектурних пам'ятках. Ці пам'ятки дуже цінні для їхніх нащадків, що живуть у нашому краї. Але є пам'ятники, які дорогі всім жителям Закарпаття без винятку, навіть тим, хто нещодавно почав називати цю землю своєю оселею. Наприклад, це пам'ятник знаменитому співвітчизникові або значущій події, що відбулася в нашому регіоні, пам'ятник захиснику Батьківщини, пам'ятник Гідності, Єдності, Любові, Свободі та іншим важливим цінностям або людським чеснотам, як-от відданість справі, писемність тощо. Ці пам'ятки можуть об'єднати не тільки всіх жителів твого населеного пункту, Закарпаття, а й всієї України.



Співвітчизники – люди, що мають спільну Батьківщину; вихідці з однієї країни



Роздивись уважно малюнки разом із батьками або вчителем. Розпитай їх, як ці пам'ятники та пам'ятні місця можуть об'єднувати людей.



Розкажи, який пам'ятник тобі сподобався найбільше і чому.



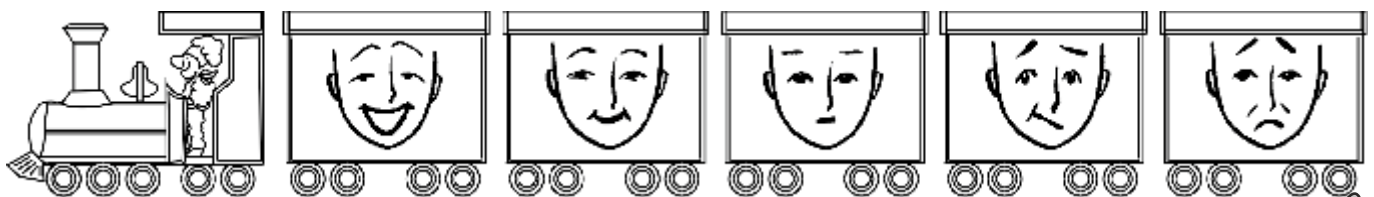
Подумай та запиши правила поведінки під час відвідування пам'яток.



Придумай і намалюй який-небудь добрий, веселий пам'ятник, який би об'єднав твоїх однокласників і однокласниць чи навіть усіх мешканців твого населеного пункту.



Придумай і напиши його назву.





РІЗНОМАНІТТЯ СПОРУД. АРХІТЕКТУРА. КУЛЬТОВІ СПОРУДИ



Архітектурa – це мистецтво розташовувати, будувати й прикрашати будівлі



Споруда – будь-яка велика будівля різного вигляду й призначення



Є багато споруд, перед якими хочеться зупинитися й ретельніше їх роздивитися. Серед них є як сучасні будівлі, так і ті, що були побудовані дуже давно. Усі вони створені за законами краси, які були описані людьми ще в старовину. Із зведення цих законів і виникла архітектура – наука про будівництво красивих і зручних будівель.

Різноманітність видів споруд, які нас оточують, залежить від рівня розвитку суспільства, від побуту й культури людей, які живуть у регіоні, від рельєфу й клімату, а також від будівельного матеріалу й техніки спорудження. Усі будівлі, які ти бачив під час екскурсії, можна розділити на групи: 1) житлові, тобто ті, у яких живуть люди, 2) громадські – ті, куди жителі приходять вчитися, відпочивати, працювати, вирішувати важливі питання, 3) культові – ті, у яких люди моляться й розмірковують.

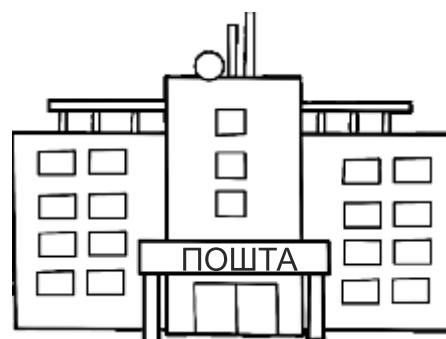
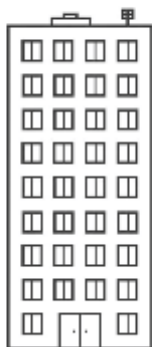


Розглянь малюнки й покажи стрілочками, до якої групи будівель вони належать.

ГРОМАДСЬКІ

ЖИТЛОВІ

КУЛЬТОВІ





Напиши, які громадські будівлі є у твоєму населеному пункті.



Прочитай вірш Володимира Орлова в перекладі Ольги Тимохіної. Розкажи, чи був/була ти колись на будівельному майданчику.

Ось майданчик будівельний.
Тут стоять умілі вельми
Трактори, вантажівки,
Екскаватори, котки.
Автокран все тягне шию,

Мов жирафа довгошия.
Всі вони з майстерним хистом
Нам будують нове місто.
І будинки зводять нам,
А також високий храм.



Відгадай загадки про знаряддя та машини, які ти можеш побачити на будівельному майданчику.

У мене в хазяйстві є штука така –
З маленькими сходами, переносна.
Стоячи на ній, можна стіни білити
Або зручно лампочку
в люстру вкрутити.
(енигадед)

Рот залізний, хвіст дерев'яний.
(Союра)
Сто один брат – усі в один ряд
зв'язані стоять.
(нежканд)

Швидко гризе, дрібно жує,
Сама не ковтає.
Що це, хто відгадає?
(вжлнд)

Ростом невеличка, ні звір,
ні пташка, а землю риє,
будинок будує.
(втаполд)

Будівельнику без них нічого робити,
Не збудує школу, дім і садок, де діти.
Починається на «Це»,
здогадалися, що це?
(ддега, ддемент)

Землю він ковшем копає.
Якщо треба – засипає
Яму або котлован.
Він машина – титан!
(Екскаватор)



Чи знаєте ви, що архітектура – це не просто будівлі й споруди, а ще й мистецтво організовувати простір, необхідний для життя та діяльності людей. За призначенням архітектуру поділяють на три основні види: 1) містобудування (створення нових міст, селищ, реконструкція старих міських районів і так далі); 2) архітектура об'ємних споруд (житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики); 3) ландшафтна архітектура (сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани). Тому й архітектори бувають різні: хтось уміє придумувати красиві будівлі, хтось – фонтани й альтанки, а хтось проектує міста.



Прочитай вірш українського поета зі Східної Словаччини Івана Мацинського «Рідна хата». Який вигляд має звичайна хата у твоєму населеному пункті? Опиши її.

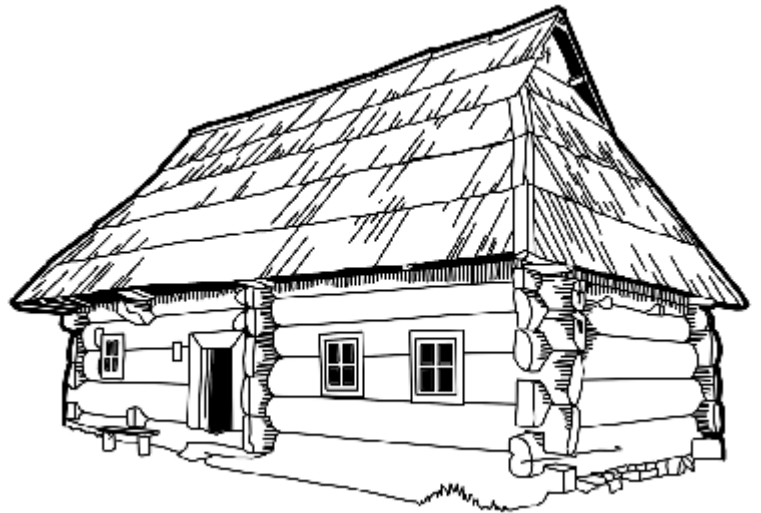
Все в тобі таке знайоме,
Рідна хато, рідний доме.
Всі ми любим рідний дім –
Народились ми у нім.
В ріднім домі рідна мати

Край свій вчила шанувати.
Рідна хата, рідний дім
Серце гріє нам усім.
Ой багатша ти над злато,
Рідна стріхо, рідна хато!



Прочитай розповідь про традиційне житло в Карпатах і порівняй давні будинки із сучасними.

Колись давно наші предки придумали найбільш зручні для різних районів Закарпаття житлові будинки. Хати в горах відрізнялися від низинних. У гуцулів будівельним матеріалом правила смерека, а в людей на рівнині – бук і дуб. Покривали хати соломною або дерев'яними дощечками – ґонтою, чи шинглами. Значно пізніше почали зводити стіни з каменю та саману – блоків із глини та дрібної соломи, а дах – покривати черепицею чи залізом (бляхою). Майже скрізь на Закарпатті хата називається по-давньому – «хижа».



У різних районах Закарпаття будинки були зовні різними. Однак у кожному містились хата (кімната), сіни і комора. У кімнаті стояла велика піч, а сіни та комора не обігривались. Перед хатнім порогом лежав широкий камінь. Вважалося, що він оберігає обійстя від злих сил. Коли стару хату розбирали, камінь переносили і клали на місце перед порогом нової хати.

Вхід у хату починався торназом – довгим, вздовж усієї стіни, вузьким ґанком. Дерев'яні частини торназу прикрашали різьбою. У низинних селах торназ, як і весь двір, обвивали виноградні лози. Це давало влітку приємну прохолоду.

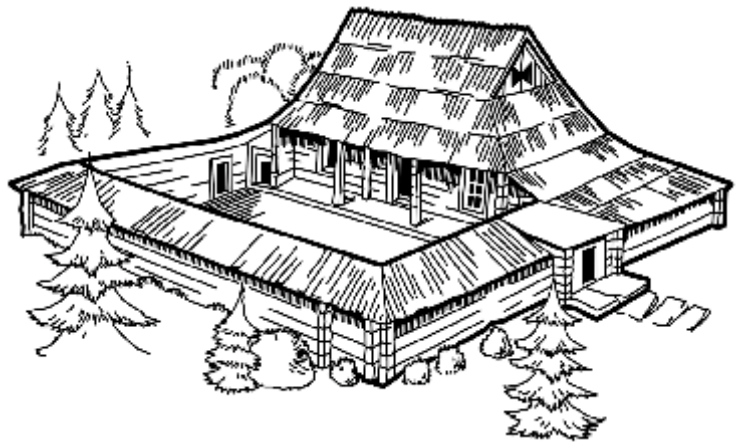




У закарпатських українців, словаків, румунів, німців, угорців житло було схожим. Люди мешкали в довгих хатах, у кожній частині яких проживали різні сім'ї однієї родини.

Біля будинку зводили будівлі для худоби і птиці, у них зберігали зерно, сіно, яблука, сир тощо. У кожного господаря були своя криниця, літня піч для сушіння фруктів, стодола, або пелевня, – для зберігання зерна та соломи, сінашів – для зберігання сіна, дровітня – для дров, а також кіш і пасіка. У коші сушилась і зберігалась кукурудза. Пасіка давала мед. У багатших господарів була ще й пивниця – холодне, інколи видовбане в скелі, приміщення для зберігання вина. Пивниці могли бути спільними для всього поселення і розміщуватись у печері. В Ужгороді, Середньому та в селах навколо ще до цього часу збереглися залишки таких печер.

Цікавими були гуцульські ґражди – замкнуті зусбіч двори. У ґражду не могли пробраться непоміченими ні злодії, ні звірі. За стінами власної хати люди завжди почувались у безпеці. Для літування – випасу худоби на полонинах – зводили дерев'яні колиби – круглі дерев'яні однокімнатні хати з отвором для диму вгорі. Узимку худобу утримували в зимівках – стайні в горах, де зберігалося сіно.



Що нового ти довідався/довідалася з розповіді? Чому, на твою думку, в Карпатах зводили житло з дерева? З чого зроблені стіни у твоєму будинку? Скільки у ньому кімнат і як вони називаються? Чи є у вас ганок, кіш, колодязь?



Відвідай з однокласниками й однокласницями або з батьками музей-скансен та віднайди хату, подібну до тих, що будувалися у твоєму районі.



Прочитай уривок з вірша Августина Волошина. Чи можна уявити собі карпатське село без храму?

Гарно світить місяць над малим селом.
Люди спочивають, стихло все кругом.
В місячнім промінні Божий храм блищить.
Хрест на нім під небом, як свіча, горить.



Скánсен –
етнографічний
комплекс
у Стокгольмі.

Зазвичай так називають
будь-який музей
під відкритим
небом



Під час прогулянки своїм населеним пунктом ти, напевно, звернув/ звернула увагу на те, що серед житлових і громадських будівель інколи зустрічаються особливі споруди – з незвичайними високими дахами, куполами, башточками або дзвіницями. Це культові будівлі, у яких люди моляться, слухають мудрих людей і розмірковують. Такі будівлі називають храмами, тому інколи бібліотеку, музей або театр – місця, де люди теж залучаються до мудрості, до знань і до прекрасного, – називають храмом науки або храмом мистецтва.

На Закарпатті люди завжди були гостинними й добрими сусідами, тому тут можна зустріти не лише різні культури, а й різні релігії. Вони мирно співіснували протягом століть. Тут можна побачити греко-католицьку та православну церкви, католицькі та протестантські храми, єврейську синагогу. Закарпатські храми славляться неповторною архітектурою, дерев'яною різьбою, розписами. Багато років тому сотні людей трудилися над їхнім зведенням. Вражають дерев'яні церкви, збудовані без жодного цвяха талановитими народними майстрами. Сьогодні на Закарпатті нараховується 110 дерев'яних церков, майже третю частину з яких внесено до списку пам'яток архітектури.



Релігія – погляди та уявлення, засновані на вірі в Бога; в давнину – віра в незрозуміле, в чудодійні сили природи та істот



Культ – релігійне служіння; захоплення, поклоніння, шанування



Поміркуй вголос, чим відрізняється зовнішній вигляд культової будівлі від іншої споруди.



Намалюй яку-небудь культову будівлю, яка є у твоєму населеному пункті або яку ти бачив/ бачила під час екскурсії. Запиши її назву.



Проведи кольоровими олівцями по лініях, що з'єднують назву культових споруд з малюнком.

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА

КАПИЩЕ

МЕЧЕТЬ

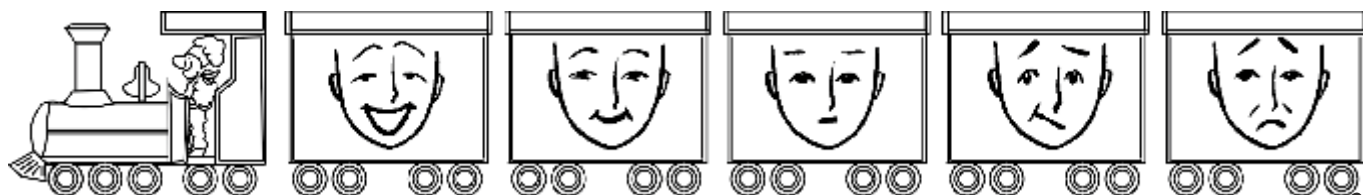
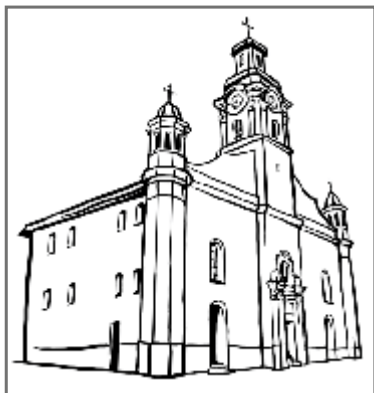
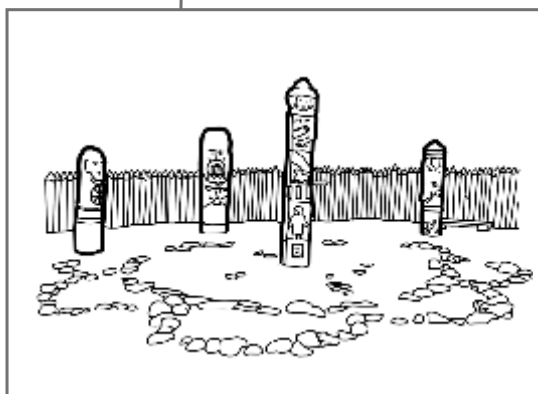
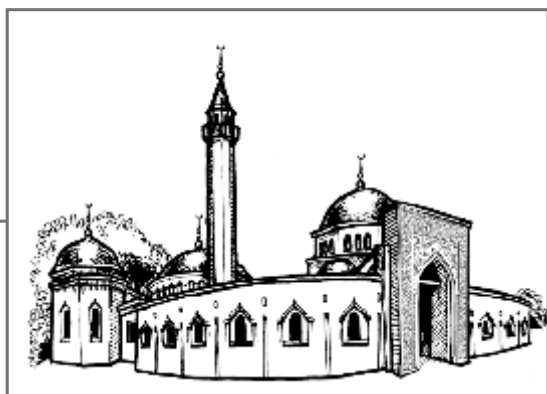
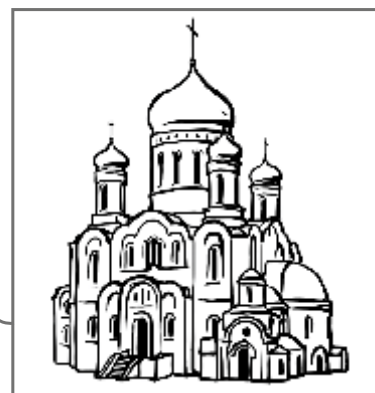
МОНАСТИР

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА

РЕФОРМАТСЬКИЙ КОСТЬОЛ

РИМО-КАТОЛИЦЬКИЙ КОСТЬОЛ

СИНАГОГА





ЗНАЙОМСТВО З ПРОФЕСІЄЮ АРХІТЕКТОРА



Архіте́ктор – у перекладі з грецької мови «старший будівельник», фахівець зі спорудження будинків



Проє́кт –
1) розроблений план побудови, спорудження чого-небудь;
2) запланована справа або викладення її письмово чи в кресленнях



Прочитай вірш Наталії Тріщ «Мій тато архітектор». Що нового ти дізнався/дізналася про цю професію?

Архітектор в мене тато,
І робота в нього – свято,
Бо дарує радість всім,
Він новий будує дім.
Олівцем він на папері
Ставить стіни, вікна, двері.
Ось дитяча, тут вітальня,

Ванна, кухня, світла спальня,
Є робочий кабінет
І, звичайно, Інтернет.
Заживуть в будинку люди,
Буде гамірно усюди,
Домалюють щастя й сміх,
Бо татусь цього не зміг.



Прочитай текст і поміркуй, чи були б міста та селища нашого краю такими гарними й неповторними, якщо б у них не жили й не працювали люди з різних куточків світу, які збагачували Закарпаття культурним надбанням своїх народів.

Різноманіття національних культур Закарпаття впродовж багатьох століть створювало особливі умови для народної творчості. Вражає майстерність невідомих нам архітекторів, які побудували з дерева та каменю унікальні храми в селах Горяни, Колодне, Крайникове, Ужок, Шелестово та інших, котрі сьогодні вважаються перлинами світової культури. На території області ще багато століть тому було побудовано 12 замків-фортець і палаців. Архітекторами цих споруд були в основному італійські, німецькі та французькі інженери, саме тому закарпатські фортеці і палаци мають західноєвропейський вигляд. Але містобудування на Закарпатті відрізняється від західноєвропейських міст. Там центральні площі в плані були квадратними. У містах Закарпаття – зазвичай видовжені, прямокутні – з ратушею і культурною спорудою на кінцях. Наші міста приваблюють своїми невеликими площами, висотою будівель, вузькими зеленими вулицями. Їх також прикрашають архітектурні шедеври різних архітекторів – австрійських, польських, румунських, словацьких, угорських, чеських, українських та інших, але будівництво проходило силами місцевих майстрів, з місцевих будівельних матеріалів. Яскравий приклад – творіння празького архітектора Антоніна





Крупки, який побудував на болоті урядовий квартал Ужгорода. Вікна Крупка проектував великими, а стелі – високими, тому в його будинках завжди було багато світла та повітря. Його будинки вражали довершеністю, а вулиці – художньо викладеною бруківкою, продуманим освітленням та незвичайними рослинами.



Прочитай уривок із вірша Івана Драча «Будівельники». Розкажи, як ти думаєш, чим професія архітектора відрізняється від професії будівельника.

За селом, коло струмка,
Де ялиночка струнка,
Йде робота без упину:
Там дівчата місять глину,
А Тимко мурує дім, –

Світла радість буде в нім.
Павлик також не нудьгує,
Вікна й двері він майструє...
І росте мале село,
Ще такого не було.

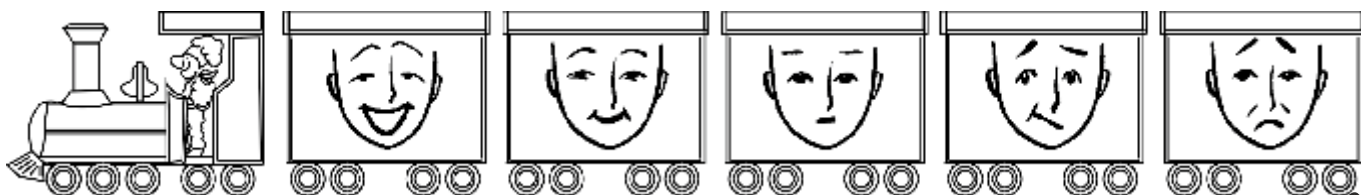


Прочитай уривок із вірша кримськотатарського поета Нузета Умерова «Наш дім» у перекладі Ольги Тимохіної. Напиши, представники яких ще професій допомагають архітекторові втілити в життя його задуми.

Прийшли будівельники і помаленьку
Для нас змурували будинок новенький.
І теслі прийшли, щоб хутчій якомога
Були в домі двері, і вікна, й підлога.
Електрики дріт закріпили цвяхами,
І дім засміявся надвечір вогнями.
А газівник підключив піч до газу,
І стала духовка гаряча відразу.



Уяви, що ти виріс/
виросла і став/стала
архітектором/архі-
текторкою. Приду-
май і намалюй бу-
динок, у якому
жила б твоя сім'я.
Розкажи, чим він
відрізняється від
будинку, у якому
ти живеш зараз.





ІНТЕР'ЄР У РІЗНИХ АРХІТЕКТУРНИХ СПОРУДАХ. ПРИКРАШАЄМО СВОЮ ОСЕЛЮ



Інтер'єр – внутрішній простір будівлі, приміщення, а також його облаштування та художнє оздоблення



Начіння – різні предмети домашнього вжитку (посуд, інструменти та ін.)



Відгадай загадки.

Хоч у нас чотири ніжки,
Ми не мишки і не кішки.
Хоч і маємо ми спинки,
Ми не вівці і не свинки.
Ми не коні, хоч на нас
Ви сідали безліч раз.
(Стіл!)

Є комп'ютерний, письмовий
І кухонний кольоровий.
Ми за ним навчаємось
І ще їмо та граємось.
(Стіл)



Одяг у собі збирає,
По полицках розкладає.
Є стандартна, є висока,
Є вузька, а є глибока.
(Шафа)

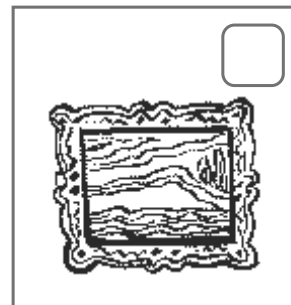
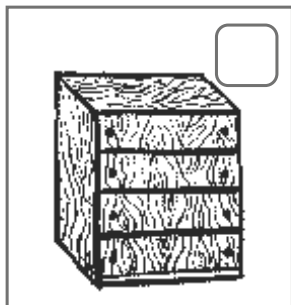
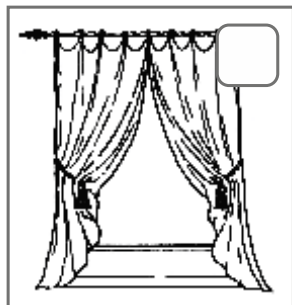
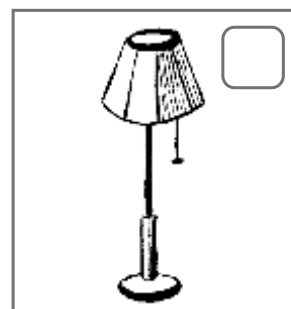
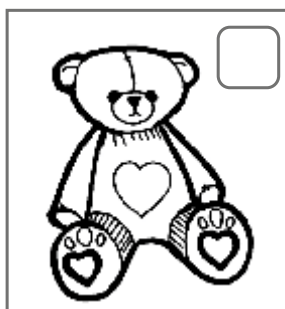
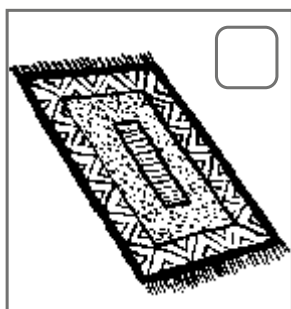
Є цей прилад в кожній хаті,
Що це, можете сказати?
Для матусі серіал і футбол для тата
Може скринька ця чудова легко показати!
(Телевізор)

Йде років двісті, але стоїть на місці,
Лічить людський вік, але не чоловік.
(Жинниці)

Він не ліжко, хоч спимо,
Лежимо і сидимо.
Не простий, а розкладний,
Невеликий і зручний.
(Диван)



Вибери ті предмети, які, на твою думку, допоможуть зробити будь-яку кімнату зручною та затишною.





Скільки кімнат у будинку або квартирі, у якій ти живеш? Напиши, як вони називаються твоєю рідною мовою.



Розкажи про свою улюблену кімнату за планом:

1. Скільки вікон у твоїй кімнаті, якого кольору стіни, стеля.
2. Які меблі стоять у кімнаті, якого вони кольору.
3. Які речі, предмети роблять цю кімнату красивою, зручною й затишною (квіти, книги, світильники, штори тощо).



Намалюй, яким ти бачиш інтер'єр своєї власної кімнати в майбутньому. Не забудь розфарбувати малюнок.



Прочитай вірш Миколи Ваврисевича «Наша хата». Скільки кімнат у хаті та як називає їх автор?

Наша хатка невеличка:
Лиш комірка та світличка.

Та вона нам веселенька,
Бо в ній господарить ненька.



Прочитай розповідь про карпатську хату. Якщо побачиш незрозумілі тобі слова – запитай про них учителя/вчительку. Що нового ти довідався/довідалася з розповіді? Що з описаного збереглося у твоєму домашньому інтер'єрі? Запитай у бабусь і дідусів, що вони пам'ятають про будинок, у якому проходило їхнє дитинство.

У всіх хатах у давнину стояли саморобні меблі. Їх виготовляли місцеві майстри з дерева та прикрашали різьбою. Біля печі містився мисник – поличка для посуду. Важливе місце належало столу, який стояв у протилежному від печі куті. За стіл саджали найпочесніших гостей, тут збиралася на свято родина. На столі, прикритий рушником, лежав хліб. У святкові дні стіл накривали вишитою скатертиною – обрусом.



Під вікном у карпатських хатах красувалася прикрашена різьбою лада – скриня для зберігання одягу, документів, прикрас. На ладі інколи й спали.

Ліжко мало солом'яний настил, прикритий веретою-ліжником, перинами та вишитими подушками. Під стелею висіла грядка – довга палиця, на яку накладалися одяг, кожухи та рушники.

Діти спали на печі, а немовлята – у колисці. Коли дитина вночі плакала, то мати, не встаючи з ліжка, могла її приколисати за допомогою шнурка, прив'язаного до колиски.

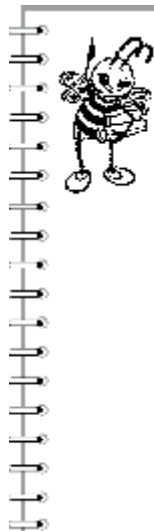
Стіни у хаті прикрашали розписані тарелі та ікони. Біля печі, ближче до дверей, стояла невелика лавка, на якій сиділи під час прядіння, а у вільний від роботи час на цій лавці складали посуд (барилка, дійниці, коновки тощо). У хаті сім'я не тільки жила, а й працювала. У зимовий час тут встановлювали кросна, снувальницю, куделю. Важливу роль відігравав центральний сволок – геренда. На геренді вирізьблювали дату спорудження хати, а іноді й прізвище майстра. Геренда також була місцем складання різноманітних речей.

Другим приміщенням були сени. Вони оберігали дім від холоду. У снях зберігалися мірки на муку та зерно, праники, тертки, дерев'яні миски, маслобійки тощо. Третім приміщенням була комора – холодна темна кімнатка для зберігання продуктів, посуду, одягу. У коморі містилися засіки із зерном, корита, гелетки. Якщо у дворі не було пивниці, тут зберігали бочки та дерев'яний прес. З бантин звисали ковбаси, сало,



а в гелетках зберігалися бринза, квашена капуста, леквар. У кошиках зберігалися сушені гриби, яйця.

Мінявся інтер'єр під час великих свят, особливо Різдвяних. Тоді панував надзвичайно урочистий настрій. Стіл заповнювали стравами. До хати вносили соломку, а в ній розсипали по кутках для дітей горішки.



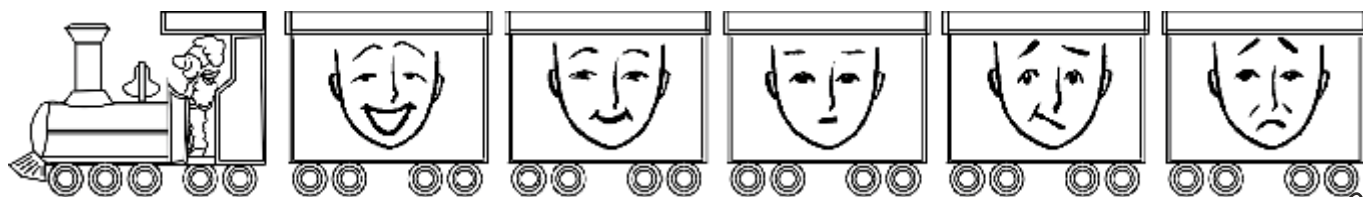
Будинки євреїв відрізнялися від українських. Як правило, їх розплановували так, щоб мати вихід одразу на вулицю, а вікна і двері були більших розмірів, ніж в українських хатах. Оскільки торгівля була основним їхнім заняттям, то часто житло ставало й крамницею. Якщо в українській хаті повсякденний одяг тримали на жердці, то у євреїв його чіпляли на позабиваних у стіну цвяхах та кілках. Не було по єврейських хатах лав та ослонів – користувалися стільцями. Цікаво, що у євреїв зазвичай було більше посуду. Це пов'язано з релігійною традицією: наприклад, для молочних і м'ясних страв кожна господиня тримала окремі горщики. Гріх було також готувати рибу в молочному чи м'ясному горщику. Був і спеціальний пасхальний посуд – як столовий, так і кухонний. Ним користувалися тільки раз на рік.



Прочитай вірш В. Шаповалова «Хата біла моя». Згадай сільський будиночок твоїх бабусі і дідуся або будь-яку стару хату, яку ти бачив/бачила. Яке там було начиння? Чи є щось спільне у твоїх спогадах і спогадах автора вірша? Як ти гадаєш: чому автор називає свою хату оберегом? З якими запахами асоціюється рідний дім у тебе? Розкажи, якого кольору будинок, у якому ти зараз живеш. Які рослини ростуть біля нього?

У дворі – матіола і м'ята,
І хоч скільки часу не мине,
Хата біла моя, біла хата,
Завжди кличеш до себе мене!
І які б не були лихоліття,
У якій би не був стороні,
Мальв дитинства розквітлих суцвіття
Не забути ніколи мені...
Лад у хаті розмірений, звичний,
Скриня, покуть і рідний поріг,

Хліба свіжого запах закличний –
Хата біла – то мій оберег!
Оберег, який завжди зі мною,
У яких би не був я краях,
Підпира мене хата стіною
У нелегких життєвих боях...
Хата біла моя, біла хата,
Повертаю до тебе не раз:
У дворі – матіола і м'ята,
А на тині цвіт мальв не погас.





КУТОЧОК ПРИРОДИ В КЛАСІ Й УДОМА



Відгадай загадки про тварин.

У хаті зачинилася,
Тихенько причаїлася
Та сидить німа від страху.
Ви впізнали? _____
(Чєрєпєч)

У хаті я мишей ганяю,
Вуса ще з дитинства маю,
Миюсь лапкою щодня.
Я пухнасте _____
(внєшкє)

В нас гуляє біля тину,
Має носик-намистину,
Схожий він на будячок.
Це колючий _____
(жєжє)

Довгі вуха, куций хвіст,
До мисливства в нього хист:
Все знаходить навмання.
Це маленьке _____
(пєлєтє)

У лусці мої боки –
Вони холодні та слизькі.
Плавать можу досхочу,
Але все життя мовчу.
(Рибє)



Повзун повзе, на базар голки везе. (жєжє)
Є крила, а не літає. (Рибє)
Двічі родиться, а раз умирає. (Пєлєтє)
Без рук, без ніг, а по землі ходить. (Зм'єя)



Намалюй тварину або рослину, про яких ти піклуєшся вдома.



Розкажи про свого улюбленого вихованця – тваринку або рослину.



Клімат –
стан повітря в якій-небудь
місцевості, погода.
Мікроклімат –
кліматичні умови, створені
в обмеженому просторі



Фітонциди –
леткі речовини,
що виділяються
рослинами. Вони
здатні вбивати
мікроби



Напиши, яких тварин чи які рослини ти мрієш мати у своїй оселі, коли станеш дорослим/дорослою.



Кімнатні рослини – це живі істоти, наші тихі й безмовні супутники. Вони нічого не просять, але здатні відповідати на турботу. Коли їх поливають, спущують землю, підживлюють, вони зростають і гарно квітнуть. Багато з них є прибульцями з інших країн, їхніми посланцями, які передають привіт з різних куточків землі й можуть стати провідниками в далекі, цікаві світи. Наші зелені друзі не лише тішать око, а й дуже корисні для здоров'я людей.

Рослина, як і людина, дихає киснем, але вона також уміє виробляти кисень і збагачувати ним повітря. Рослини здатні поглинати з повітря шкідливі речовини, пил, бактерії. Так, наприклад, вирощувані в горщиках плющ, фікус, хлорофітум та інші рослини очищають повітря квартири від різних шкідливих хімічних домішок. До речі, з цією метою хлорофітум навіть брали на борт космічного корабля. Є рослини із сильним запахом, такі як бегонія, герань тощо, які виділяють особливі леткі речовини – фітонциди. Вони вбивають мікроби в приміщеннях і створюють здоровий мікроклімат. Не випадково болгарки називають герань «здравець» і висаджують її в кожній домівці, у саду або на підвіконні.

Коли люди доглядають кімнатні рослини, вони залучаються до живої природи, розслабляються й відпочивають. Деякі наші зелені вихованці можуть не лише заспокоювати людину, а й регулювати роботу її серця, полегшувати головний біль тощо. Люди давно відзначили ці властивості кімнатних рослин, тому розведення й вирощування декоративних рослин у горщиках є популярним у всьому світі. Існує навіть особливий напрям у садівництві – фітодизайн. Майстри-фітодизайнери за допомогою квітів можуть не лише прикрасити приміщення, а й зробити його затишнішим і кориснішим для здоров'я людини.



Поміркуй вголос, для чого потрібні кімнатні рослини в класі.



Розкажи, як ти розумієш прислів'я.

Якщо хочеш отримати плоди – доглядай за корінням. (Вірменське)

Дерево, яке не садили, не жаліють. (В'єтнамське)

Попрацював – сад зустрічає, полінувався – ліс. (Караїмське)

Оберегаючи саджанці, оберегаєш життя. (Китайське)

Кожна квітка має свій запах, тільки мальована на пахне. (Українське)



Прочитай пісню-звернення «Гості з підвіконня» і скажи, назви яких кімнатних рослин ти вже знаєш. Які рослини ростуть у тебе в класі чи вдома? Як потрібно доглядати за кімнатними рослинами?

Виростаєм на віконці,
Зацвітаємо на сонці,
Від водиці зеленієм,
Другокласникам радієм.
Ви нас, діти, доглядайте
І водою поливайте.

Щоб могли ми воду пити,
Треба землю розпушити.
Любі учні! Час не гайте –
Наше листя протирайте.
В школі вашій для нас, квітів,
Найщиріші друзі – діти.



Вибери ті предмети, які допомагають доглядати за кімнатними рослинами. Домалюй ті предмети, яких, на твою думку, не вистачає.





Прочитай вірш Ольги Лабаги «Бережіть рослини». Подумай, про що цей вірш. Розкажи, як ти доглядаєш за рослинами.

БЕРЕЖІТЬ РОСЛИНИ

Якось дівчинка Маринка
Посадила насінинку.
Насінинка проростала,
І Маринка поливала
Кожен ранок із відерця
Те малесеньке стебельце.
Але час почав минати,
Дівча стало забувати,
Що на світлому віконці
Квітка сохне проти сонця.
Так ніщо б і не змінилось,
Але дівчинці приснилось:
Злий чаклун прийшов до хати,
Їй немає де сховатись.

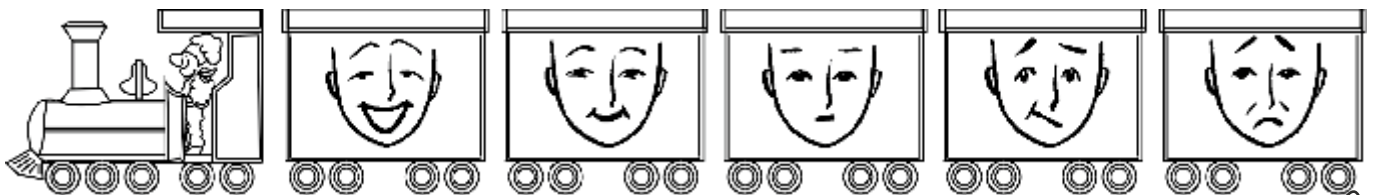
Бідна дівчинка ридає,
Коли чує – промовляє
Хтось до неї ніжно й тихо:
«Невелике в цьому лихо,
Хоч і серджусь я на тебе,
Та біді зарадить треба,
Сядь мені на серединку
І врятуєшся, Маринко».
Після того сну дитини
Не впізнали ми рослини,
Ожила, зазеленіла,
З дівчинкою подружила.
Шелестить тепер над світом
І цвіте рожевим цвітом.



Сім'я їде на місяць у відпустку. У квартирі залишаються кімнатні рослини, які потрібно поливати. Як бути? Спробуй знайти рішення, порадься з дорослими.



- ☺ Щоб твої зелені друзі почували себе затишно, добре зростали й були красивими, необхідно виконати декілька нескладних правил:
- ☺ Дізнайся, що корисно твоїй рослині та що їй може нашкодити.
- ☺ Вибери для неї зручний горщик і відповідний ґрунт.
- ☺ Правильно розмісти горщик у домі чи квартирі, адже деякі рослини люблять сонце, а деякі краще ростуть у тіні.
- ☺ Регулярно поливай рослину. Не забувай постійно спушувати землю в горщику й додавати до неї корисні речовини та добрива.





Ритуал –
встановлений порядок
дій при здійсненні
якого-небудь обряду



Фундамент –
основа, що править
опорою для стін будівлі,
споруди



У давні часи люди вірили, що необхідно виконати спеціальні ритуали для того, щоб зведений дім був міцним, надійним, теплим і щасливим. Ритуали супроводжували вибір місця для хати і її спорудження, а також «входини» у новий будинок. Ділянку для нового житла вибирали так, щоб не рубати плодкових дерев. Аби не проникли злі сили, за давнім звичаєм вибране місце оборювали. Заборонялось розпочинати будову у високосний рік і під час посту. Найкращими днями для закладання хати вважалися вівторок і четвер. Господарі розпочинали будівництво, тільки коли наставав молодий або повний місяць. Намагалися закласти підвалини для нового будинку навесні, до початку польових робіт.

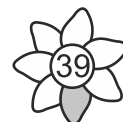
За традицією для нової хати рубали дерево взимку, коли сховався молодий місяць. Зрубане в цей час дерево було сухим та легким. Вибирали прямі дерева і старалися, щоб при падінні дерево не зачепилося за інше. Такі дерева, як і пошкоджені під час бурі, не використовували. Особливо заборонялося зводити дім з деревини, у яку вдарила блискавка.

Для спорудження житла господар запрошував майстра. Доброю ознакою вважалось, коли серед майстрів були родичі чи сусіди. Запрошували й священика, щоб освятив місце та просив благословення у Бога на будівництво. Для того щоб у хаті добре жилося, у всі чотири кути вмуровували дрібні гроші, зерно, вино, часник, іконки, свячену воду. Закінчивши класти стіни, майстри чіпляли на куті «курагов» – дубову чи березову гілку, прикрашену квітами, стрічками, вишитим рушником. Її не годилося прибивати до зрубу цвяхом. На пригощання з цієї нагоди господарі запрошували сусідів, кумів, родичів. Наступного дня гілку знімали і приступали до спорудження даху. Покривали дах соломкою або дранкою – шинглами.

Люди рівнинного Закарпаття будували саманне житло. Саман, або вальки, – це цеглина з глини, замішана з дрібною соломкою на воді. Саманну хату обов'язково всередині та ззовні мазали глиною. Підлогу теж мастили. Заможні господарі клали дерев'яну підлогу. Іноді в давніх житлах підлога була комбінованою: біля печі – глиняна, а на решті площі – дерев'яна. Щоб захиститись від злої сили, на вхідних дверях та на сволиці різьбили або випалювали хрести, при вході вішали підкову, а за одвірок клали пучок засушених гілок омели та білої тополі.



Запитай у бабусь, дідусів про обряди, яких вони дотримувалися при будівництві своїх будинків. Що ти почув/почула спільного й що особливе було в розповідях твоїх однокласників та однокласниць?





Розкажи, як ти розумієш прислів'я.

Найкраща допомога – це швидка і вчасна. (Арабське)

Взаємодопомога й бідних зробить багатими. (Китайське)

Талакъя иши тез битер. Толокою все швидко. (Кримськотатарське)

Eine Last wohl gefasst ist eine halbe Last. Добре підхоплена ноша – вже півноші. (Німецьке)

Де рук більше, там робиться хутчіше. (Угорське)

Без толоки як без руки: ні хати не зробиш, ні сіна не скосиш. (Українське)

Хто допомагає іншим – допомагає собі. (Японське)



За старих часів для зведення стін житла запрошували майстрів. Тоді для них готували подарунок: рушник, тканину, хліб, гроші тощо. Проте не кожна родина мала можливість оплачувати працю майстрів на всіх етапах будівництва. У більшості випадків під час зведення житла сім'ї допомагали родичі, друзі, сусіди. Вони копали землю для фундаменту, обробляли камінь, дерево, місили глину, мазали стіни тощо. Безкоштовну допомогу для швидкого виконання великих за обсягом робіт білоруси називали «талака», болгари – «меджія» або «тлака», кримські татари – «талаха», молдовани – «клака», росіяни – «помочі», поляки – «тлука», а українці – «толока». Толока відбувалася у святковому настрої, з піснями, жартами, а після закінчення роботи господар на знак вдячності щедро пригощав «толочан», запрошував музик для співів, танців, ігор. Господарів обов'язково купали в глиняному розчині, щоб вони «поріднилися» зі своєю хатою, стали з нею одним цілим. Під час обмазування чи біління обов'язково співали веселі пісні – не тільки для того, щоб самим було весело працювати, а й «щоб хата була веселою», щоб радісно жилося її мешканцям.



Напиши, як твоєю рідною мовою називають колективну безкоштовну допомогу в спорудженні будинку.



Розпитай своїх близьких, чи допомагали вони коли-небудь зводити будинок. Як це було?



З'єднай правильно обидві частини прислів'їв.

На кожен час

стіни із землі виростають. (Вірменське)

Спочатку масти дім усередині,

свої звичаї. (Грецьке)

Хто дім не будував, думає, що

а потім ззовні. (Єврейське)

Хто багатьом допомагає,

повернеться сторицею. (Китайське)

Безкорислива допомога

по-своєму хліб пече. (Словацьке)

Кожна піч

звичаї в нім. (Угорське)

Що не дім, то й інші

у того багато помічників. (Узбецьке)



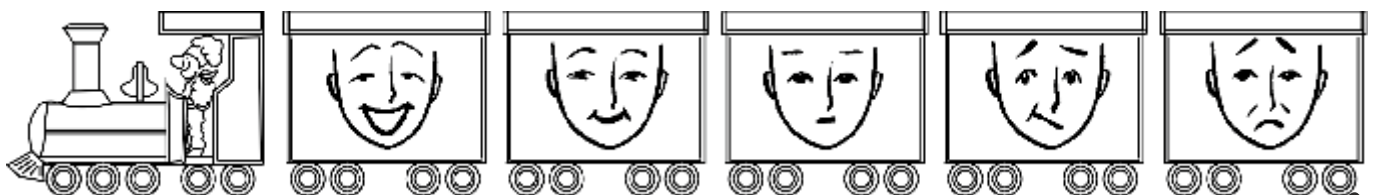
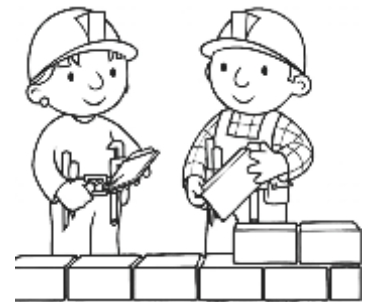
Якби твій/твоя сусід/сусідка будував/будувала будинок, чим би ти міг/могла допомогти? Напиши або намалюй на окремому аркуші.



Прочитай вірш поета-луганчанина Михайла Матусовського «Марш будівельників». Як ти гадаєш, чому автор називає професію будівельника «вкрай мирною»? Розкажи, чи хочеш ти у майбутньому оволодіти якоюсь спеціальністю, пов'язаною зі зведенням споруд та житла. Якою саме й чому?

Ой широкі наші вулиці,
Як ви сяєте кварталами!
То частинку серця нашого
В ці будинки вклали ми!
Там піднявся міст над берегом,
Тут – палац, достойний подиву. –
Та то ж ми все, будівельники,
День у день увись підводимо, підводимо!
Скоро вже в новім будинкові
Новосілля справлять весело.

Багатьом дарує радощі
Наша мирна вкрай професія.





СВЯТКУВАННЯ НОВОСІЛЛЯ В КУЛЬТУРАХ РІЗНИХ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ НА ЗАКАРПАТТІ



Новосілля – переселення в нове житло



Входини, або новосілля, – свято, яке влаштовують з приводу переселення на нове місце



Напиши слово «входини» або «новосілля» своєю рідною мовою.



Розкажи, чи був/була ти коли-небудь на входинах. Як проходило це свято? Розпитай своїх мам і тат, дідусів і бабусь, які вони пам'ятають цікаві обряди, пов'язані з новосіллям та входинами. Розкажи про це в класі.



У всі часи вважалося, що добре мати багато друзів. Тому на Гуцульщині господар закопував під порогом нової хати жменю пшениці і куряче перо, «аби люди так сходилися до хати, як збігаються кури на зерно».

У давнину закарпатці в'їжджали в новий будинок тільки після того, як священник його освятив. Потім господарі переносили вогонь зі старого будинку в новий – щоб магічна сила вогню оберігала від нещастя. У деяких районах обов'язково брали в нову хату старий віник – щоб перенести добрий дух.

Першою запускали в нову хату кішку. Якщо вона поведилася спокійно, за нею заходили господарі з іконою та хлібом-сіллю. Спостерігали, куди кішка ляже, там і ставили ліжко.

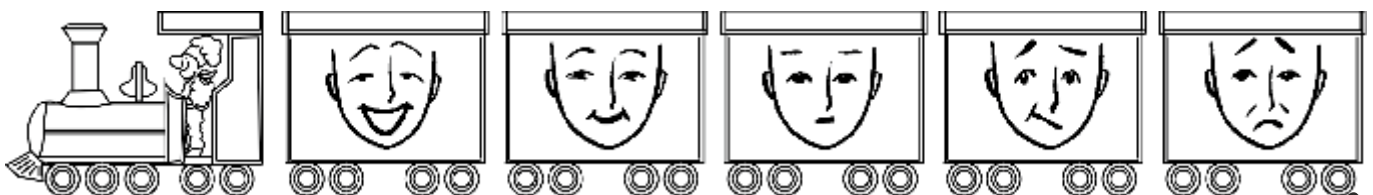
На новосілля запрошувались майстри-будівельники, родичі, сусіди та куми. Кожен приносив із собою хліб, а жінки щось солодке – щоб у домі жилося багато та солодко. У гірських районах, де займались переважно випасом худоби, господарі за столом мали сидіти на овечих шкурах – для багатого приплоду. Під вишиту скатертину господиня потайки ховала зубок часнику – так вона ворожила на здоров'я своєї сім'ї в новій хаті.

Пригощання на новосіллі було символічним. Наприклад, усі пили з однієї чарки, яку пускали по колу, – щоб сусіди дружно жили. Обов'язково подавався курячий бульйон з локшиною – поливка, – щоб у хаті не переводилися статки. Останніми ставили на стіл голубці – для спокійного, мирного життя.



Прочитай вірш Галини Демченко «Новосілля». Уяви, що рамка внизу – це стіл, за який ти в майбутньому хотів/хотіла би запросити гостей на входини у свою оселю. На стор. 87 розглянь малюнки різних страв. Склади меню святкового столу, виріж вибрані страви та наклеї їх, домалюй ті, яких не вистачає. Не забувай, що серед гостей можуть бути люди з різними смаками.

Новосілля Шпак справляє, частування замовляє.
По-весняному, як слід, був зготовлений обід.
Тут було доволі страв: вінегрет із різних трав,
Три полумиски жуків, дві макітри шуликів,
Мухи, коники, хрущі, жирні та пісні борщі,
Дощове було ситро – аж повнісіньке відро,
А вишнівочка яка із хазяйського садка!
Назліталось в гості птиці: Горобці, Граки, Синиці
І Посмітюшки чубаті – що аж тісно стало в хаті.
Вже так здавна повелось – дарувати треба щось.
Дарували Горобці етажерку та стільці,
А Посмітюшки – сервіз, а Сороки – пір'я віз.
Дві Синиці – килимок і новісінький замок.
Від Граків одержав Шпак крісло, ковдру і гамак.
І пішло життя Шпачине, тільки з хати пісня лине.
Як захочеш, друже, й ти до Шпака коли зайти –
Я адресу, далєбі, дам з охотою тобі.
Слухай і запам'ятай: Виярок, Зелений Гай,
Вулиця Крислата, а на вербі хата.





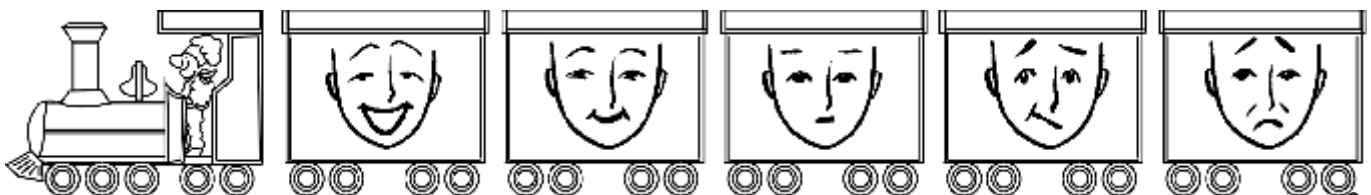
Прочитай вірш Н. Умерова «Що солодше?» у перекладі Д. Кононенка. Згадай, які лагідні слова ти знаєш. Скажи їх своєму/своїй сусідові/сусідці по парті.

«Що найсолодше?» – спитав я в хлоп'ят.
Хором весь клас відповів: «Шо-ко-лад!»
Згадали про цукор, про торт і халву,
Про «Баунті», й «Снікерс», й варення-айву.
Сергійко-товстун крок ступив наперед
І гучно сказав: «Найсолодше – це мед!»
А Олечка руку тягла знову вгору:
«О ні, найсолодше – це лагідне слово...»



Попроси батьків написати ці слова і фрази твоєю рідною мовою та вивчи їх разом зі своїми однокласниками та однокласницями.

ВІКНО		ДВЕРІ	
ЗЕМЛЯ		КІМНАТА	
МУЗЕЙ		ОСЕЛЯ	
ПАМ'ЯТНИК		ПОДАРУНОК	
ВІТАННЯ НА ВХОДИНАХ			
ВІТАЮ! – ВІДПОВІДЬ			
ДЕ ТИ ЖИВЕШ? – Я ЖИВУ...			
ДЯКУЮ, ДУЖЕ СМАЧНО!			
ЗАХОДЬ У ГОСТІ! – ДОБРЕ!			
ЛАСКАВО ПРОСИМО! – ВІДПОВІДЬ			
НЕ ХОЧУ, ДЯКУЮ!			
ПРИГОЩАЙТЕСЬ!			
СІДАЙ! – ДЯКУЮ!			
ЯК СПРАВИ? – ДОБРЕ			





ТРАДИЦІЇ ГОСТИННОСТІ В МОЇЙ СІМ'Ї



Розкажи, як у твоїй сім'ї заведено зустрічати гостей, які прийшли ненадовго відвідати вас. Щоб тобі було легко підготувати розповідь, спробуй відповісти на такі запитання:

1. Ваші гості приходять на запрошення чи без нього?
2. Як твоя сім'я зустрічає гостей, які завітали до вашої оселі? Якими словами заведено їх зустрічати?
3. Чи повинні гості приносити з собою якесь частування, квіти або дрібні дарунки?
4. Де саджають гостей у домівці? Чим їх пригощають?
5. Хто з членів сім'ї розмовляє з гостями?
6. Як проводжають гостей?



Прочитай та вибери якості, які характеризують гостинну людину. Поясни, як ти розумієш подані слова.

БАЙДУЖІСТЬ	ВВІЧЛИВІСТЬ	ВІДКРИТІСТЬ
ПОЧУТТЯ ГУМОРУ	ГРУБІСТЬ	ДБАЙЛИВІСТЬ
ДОБРОТА	ЗЛІСТЬ	НЕТАКТОВНІСТЬ
ПОХМУРІСТЬ	СКРИТНІСТЬ	СКУПІСТЬ
ТАКТОВНІСТЬ	УВАЖНІСТЬ	ЩЕДРІСТЬ



Подумай, які ще якості знадобляться гостинній людині. Напиши їх і добери до них слова, протилежні за значенням.



Поясни, як ти розумієш прислів'я.

Будинок без гостя – млин без води. (Азербайджанське)

Гість їсть не те, що чекав, а те, чим пригощають. (Вірменське)

Не сердься, як хтось сміється; не смійся, як хтось плаче. (Єврейське)

Щедрість душі господаря приховає бідність частування. (Казахське)

Не красна изба углами, а красна пирогами. Не так гарна хата кутами, як пирогами. (Російське)

Якщо в хату прийде гість – на годинник не дивись. (Татарське)

Добрі друзі ті, яким незле й у тісноті. (Угорське)

Любиш у гостях бувати – люби ж гостей і зустрічати. (Українське)



Прочитай вірш А. Костецького «У гостях». Спробуй дати оцінку тому, як поведилися господаря та її гості.

У Віті – день народження.
 Ми всі туди запрошені
 І ввечері, о шостій,
 Прийшли до нього в гості.
 Нам відчинила двері
 Мала сестричка Віті
 І зразу запитала:
 – Хто ноги з вас не витер?
 В нас килим не для того,
 Аби його бруднити!
 Ану, біля порога
 Знімайте черевики!
 Та подарунки зразу
 Давайте, я схочу.
 Та кришталеву вазу
 Не скиньте! Я вас знаю!
 Ви думаете – просто
 Отак ходити в гості?
 А це – наука справжня,
 Відповідальна справа!..
 І меблі у вітальні
 Не мацайте руками,
 І пальцями по стінах
 Не мажте – будуть плями... –
 І ще сестриця Віті
 Щось стала говорити.
 Та ми її не слухали –
 Хіба ж це варто слухать?!
 Ми від її гостинності
 Помчали геть щодуху.
 Бо й справді: ох не просто
 Отак ходити в гості!



Гість – той, хто відвідує, провідує кого-небудь з метою побачитися, поговорити, разом провести час



Гостинність – готовність привітно зустріти гостей, оточити їх увагою та турботою



Привітність – ласкаве, щире ставлення до іншої людини



Такт, тактовність – відчуття міри й пристойності, що виражається в словах і вчинках людини



Традиція – те, що успадковано від попередніх поколінь (ідеї, погляди, смаки, звичаї) і передається нащадкам



ЯК НЕ СТАТИ НЕЧЕМОЮ

У гості зрідка ходите
 До друзів ви своїх
 І шану там знаходите,
 Вам раді хазяї.

Аби не бути нечемою,
 Я слухаюсь поради –
 Щодня не слід бувати там,
 Де зустрічають радо.

(В. Орлов, переклад О. Тимохіної)





Спробуй скласти зі своїм/своєю сусідом/сусідкою по парті діалог «Запрошую тебе в гості» нерідними для вас мовами, використовуючи слова й вирази, з якими ви познайомилися під час нашої минулої подорожі.



Традиція гостинності в українців склалася дуже давно. Український дім був завжди відкритий для мандрівників, бідних і нужденних людей, що прийшли здалеку. За старих часів люди вірили, що гість, який прийде в будинок, обігріється біля вогнища й поїсть, може вважатися близькою людиною. А якщо він з'їв шматок хліба й дрібку солі, то вже ніколи не зможе образити гостинного господаря, що поділився з ним найдорожчим. Гість обов'язково повинен був переступити поріг помешкання, зайти хоч би на хвилинку й сісти. Його спочатку пригощали хлібом із сіллю, водою або склянкою вина, а вже потім починалася бесіда, причому ввічливі господарі ніколи не запитували, навіщо людина прийшла до їхньої оселі.

Родичі й односельці приходили в гості тільки на запрошення та в суворо визначені дні. До приходу гостей готувалися святкові страви, дарунки. Було заведено, щоб гості теж приходили в будинок не з порожніми руками – з хлібом, солодощами. Під час гуляння гостей садовили на найзручніші місця, а особливо поважних – на почесне місце – покуть. Господар та господиня розважали гостей і спеціально запрошували покуштувати кожную нову страву. Без такого запрошення жоден гість не смів узяти що-небудь зі столу або вийти з-за нього. Коли до столу виносили хліб із сіллю, гості повинні були зрозуміти, що гуляння закінчено й потрібно прощатися. Словами «дякуємо за хліб, за сіль, за кашу й за милість вашу» вони дякували господарям за гостинність. Господарі повинні були «віддаровувати» гостей, які йшли додому, хлібом, пирогами, дрібними дарунками. Важлива була не цінність дарунків, якими обмінювалися господарі й гості, – це був знак взаємної поваги й дружби.

(За А. Пономарьовим)



Намалюй дарунок, з яким ти хотів/хотіла би відвідати свого хворого друга/подругу. Розкажи, чому саме цей дарунок ти хотів/хотіла би подарувати. Як ти будеш поводитися на цих відвідинах?





Прочитай розповідь про те, як Незнайко ходив у гості. Яких помилок він припустився? Розкажи Незнайкові, як правильно потрібно поводитися, щоб не образити гостинних господарів.

Одного дня Незнайко вирішив піти в гості до своїх знайомих у Простоквашине, щоб подивитись, як вони влаштувалися в новій оселі. Він вирішив не попереджати про свій прихід – адже йому завжди мають бути раді. Коли Незнайко підходив до будинку, він побачив Дядька Федора і Матроскіна, які кудись поспішали. Вони, побачивши гостя, одразу повернулися й запросили його увійти до помешкання.



Надворі було брудно, і Матроскін попросив його витерти взуття. Незнайко був такий голодний, що навіть не почув, що йому сказали, і побіг до столу. На столі стояли самовар, мисочка зі сметаною, горщик з медом і тарілка з млинцями. Не встиг Дядько Федір сісти поряд з гостем, як від млинців нічого не залишилося. «А чи немає у вас ще чого-небудь поїсти?» – запитав Незнайко. Матроскін трохи побурчав, але вийняв із печі шматок пирога, залишеного для Шарика, і налив гостю кухоль молока. Незнайко тим часом почав роздивлятися помешкання. «Чого це ви за будинком не стежите? – діловито запитав він. – Ось тут на стелі пляма – напевно, дах протікає, а тут віконниця хляпає й двері скриплять». Господарі промовчали.

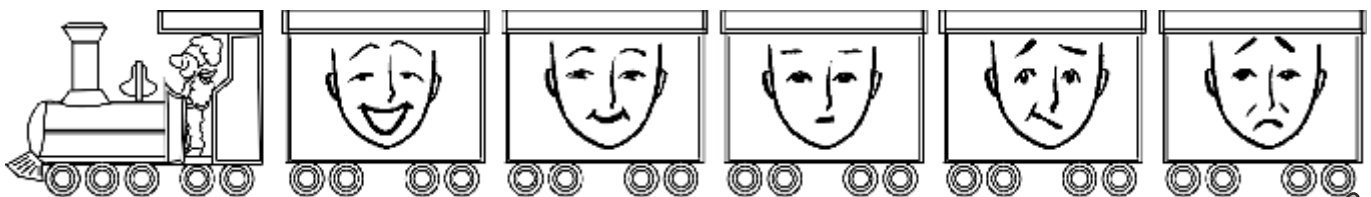


Пиріг був таким смачним, що Незнайко навіть не міг більше розмовляти з господарями, тільки жував і жував та ще просив добавки молока. Як тільки наївся, встав з-за столу й пішов до виходу. «Ну, радий був вас побачити, до побачення», – сказав і зачинив двері, а Матроскін з Дядьком Федором полегшено зітхнули.

Зіграй у гру «Так чи ні?» зі своїми однокласниками, родичами чи сусідами. Якщо вони згодні з цими твердженнями – плескають у долоні.



- ☺ Беру їжу з великої тарілки спеціальною ложкою та кладу собі в тарілку.
- ☺ За столом сміюся, штовхаючи сусіда/сусідку, голосно розмовляю.
- ☺ Їм поспіхом, голосно плямкаючи, ковтаю великі шматки.
- ☺ Не розмовляю, коли мій рот набитий їжею.
- ☺ П'ю обережно, не розливаючи напій.
- ☺ Сиджу за столом, поклавши лікті на стіл і розмахуючи ногами.
- ☺ У гостях сідаю туди, куди мені скажуть, і чемно спілкуюсь із присутніми.





ДЕРЖАВНІ СВЯТА УКРАЇНИ. ПАМ'ЯТНІ ДАТИ ЗАКАРПАТТЯ



Життя було б нудним і нецікавим, якби люди не придумали свята. Саме у святах країни все можна побачити традиції кожного народу. Якісь свята люди почали відзначати давно, деякі – нещодавно. Свята бувають різні:

- сімейні – це ті, які відзначаються членами тільки твоєї сім'ї, родичами та близькими друзями;
- календарні – ті, що пов'язані із сезонними змінами природи й господарською діяльністю людини;
- релігійні свята – це свята, пов'язані з важливими подіями або шануванням пам'яті людей, які прославилися праведними вчинками. У давнину – із шануванням надзвичайних сил або об'єктів природи, наприклад Сонця;
- державні свята – це офіційні свята, які відзначають всі жителі якої-небудь країни. Ці дні, як правило, оголошуються вихідними.

Державні свята є й у нашій країні. Деякі з них також святкуються в інших країнах світу. Так, наприклад, Новий рік (1 січня), День праці (1 травня). А є державні свята, які відзначають тільки в нашій країні. Це – День Соборності України (22 січня), День Конституції України (28 червня), День Незалежності України (24 серпня). Останнє святкується дуже урочисто як день народження нашої держави. Є пам'ятні дати, які не є святами для всіх громадян країни, але для закарпатців вони значущі. Тут відзначають День проголошення Карпатської України (15 березня), День возз'єднання Закарпаття з Україною (26 червня), День визволення Закарпаття від фашистських загарбників (28 жовтня). Також місцеві громади щорічно святкують день свого населеного пункту.



Підкресли, які з написаних нижче свят ти відзначаєш зі своєю сім'єю. Яке з них є найулюбленішим святом у твоїй родині? Розкажи, як ти проводиш цей день.

- | | |
|--|--|
| Новий рік (1 січня) | Міжнародний день сім'ї (15 травня) |
| День Соборності України
(22 січня) | День Європи (3-тя субота травня) |
| Міжнародний жіночий день
(8 березня) | День Незалежності України
(24 серпня) |
| День пам'яті та примирення
(8 травня) | День знань (1 вересня) |
| День Матері (2-га неділя травня) | День Батька (3-тя неділя вересня) |
| | День захисника України (14 жовтня) |
| | День міста (селища, села) |



Конституція –
основний закон держави,
що визначає її основи,
права та обов'язки громадян



Соборність –
духовна спільність
багатьох людей, що
проживають разом



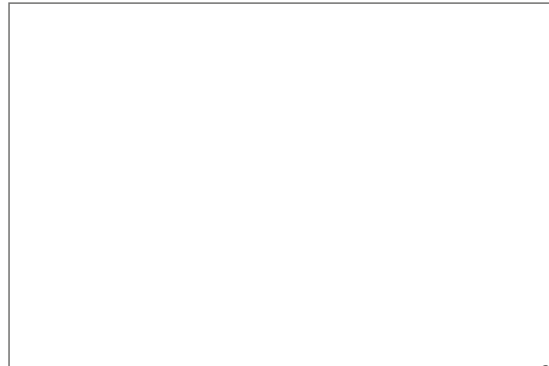
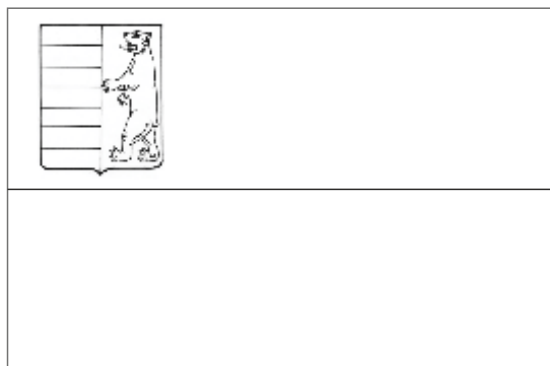
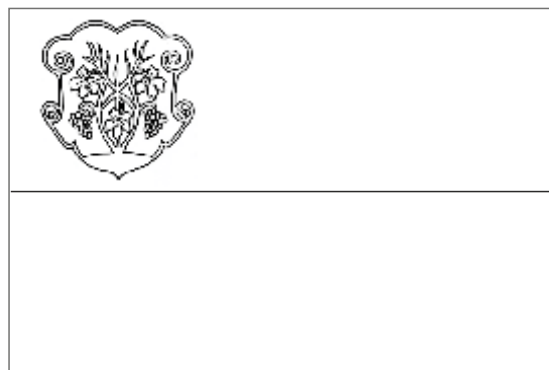
Прочитай вірш Л. Огурцової «Конституція країни» у перекладі Д. Кононенка. Які свої права, що забезпечує Конституція України, і свої обов'язки перед державою ти вже знаєш? Як ти гадаєш, навіщо людині знати свої громадянські права й обов'язки?

У людини є свої права
Правдиві говорить слова.
Вітчизну право є любити,
У Божий храм завжди ходити.
І мову рідною вивчати,
Читати нею і писати.
Є право – в Раду обирати,
На виборах голосувати.
В Законі не одна глава,

Що захища людські права.
Татарин ти чи вірменин –
Країни ти громадянин.
Перед Законом всі рівня,
Усі ми – друзі, всі – рідня.
І Президент в своїй державі
Назавжди є гарантом права.
Державні символи любім –
Наш Прапор, Тризуб-герб і Гімн!



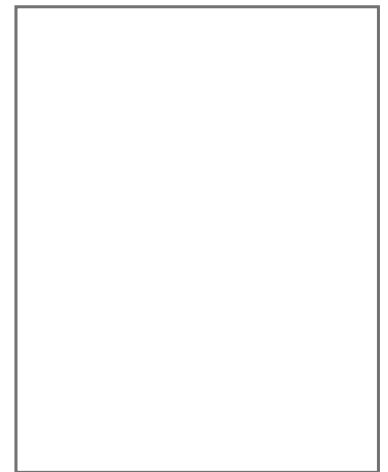
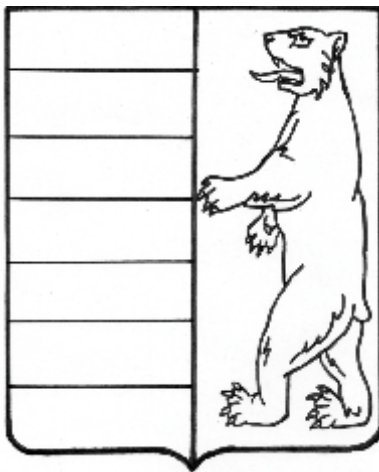
Розфарбуй Державний прапор України, прапори міста Ужгорода та Закарпатської області. У вільному віконці намалюй прапор твого населеного пункту або вигадай разом із батьками прапор твоєї родини. Роздивись уважно всі прапори, знайди в них спільне й особливе.





Роздивися герби Закарпатської області та міста Ужгорода. Розфарбуй їх. Намалюй герб свого населеного пункту. Якщо його ще не існує – придумай.

Закарпаття має свій давній герб у формі щита. Сім рівних смуг на ньому означають сім рік краю – Боржаву, Латорицю, Ріку, Теремлю, Тису, Тересву, Уж. Жовто-блакитний колір смуг – вказівка на те, що на Закарпатті віддавна живуть українці. А ведмідь зліва – знак гір, лісу і сил природи. У всіх міст і сіл нашого краю є дуже давні герби. На них зображено здебільшого рослини і тварини. Однак на деяких намальовано щось незвичне, наприклад мінеральну воду, що б'є з джерела, – це в тих населених пунктах, де містяться давні купелі і люди лікуються водами.



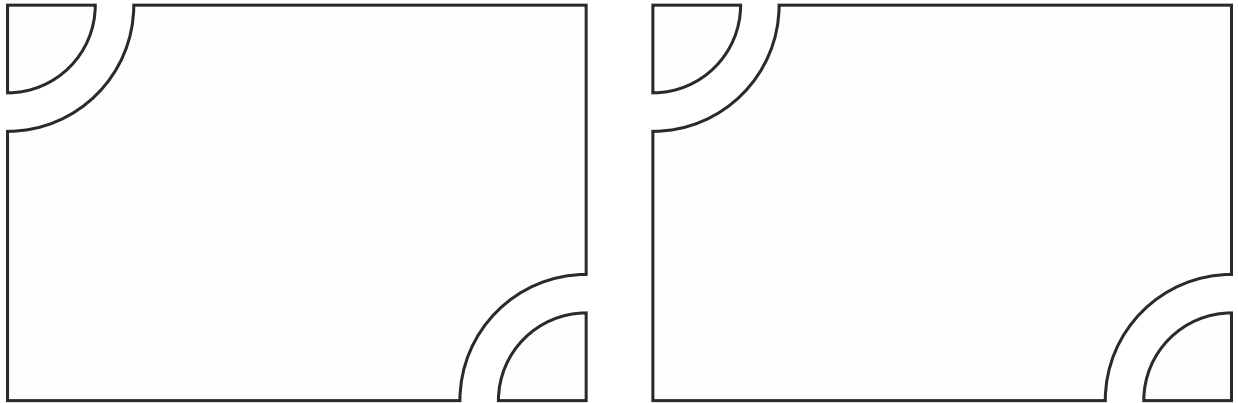
Одним із найулюбленіших свят є Новий рік. Розкажи, як ти його зазвичай святкуєш. Придумай і запиши новорічне sms-привітання, яке б ти направив/направила нашим сусідам, що живуть в інших країнах.



У нашій країні, як і в багатьох інших країнах світу, відзначається День Матері. Знайди його в календарі. Також випиши з календаря свята, з якими можна вітати твого тата та інших членів родини, наприклад їхні професійні свята.



Намалюй в одному «віконці» подарунок, який би ти хотів/хотіла подарувати своїй бабусі, мамі чи сестричці, а у другому – дарунок для свого братика, дідуса чи тата.



Придумай свято, яке тобі хотілося б зробити державним, щоб його святкували всі мешканці нашої країни.

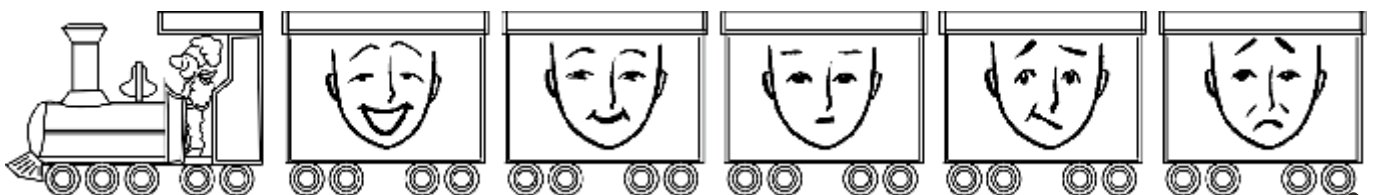


Прочитай вірш О. Грицай «Наша мати». Поміркуй і розкажи, про яку другу маму йде мова у вірші.

НАША МАТИ

– Що на світі наймиліше? –
Раз мати спитала.
– Ти, дорога наша мамо, –
Діточки сказали.
– Вам, дітоньки мої любі,
Ще о тім би знати,
Що, крім мене, ще і другу
Маму слід кохати.
Бо та друга – всім нам мати,
Нас вона повила,
Хлібом, сіллю і водою
Нас вона кормила.
Її мова, любя, мила,
Нас все забавляла,

Її дума – голубила,
Пісня – до сну клала.
А та мати – се Русь наша!
Любіть її, діти,
Та уквітчайте собою,
Як городчик квіти!
І для неї ви, дітоньки,
Ростіть на потіху,
А виросши – не забудьте
Про рідненьку стріху.
А у тім просторім світі
Добра навчайтесь,
Рідної своєї мови
Й пісні не цурайтесь!





ТРУДНОЩІ І СЕКРЕТИ СПІЛКУВАННЯ. ВЗАЄМОДІЯ В КОЛЕКТИВІ



Прочитай вірш Анатолія Костецького «Велосипед». Подумай, чому герою вірша стало сумно. Що ти порадиш хлопчику? Чого вчить цей вірш? Придумай хороший кінець для цієї історії.

ВЕЛОСИПЕД

Славкові, що з квартири сорок, велосипед купили вчора.
Він зразу в двір його потяг, прудкого та дзвінкого,
Все хизувався ним, та нас не підпускав до нього.
Просила Іра: «Славчик, дай, проїду до паркану!»
А він Ірині: «Не займай, бо дам – так враз одстанеш!»
Просив Юрко: «Ну дай хоч раз проїду метрів двісті!»
А він Юркові: «Ач який! Свого купи та їзди».
І я просив. Та він: «Моє!» – і нам кататись не дає...
Ну й що, нехай! А ми зате разом в кіно ходили,
Разом у нашому дворі співали скільки сили,
А потім грали у квача, аж поки вечір не почавсь.
А що Славко? Він сам-один сидів з велосипедом
І вже кататись не хотів. Отак йому і треба!



З'єднай правильно частини прислів'їв про дружбу. Згадай які-небудь прислів'я про дружбу твоєю рідною мовою.

Для життя вибери місце,

боляче б'є. (Азербайджанське)

Камінь друга

для відпочинку — друга. (В'єтнамське)

Один друг у біді краще,

у того друзів не буває. (Датське)

Можна жити і без брата,

ніж сто у гульті. (Єврейське)

Хто завжди каже «мені»,

треба пробачати. (Єгипетське)

Хто друга без недоліків шукає,

той без друга залишиться.
(Татарське)

Щоб зберегти друга,

але не без друга. (Французьке)



Розкажи про своїх друзів. Які риси їхнього характеру тобі найбільше подобаються? Буває так, що друзі тебе засмучують? Як ти ставишся до недоліків друзів? Якщо між тобою і друзями відбувалися сварки, як ви потім мирилися?

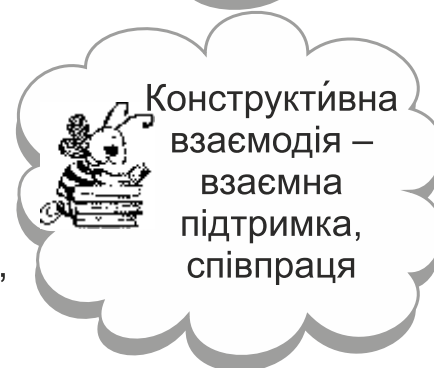


Прочитай вірш Рими Доктор «Про дружбу». Розкажи, що подружки робили неправильно. Підкресли у вірші ті головні слова, які повинні допомогти дівчаткам жити в злагоді й дружбі.

Дві дівчинки-подружки – як нерозливвода!
Та тільки часто сваряться – і в цьому вся біда!
Дівчатка дуже дружні, дружніш від них нема!
Одна взяла скакалку, а друга – відніма!
Одна співає пісеньку, а друга: «Не кричи!»
Одна читає книжечку, а друга: «Помовчи!»
Одну гукають з вулиці, – «Нехай і та іде!»
Одній вмиватись хочеться, а друга не дає!
Вони ніяк не вирішать: «Хто перша?»

в їхній грі,

І дві подружки-дівчинки нудьгують у дворі.
Вони, на жаль, не слухають матусиних порад,
Що дружби в них не буде, як ігри йдуть невлад,
Що слід би цим дівчаткам себе ж бо поважать
І в іграх поступатися – собі ж не заважать.
Живуть у нас дві дівчинки – як нерозливвода,
І вірю я – сваритися не будуть вже вони!



Продовж речення.

Якщо мій друг/подруга захворів/захворіла, я _____

Коли мені потрібна допомога, я _____

Якщо у мого/моєї друга/подруги станеться радісна подія, я _____

Мені подарували конструктор, і я _____



- ☺ Знати одне одного – це не означає знати про друга/подругу все. Це означає ставитися одне до одного із симпатією й довірою, вірити одне одному.
- ☺ Докоряй другові/подрузі наодинці, а хвали на людях.
- ☺ Добрий друг/подруга не той/та, що тільки говорить гарні слова, а той/та, хто ще робить гарні вчинки.





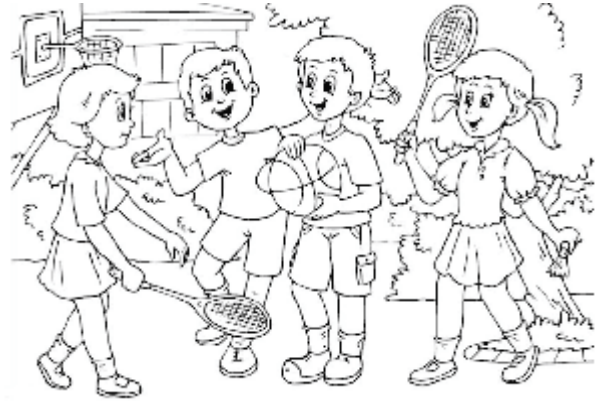
Прочитай слова «Пісні про дружбу» (слова і музика О. Янушкевич, М. Яскової) і заспівай її разом із однокласниками та однокласницями.

ПІСНЯ ПРО ДРУЖБУ

Знають всі: коли є друг –
Все світлішає навкруг,
Якщо сам не підведеш –
Друзів більше ти знайдеш.

Приспів:

Дружать сонце і земля,
Дружать луки і поля,
Дружать діти на землі
І великі, і малі!



Разом ходим на гурток,
Поспішаєм на каток.
Нам незгоди не страшні –
З другом весело мені.

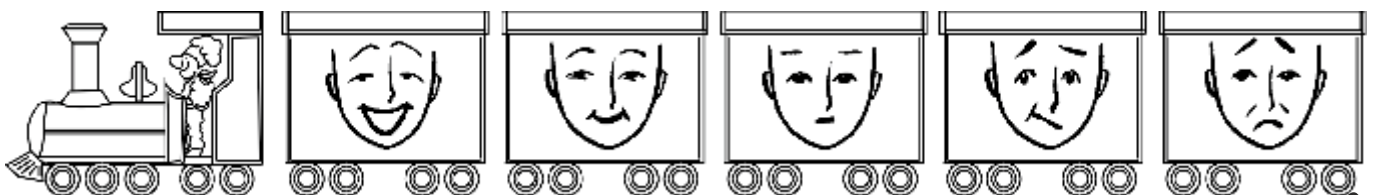
Приспів.

Де єднає дружба всіх –
Там лунають пісня й сміх,
Свято нам несуть у дім –
Буде весело усім.

Приспів.



- ☺ Перш ніж вступати в суперечку, подумай, може, варто уникнути її, адже мир завжди кращий за сварку.
- ☺ Якщо уникнути суперечки неможливо, то пам'ятай, що частіше в суперечці виграє той/та, кому вдається зберегти спокій.
- ☺ Прагни зрозуміти і поважай точку зору іншої людини. Спробуй поставити себе на її місце. Виявляй співчуття й щиру зацікавленість у цій людині.
- ☺ Якщо все ж сварка сталася і ти образився/образилася на друга/подругу, поговори зі своєю образою й попроси її піти. А ще ти можеш намалювати свою образу, потім порвати цей малюнок і викинути.
- ☺ Пригадай що-небудь хороше з того, що твій/твоя друг/подруга зробив/зробила колись для тебе. Подумай, коли ти почувався/почувалася краще – коли ти був/була разом з другом/подругою чи зараз, коли ти один/одна?
- ☺ Завжди пам'ятай, що першою крок назустріч робить людина, яка є мудрішою і хоробрішою.





ДЕ І ЯК ВЧИЛИСЯ РАНІШЕ ДІТИ НА ЗАКАРПАТТІ



Нещодавно ти був/була першокласником (-цею) і вперше переступив/переступила поріг школи. Пригадай цей день і подумай, чому ти прийшов/прийшла до школи. Вибери зі списку свій варіант відповіді або допиши його.

- Мені сказали, що всі діти повинні ходити до школи
- Мені набридло ходити в дитячий садок
- Мені дуже хотілося вчитися й пізнати щось нове
- Мені було нудно сидіти вдома й хотілося знайти нових друзів
- Мені потрібно було підготуватися до дорослого життя
- Мені хотілося спілкуватися із вчителями



Запитай своїх близьких, чому вони ходили до школи. Чи збігаються їхні відповіді з твоїми?



Напиши, у яких школах навчалися твої батьки, бабусі та дідусі. Не забудь вказати назву школи й місце її розташування.



Спитай у дорослих, чи пам'ятають вони пісню «Чого навчають у школі», слова якої написав поет із Донеччини М. Пляцковський. Розкажи, чого ти вже встиг/встигла навчитися у школі.

Букви в зошиті писать,
Гарно, впевнено читать –
Вчать у школі. (3 р.)
Додавати і ділити,
Менших себе боронить
Вчать у школі. (3 р.)
До «п'яти» додати «два»,
По складах читать слова
Вчать у школі. (3 р.)
Вміти книжку берегти,
Бути чемними завжди
Вчать у школі. (3 р.)

Кут накреслити як слід,
Показати «захід», «схід»
Вчать у школі. (3 р.)
Міцно змалечку дружить,
Все життя у дружбі жить
Вчать у школі. (3 р.)
Знати кожен материк
І не плутать міст і рік
Вчать у школі. (3 р.)
Точну відповідь знайти,
Нелегкий маршрут пройти
Вчать у школі. (3 р.)



Чи знаєш ти, що школи виникли в далеку давнину? Школу називали «розсадником знань і корисних навиків». Вона й сьогодні є необхідною сходиною в розвитку будь-якої людини. Назва «школа», а також багато предметів, які входять у програму сучасного навчального закладу, прийшли до нас із Давньої Греції. Вчителів, які викладали письмо й лічбу, афінські школярі називали «граматистами», викладача музики – «кіфаристом» та ін. Навчання тривало 6–8 років. Воно починалося із семи років. Потім школярі переходили в інші навчальні заклади – «гімназії». Із часом в усіх нечисленних школах Європи стало обов'язковим викладання семи «вільних мистецтв»: граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, астрономії й музики. І будь-яка людина, що поважала себе, повинна була опанувати знання з цих предметів.

На Закарпатті в давнину перші школи діяли при церквах та монастирях. Навчалися в них діти із заможних родин. В одному класі сиділи учні різного віку. Учителями були священики та дяки. Крім читання, лічби та письма, учні вивчали Біблію. Замість зошитів у кожного була табличка – вощена дощечка та загострена паличка-гріфлик. Написане можна було стерти і видряпати щось по-новому. До появи першого букваря діти навчалися читати за церковними книжками. У класі книжка була здебільшого тільки у вчителя, тому учні по черзі підходили до його столу. Читали вголос і переказували прочитане. А ще довгими вечорами майже в кожній хаті дідусь-казкар оповідав малечі казки, легенди, життєві історії. Це теж була школа. Великий внесок у освіту нашого краю зробив Федір Коріатович. Він став засновником монастиря в Мукачеві, який на довгі роки став культурним осередком краю, відкрив при ньому бібліотеку, заснував школу і всіляко підтримував мову та культуру предків закарпатських українців.



(За книгою «Освіта Закарпаття»)



Розпитай своїх близьких про те, у яких школах і як вони навчалися, коли їм було 7–9 років. Склади усну розповідь про це, відповідаючи на питання:

1. Хто з близьких розповів тобі про своє навчання в школі?
2. У якому населеному пункті розташовувалася школа?
3. Вона була велика чи маленька?
4. Які предмети вивчалися в школі? Чи збігаються вони з тими, які вивчаєш ти?
5. Чи ставили раніше вчителі оцінки? Які вони були?
6. Чи була шкільна форма? Який вигляд мали раніше учень і учениця?
7. Що найбільш запам'яталося зі шкільного життя?
8. За що твої близькі можуть сказати школі «дякую»?



Наші прабабусі і прадідусі навчалися за букварем Олександра Духновича «Книжица читальня для начинающих». Це був перший підручник на Закарпатті, написаний народною мовою кириличним алфавітом. Прочитай вірш Олександра Духновича, яким починалася ця читанка. Знайди у словничку пояснення кожного невідомого слова. Порівняй свій клас із фото класу, у якому навчалися твої прадідусі та прабабусі.

Мамко, мамко, куп* ми* книжку,
Тинту*, папір і табличку,
Бо я піду до школи
Учитися по волі*.



Прочитай або послухай народні вірші словацьких та ромських дітей. Чого прагнуть діти?

Daj ma, mamička, daj ma do školy,
Nech sa naučím písať litery,
Písať litery, čítať slovíčka,
Daj ma do školy, moja mamička.

*Віддай мене, мамко, віддай до школи,
Хай я навчуся писати слово,
Писати букву, писати слово,
Віддай же, мамко, мене до школи!*

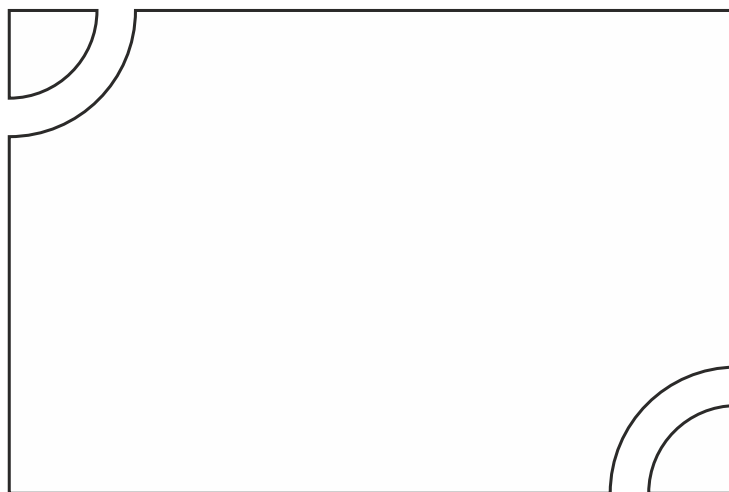
Аме школатар на нашас,
гара камас те – сікхлювас!

*Ми від книжки, парти й школи
не відмовимось ніколи!*



Прочитай вірш Марійки Підгірянки «Школа». Вона порівнює учнів із бджілками. А з чим чи з ким ти можеш порівняти вчителів, учнів, школу? Розкажи про це або намалюй.

Школо наша, школо,
Приголуб нас, мила,
Пригорни усіх нас,
Як голуб під крила.
Ти нас всіх научиш,
Як у світі жити,
Як зло оминати,
Як добро чинити.
Бджілоньки – на квіти,
Дітоньки – до школи.
Там збирають мудрість,
Як мед в полі бджоли.





Відгадай «шкільні» загадки.

На уроках, в книжці, в школі
Почерпнеш ти їх доволі.
І назавжди у житті
Стануть друзями тобі. (внненѢ)

Біла рілля,
Чорне насіння,
Хто вміє – той посіє,
Хто знає – відгадає. (омчѢиЦ)

Не куц, а з листочками, не сорочка, а зшита, не людина, а навчає.
(кнжа)



Прочитай шкільні частівки, які були написані твоїми однолітками. Розкажи, яка тобі найбільше сподобалася й чому.

Нині техніка – що треба,
Не потрібні й казки!
Есемесками тепер
Шле весь клас підказки.

Дружно ми вчимо англійську,
Є і успіх, і прогрес.
Замість «так» тепер повсюди
Хором кажем слово: «Єс!»

Ми ходили з класом в цирк,
Фокуси дивилися.
Після фокусів у всіх
Щоденники десь ділися.

Навчатись на відмінно
Ми будемо віднині.
Батькам своїм на радість,
На славу Україні!



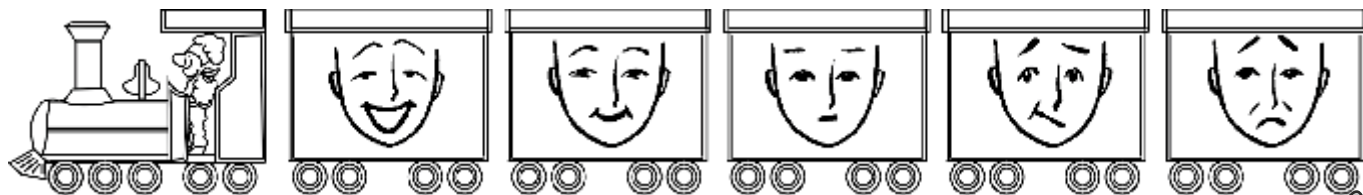
Спробуй придумати свою шкільну частівку та запиши її.

Four empty rectangular boxes for writing a school rhyme.



Розкажи, як ти розумієш ці прислів'я.

Хороша книга схожа на доброго друга. (Єврейське)
Науки не идут к буке. *Науки не йдуть до буки.* (Російське)
Вода не змиє, вогонь не знищить те, що людина раз і назавжди вивчить. (Словацьке)
Наука має гіркий корінь, та солодкий плід. (Словацьке)
Краще щось знати, ніж багато мати. (Угорське)
Чого Івась не навчиться, того й Іван не буде знати. (Українське)





ВУЛИЦЯ, ДЕ РОЗТАШОВАНА ТВОЯ ШКОЛА. ЛІТОПИС ШКОЛИ



Прочитай коломийки про школу. Доповни тими, що знаєш ти чи твої рідні, або придумай кілька рядків про свою школу.

Приїжджайте до Бичкова, коли не бували,
Побачите, яку школу у нас збудували.

Школо наша, наша школо, ти найкраща в світі!
Коло тебе завжди діти, гейби бджоли в квіті.



Відгадай загадки.

Чарівний незвичайний дім,
Приємно й затишно у нім.
Там дітям роздають щодня
На блюдці золотім знання.
Завжди стрічає радо вас,
Гостинно відчиняє клас,
Віконцями сія довкола
Святиня, храм, а просто...
(еґожп)

В кожній школі він живе,
На уроки діток зве.
Поки вчаться – він мовчить,
А перерва – то кричить.
(жонівеґґ)

В спеку, дощ і навіть сніг
На шкільний спішать поріг.
Вчителі їх вчать читати,
Віднімати, додавати.
(іньґ)



Намалюй школу, у якій ти навчаєшся, або приклей її фотографію.

Літопис –
послідовний
запис будь-
яких подій;
історія чого-небудь

Коломійка –
народна пісенька
з двох рядків
по 14 складів
у кожному, приспівка
до танцю



Напиши повну назву школи, її адресу та, якщо знаєш, рік заснування.



Подумай, чому вулиця (бульвар, майдан, провулок, проспект), на якій розташована твоя школа, має таку назву. Розпитай про це дорослих.



Чи добре ти знаєш вулицю, на якій побудована твоя школа? Якщо хочеш перевірити себе, дай відповіді на запитання:

1. Скільки дерев росте перед фасадом школи?
2. Скільки на вулиці одноповерхових будинків?
3. Скільки твоїх однокласників і однокласниць живуть на цій вулиці?
4. У який колір пофарбовані сусідні зі школою споруди?
5. Ця вулиця з одностороннім чи двостороннім рухом транспорту?

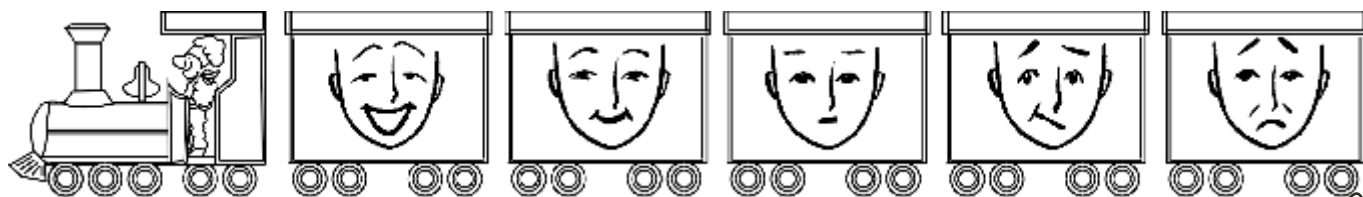


Послухай розповідь учителя про історію школи, у якій ти навчаєшся, і спробуй переказати її за планом:

1. Яку назву має школа? Яка її адреса?
2. Коли була побудована твоя школа?
3. Якщо відомо, то хто її будував/будувала, заснував/заснувала?
4. Чи є в школі музей? Чому або кому він присвячений?
5. Чи працюють у школі гуртки або спортивні секції?
6. Чим прославилася школа? Чи є в ній цікаві традиції?
7. Які знамениті люди навчалися у твоїй школі?



Напиши, як би ти хотів/хотіла прославити свою школу, коли виростеш. Що ти хотів/хотіла би зробити для неї?





МУЗЕЙ



Експонат – предмет, що виставляється на виставці, в музеї



Експозиція – експонати, розміщені в музеї або на виставці в певному порядку



Вітрина – місце за вікном магазину, шафа чи ящик під склом для показу різних предметів, товарів



Музей – установа, що займається збиранням, вивченням, зберіганням й експонуванням предметів – пам'яток історії і культури. Слово «музей» (грецькою – «мусейон») у Давній Греції означало «храм муз». Греки називали музами богинь-покровительок істориків, астрономів, поетів, співаків, танцюристів та інших представників творчих професій. Розрізняють декілька видів музеїв: історичні, етнографічні, літературні, природознавчі, художні та ін. В останні сторіччя в музеї перетворилися навіть цілі фортеці, палаци, храми, які є архітектурними шедеврами, а також деякі будинки і квартири, у яких народилися, жили і творили відомі люди – учені, письменники, художники.

Закарпаття славиться своїми різноманітними музеями. Їх налічується вже більше сотні, і кожного року відкриваються нові. Але є в нашому краї одне унікальне село – гірська Колочава на Міжгірщині, де розташовано аж десять музеїв! Це найперший у краї Музей народної архітектури та побуту, музей «Давня школа», дерев'яна церква-музей, Музей опришківства, Музей лісу і сплаву, Музей залізної дороги-вузькоколійки та інші. А ще Колочава знаменита тим, що тут більш ніж сто років тому знято перший фільм про Закарпаття за твором чеського письменника Івана Ольбрахта, який жив у цьому селі й написав про нього книгу.



Держава піклується про поповнення колекцій музеїв та їхнє збереження, адже вони є хранителями історії й культури людства. Щорічно 18 травня в усьому світі відзначають Міжнародний день музеїв.



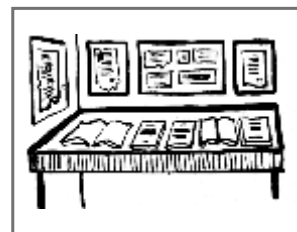
Прочитай вірш Лідії Повх «У музеї». Пригадайте, хто із вас був у музеї. Що найбільше запам'яталося з побаченого? Як ти розумієш вираз «минуле дихає»? У чому минуле «живе»? Чи може воно «говорити»?

В музейній залі тихо так,
Ми навіть муху чули...
Учитель каже: – Чуєте?
Тут дихає минуле.

І як же воно дихає,
Невидиме минуле?
Вже слухали ми, слухали –
І звуку не почувли!



З'єднай правильно малюнки експозицій і назви видів музеїв. Як ти думаєш: навіщо потрібні музеї? Чому люди приходять у музей?



АРХІТЕКТУРНИЙ

НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ

ІСТОРИЧНИЙ

ПРИРОДОЗНАВЧИЙ

ЛІТЕРАТУРНИЙ

ХУДОЖНЬО-МИСТЕЦЬКИЙ

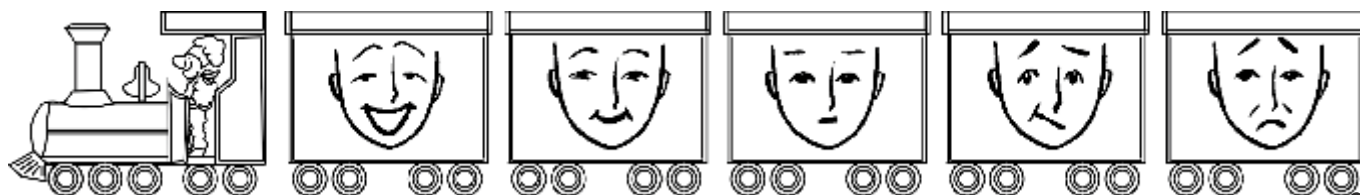


Які музеї є у твоєму населеному пункті? Напиши, у яких музеях Закарпаття ти вже побував/побувала.



Давним-давно люди придумали правила поведінки в музеях, з якими ти, напевно, вже знайомий/знайома. Щоб переконатися, що ти добре їх знаєш, перевір себе за тестом, обираючи тільки один варіант відповіді.

1. Чи можна розмовляти в музеї і як?
 - а) голосно, б) як завжди, в) тихо, г) не можна говорити.
2. Як знайомитися з експонатами музею?
 - а) чіпати руками, б) не підходити до них, в) розглядати.
3. Як рухатися під час перебування в музеї?
 - а) тихо, неквапливо, б) шумно, підстрибуючи, в) штовхаючись, бігом.
4. Коли екскурсоводу ставлять питання?
 - а) наприкінці екскурсії, б) під час паузи, в) під час розповіді.





РЕМЕСЛА, ЯКІ БУЛИ РОЗВИНЕНІ НА ЗАКАРПАТТІ. ГОНЧАРНЕ МИСТЕЦТВО



Ремесло – робота з виготовлення яких-небудь виробів ручним способом, що вимагає спеціальних навиків; заняття, професія



Керáміка – виріб із глини, що пройшов випалювання



Колись у містах та селах Закарпаття були добре розвинені різні ремесла та промисли. Секрети майстерності передавались від батька до сина, від матері до доньки – так утворювались династії. Серед ремісників були представники різних культур, які уславили себе як найкращі майстри. Наприклад, євреї були переважно кравцями та ювелірами, німці – годинникарями та механіками, роми вважались найкращими музиками, румуни – будівельниками та каменярами, словаки – бондарями та ливарниками, угорці – ковалями та виноробами, українці були відомі керамічними виробами, обробкою дерева, ткацтвом, чинбарством та ін.

У гірських районах жили рідкісні майстри-різьбярі, які виготовляли меблі, шкатулки, посуд, оздоблені металом та дорогоцінними каменями. Вони могли без цвяхів збудувати церкву чи дзвіницю, вирізьбити скульптуру. На Гуцульщині до наших часів живуть майстри, які уміють виготовити тонку сопілку, легку скрипку, цимбали чи трембіту. Одне з найдавніших ремесел у Карпатах – сплав лісу. Бокораші – міцні чоловіки, що, ризикуючи життям, спускали могутні стовбури, зв'язані в довгі плоти – бокори, – вниз по бурхливих річках. Закарпаття славиться також вишивкою, лозоплетінням, писанкарством, ткацтвом тощо. Закарпатські майстрині ткали верети, килими для утеплення і прикрашання стін; килимові доріжки (покрівці) для застелення підлоги, покривала (верети, ліжники, коци, рядна), рушники, скатертини (обруси) для застелення столів тощо. У школі с. Великих Берегів Берегівського району створено музей ткацтва.



Знайди місто або район, у якому ти живеш, і прочитай, які ремесла найбільш поширені в ньому. Знайди, яким ремеслом займаються жителі сусідніх районів. Яке з ремесел чи мистецтв тобі найбільш подобається і чому? Чого б ти хотів/хотіла навчитися від народних майстрів?

Берегівський район та м. Берегове: виготовлення музичних інструментів, вишивка, живопис, кераміка, обробка металу, перебірне ткацтво.



Великобerezнянський і Виноградівський райони: виготовлення музичних інструментів і художніх меблів, вишивка, гончарство, живопис, інкрустація соломкою, різьба по дереву, ткацтво.

Воловецький район: виготовлення музичних інструментів і художніх меблів, вишивка, живопис, різьба по дереву, ткацтво.

Іршавський район: вишивка, гончарство, різьба по дереву, ковальство, виготовлення музичних інструментів, живопис.

Міжгірський район: виготовлення традиційного народного одягу і музичних інструментів (дримб, сопілок, трембіт), вишивка, живопис, різьба по дереву, ткацтво і килимарство, плетіння з бісеру.

Мукачівський район, м. Мукачево: вишивка, живопис, кераміка, різьба по дереву, ткацтво, художня обробка металу.

Перечинський район: виготовлення музичних інструментів (скрипок), вишивка, живопис, різьба по дереву.

Рахівський район: виготовлення музичних інструментів (сопілок, трембіт, цимбалів), вишивка, живопис, інкрустація та різьба по дереву, килимарство-ліжникарство, художня обробка металу та шкіри.

Свалявський район: різьба по дереву.

Тячівський район: вишивка, живопис, килимарство, ліжникарство, інкрустація по дереву, ткацтво.

Ужгородський район та м. Чоп: гончарство, живопис, різьба по дереву, кераміка, ковальство, художня вишивка.

м. Ужгород: гончарство та кераміка, виготовлення дитячих іграшок і музичних інструментів (скрипок), вишивка, живопис, ковальство, плетіння з бісеру, писанкарство, різьба по дереву.

Хустський район та м. Хуст: вишивка, гончарство, живопис, лозоплетіння, плетіння з кукурудзи.



Одним з найдавніших ремесел, якого навчилися прадавні люди, було виготовлення різних виробів із глини. Адже глину можна знайти скрізь, вона легко ліпиться – з неї можна зробити будь-який предмет, а після випалювання вона стає твердою, як камінь. Первісні люди ліпили горщики з глини, сушили їх на сонці, потім обкладали їх усередині й зовні соломкою й обпалювали. З часом люди придумали, як робити з глини не лише кухонний посуд, а й будівельний матеріал – вогнетривку цеглу, черепицю, розписні плитки (кахлі), архітектурні прикраси, керамічні труби для перших водопроводів. З'явилися гончарний круг, спеціальні гончарні печі. Поступово гончарство з ремесла перетворилося на мистецтво виготовлення кераміки. На Закарпатті відомі три центри виготовлення традиційної кераміки. Це с. Верхівка Іршавського району, де зазвичай майстри використовували для своїх виробів червону глину; с. Драгове Хустського району, де виготовляли переважно білоглиняну кераміку, і декілька сіл Виноградівського району, де робили кераміку чорного кольору з видряпуваним білим візерунком та мальований різнокольоровий полив'яний посуд із білої глини.





Подумай і пронумеруй, у якому порядку проходить процес підготовки та виготовлення виробів із глини.

- Виготовлення виробу на гончарному крузі.
- Висихання виробу на повітрі.
- Заготівля глини і її очистка.
- Обпалювання виробу у печі.
- Перемішування глини з різними домішками.
- Розписування виробу.



З'єднай малюнки з назвами керамічних виробів закарпатців. Розмалуй їх.

	БАНКА	
	ГЛЕК	
	ГОРНЯ	
	ГОРЩИК	
	ДОВЖАНКА	
	ДЗБАН	
	КОРЧАГА	
	КУХОЛЬ	
	МІСКА	
	ПІВНИК	
	СІЛКА	
	ТАРІЛЬ	



Відгадай загадки.

Із землі робився, на кружалі вертівся,
На вогні пікся, на базарі бував,
Людей годував, напував;
Як упав, то й пропав, ніхто не поховав.
(жињѧц┐)

Біля тіла – вухо,
Голови не маю.
Молоко, сметану, квас
Добре зберігаю.
(жињѧц┐)



Прочитай, як давні греки називали деякі свої керамічні вироби. Постарайся правильно підписати під малюнками назву кожного зображеного предмета.

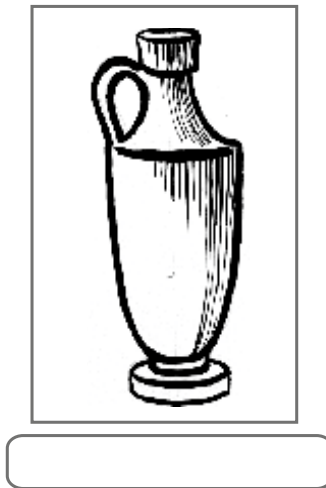
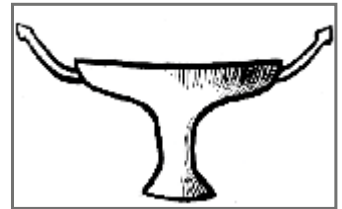
Гідрія – посудина з трьома ручками для перенесення та зберігання води.

Кілік – чаша для пиття.

Канфáр – посуд для пиття.

Лекіф – посуд для оливкової олії.

Піксіда – шкатулка для рум'ян та іншої косметики.

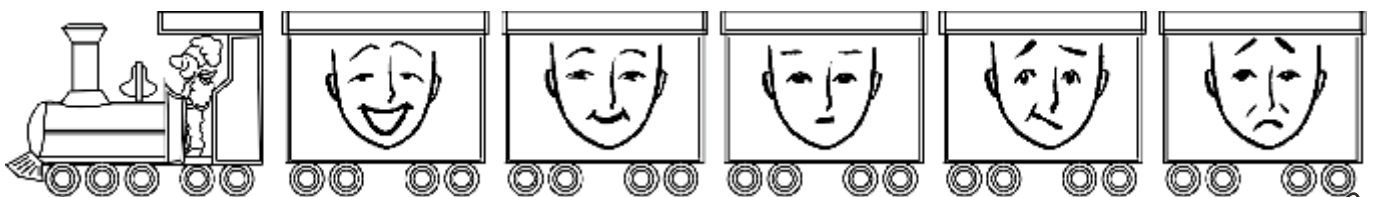


Розкажи, як ти розумієш українські прислів'я.

У розбитому горщику каші не звариш.
Горщик не боїться горнила.
Є глина – буде і хлібина.
Ремесло не за собою носити,
а в руках мати.
Усякий гончар над своїм горщиком пан.



Постарайся вдома виліпити з пластиліну чи будь-якої іншої пластичної маси форму глиняного посуду, яка сподобалася тобі найбільше.





ПРИРОДНІ РЕСУРСИ. ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ



Природа – це вода,
повітря, сонце, каміння,
рослини, тварини,
людина



Природні ресурси –
об'єкти живої
та неживої природи,
придатні для
використання людиною
(земля, клімат,
рослинний, тваринний
світ та ін.)

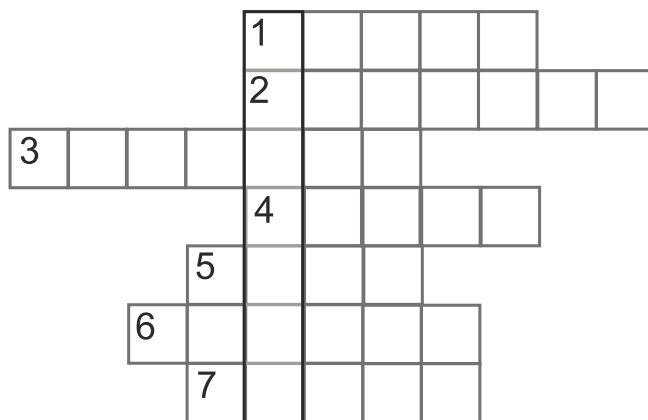


Ресурс – 1) запаси,
джерела чого-небудь;
2) засіб, до якого
вдаються за необхідності



Відгадай кросворд і прочитай
по вертикалі загадане слово.

1. Перелітні й зимуючі.
2. «Зелені друзі».
3. Свійські та хижі.
4. Тече з витoku до гирла.
5. Втамовує спрагу.
6. Ти сам.
7. Чорне. Рідке. Горить.

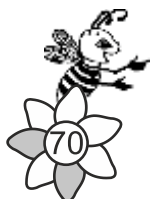


1. Птахи. 2. Рослини. 3. Тварини. 4. Річка. 5. Вода. 6. Людина. 7. Нафта.



Усе, що нас оточує, – це природа. У природі все взаємопов'язано й немає нічого зайвого. Їй потрібні хижакі, отруйні рослини, красиві птахи, дощ, чисте повітря та багато іншого. Людина нерозривно пов'язана з природою і є її частиною. Природа годує, напуває, одягає, зігріває, лікує, збагачує духовний світ людини. Вона дає матеріал для виготовлення багатьох необхідних речей, наприклад деревину, глину, метал та інше. Усе, що дає нам природа, можна назвати природними ресурсами. Природні ресурси не безмежні, причому деякі з них не можна відновити (наприклад, ґрунт, окремі види корисних копалин), а деякі підлягають відновленню (рослинний і тваринний світ). Хоча інколи буває дуже важко виправити порушену людиною рівновагу в природі – повернути родючість ґрунтів, насадити ліси, відновити джерела прісної води, зупинити зміни клімату та інше.

Розкажи, які природні ресурси є у твоєму регіоні.





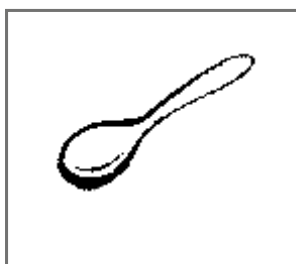
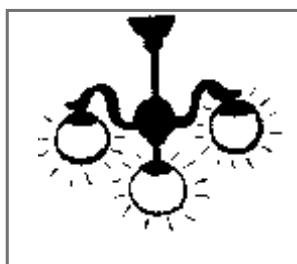
Прочитай вірш закарпатського поета Степана Жупанина «Геологи». Як ти гадаєш: люди яких професій шукають або видобувають корисні копалини?

Ми – геологи малі,
Ми – розвідники землі.
Йдемо у гори, в темні нетрі
За десятки кілометрів.
Де ростуть кущі та зілля,
Ми знайшли вапняк, вугілля.

Біля річки Заменчули
Запах нафти ми відчули.
Записали у блокноти
Про усі земні щедроти.
Знов у гори, знов у путь,
Де скарби Вітчизни ждуть!



Подумай і напиши, з чого, на твою думку, зроблені предмети на малюнках.



Корисні копалини так міцно увійшли в життя людини, що ми часом не замислюємося, звідки береться сіль, із чого зроблені ложка або ніж, керамічна чашка або чому в тебе у квартирі газ. Тобі навіть у голову не може прийти, що звичайний будинок – це музей корисних копалин. Адже для його будівництва використовуються вапняк, граніт, м'ямар, пісок і різні метали.

Усі ці корисні для людини речовини видобуваються із землі, з дна морів та океанів, де вони залягають у вигляді гірських порід, руд і мінералів. Тому їх назвали копалинами – адже їх необхідно викопати, перш ніж використовувати.

Людина використовує корисні копалини в різних формах: природних мінералів (коштовне каміння), рідких (нафта) або газоподібних речовин (природний газ), а також металів і сполук, які виробляються з порід і руд. Наприклад, вугілля, залізо, алюміній, мідь, свинець і багато інших.

Кожна корисна копалина має своє власне позначення, за яким її завжди можна знайти на карті.

(За О. Голубєвою)





Порадьтеся з дорослими й з'єднайте назву корисної копалини, що добувається на Закарпатті, і те, для чого вона використовується.

ГЛИНА	ДОБРИВА
МАРМУР	ЇЖА, ЛІКУВАННЯ
МІНЕРАЛЬНА ВОДА	КЕРАМІЧНИЙ ПОСУД, КАХЛІ
ПІСОК	ОПАЛЮВАННЯ ПРИМІЩЕНЬ
ТОРФ	СКЛО, ДОРОГИ, БУДІВНИЦТВО



Розкажи, як сьогодні у твоєму регіоні використовуються природні ресурси.



Наш край багатий на різні корисні копалини. Найбільше тут кам'яної солі та будівельних матеріалів. У сиву давнину в Солотвино їхали возами по сіль, а сьогодні люди тут повертають собі здоров'я, дихаючи в природних соляних камерах під землею та купаючись у солоних озерах. Закарпаття славиться мінеральними джерелами та водними курортами, такими, як санаторії «Кваси», «Квасівська поляна», «Квітка полонини», «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Синяк», «Шаян». На Берегівщині для лікування успішно використовуються термальні води – гарячі підземні джерела. Навіть узимку, коли сніжить, люди плавають у басейнах із природною гарячою водою.

Жителі Закарпаття завжди намагались пристосуватися до умов свого проживання й уміли раціонально використовувати природні ресурси – особливості водойм, ґрунтів, клімату, рельєфу. Так, у гірському Закарпатті люди займались переважно випасом худоби (кіз, корів, овець), виготовленням сиру, збирали ягоди та гриби, рубали і сплавляли ліс. У низинних районах плекали сади та виноградники, сіяли пшеницю, кукурудзу, саджали картоплю і городину. По всій Україні та за кордоном смакують яблуками із садів села Сторожниці під Ужгородом. У передгір'ї цілі села займаються парниковими культурами: у Боржавському вирощують капусту, огірки, у Доброні – цибулю, салат, у Сільці – перець, помідори. Мешканці села Гукливого, яке розташоване біля підніжжя Боржавських полонин, впевнені, що саме в цих місцях розташовані найбільші в країні гірські чорничні поля. Мабуть, тому, тут щорічно влаштовують фестиваль «Верховинської яфіни». А от у Береговому, Виноградові, Мукачеві та Ужгороді щорічно проходять фестивалі, де винороби Закарпаття представляють стародавні традиції вирощування винограду та створення вина.



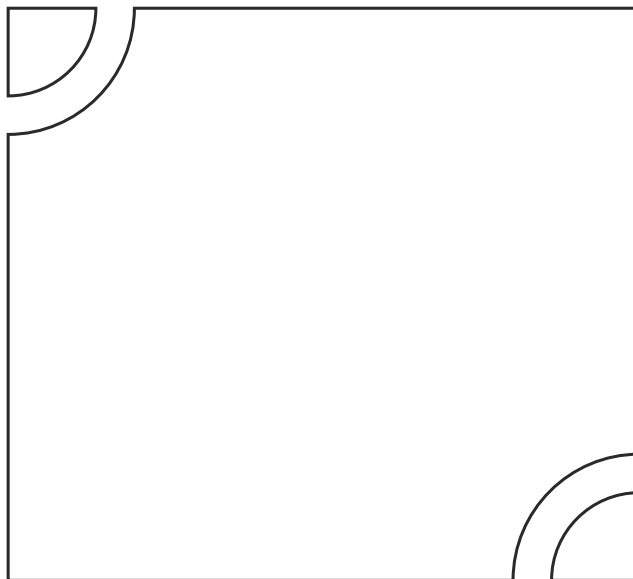


Подумай, чому відрізнялися традиційні заняття жителів гірських сіл, передгір'я та низин.

Відгадай загадки про овочі і фрукти, які ростуть на городах і в садах багатьох жителів Закарпаття. Намалюй, які овочі і фрукти любила ти особисто ти.

У землі вона зростає
І брунатний колір має.
Її смажать і печуть,
Її варять і товчуть.
Овоч цей всі люблять дуже,
Як же він зветься, друже?
(впловдек)

В нас деревина така у дворі,
Фрукт цей з дитинства
дають дітворі,
Корисне, доступне
та дуже смачне,
Багате залізом та поживне.
(ожлгбф)



Людина – невід'ємна частина природи, тобто вона сама є природним ресурсом і багатством нашого регіону. Саме її діяльність розвиває, зберігає або, навпаки, нищить і руйнує століттями створені природою багатства. Спробуй відповісти на запитання: які якості треба мати людині, щоб наступні покоління могли продовжувати користуватися природними ресурсами Закарпаття? Вибери або впиши свій варіант відповіді.

БАЙДУЖІСТЬ

СМІЛИВІСТЬ

ДБАЙЛИВІСТЬ

УВАЖНІСТЬ

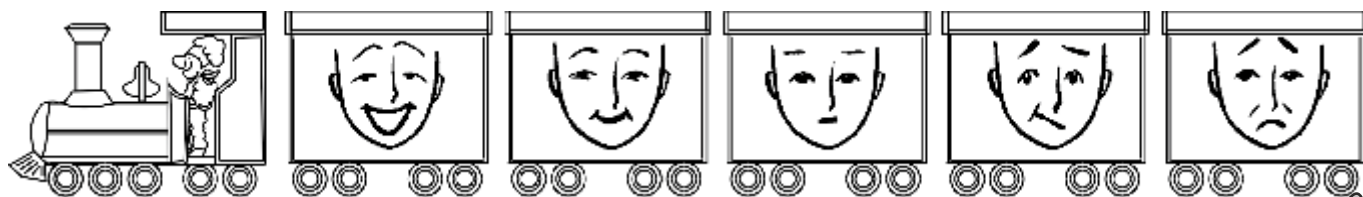
ЖАДІБНІСТЬ

ЧЕСНІСТЬ

ЖОРСТОКІСТЬ

ЧУЙНІСТЬ

ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ





ЛІС ЗАКАРПАТТЯ – БАГАТОПОВЕРХОВИЙ БУДИНОК. ЛІС У ЖИТТІ ЛЮДИНИ



Прочитай вірш С. Смирнова «Прогулянка лісом» і розкажи, чи був/була ти сам/сама коли-небудь у лісі. Яке в тебе склалося враження про ліс? Що цікавого ти там побачив/побачила?

Дощ пройшовся над селом,
Дітки, не сумуйте.
Ми підем у ліс гуртом –
Кошки готуйте.
Звірі і комахи там,
Дерева є високі.
Заспівають птахи нам
І струмки-потоки.
Ось вам зайчик-стрибунець
Насторожив вуха.
В хащі шаснув горобець –
Зайчик нишком слухав.
Нумо гляньте он туди –
Там руда лисичка.
Вже знайшла чиїсь сліди
В лісі біля річки.
Подивіться, їжачок
Назбирав грибочків.
Кожушок із голочок,
З голочок сорочка.

Скре-ке-ке, скре-ке-ке!
Хто гойдає віти?
Що там сталось? Що таке?
То сорока, діти!
Ох і диво на пеньку!
Це гриби – опеньки,
В темнім лісі, в холодку
Поросли густенько.
Он в дуплі сова сидить,
Часу не марнує.
Вдень вона тихенько спить,
А вночі полює.
Виліз на високий пень
І наставив роги
Велетенський жук-олень
В лісі край дороги.
Що, втомилися, малі?
Треба повертатись.
Нас чекають у селі –
Буде що згадати!



Прочитай вірші закарпатських поетів про ліс. Підкресли у віршах назви рослин і тварин. Напиши, яких тварин та рослини карпатського лісу ти ще знаєш.

ПРОЛІСКОВИЙ ЛІС

В карпатський ліс веде
мене стежинка.
Старі дерева втомлено скриплять.
А там горить підсніжника сніжинка,
Блакитні очі проліска не сплять.
(П. Скунець)

КАРПАТСЬКИЙ КРАЙ

(уривок)

Тобі судилося народитись у краї,
Де дзвінко так співають водограї,
Шепочуть казку явір, бук,
смерічка,
Де з гір біжить стрімка бурхлива
річка.
Де так співають голосно трембіти,
Де ранком гори хмарами укриті,
Де ваблять зір зеленії розмаї.
В твоїм гірським карпатським краї.
(М. Грицан)



Рослини не люблять самоти. Вони рідко ростуть на віддалі одна від одної. Частіше вони збираються тисними компаніями, великими групами, або, як кажуть ботаніки, «співтовариствами». Ліс – це співтовариство,

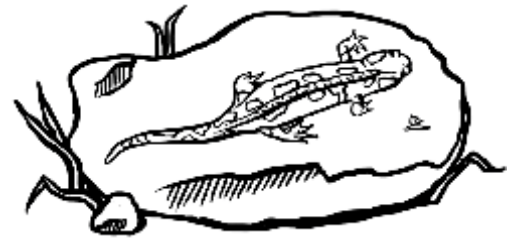


адже тут всі живуть разом, спільно. Життя всіх його мешканців тісно взаємопов'язане. Назва лісу залежить від того, які дерева там ростуть. Якщо більше хвойних – це хвойні ліси. У листяному лісі переважають листяні дерева.



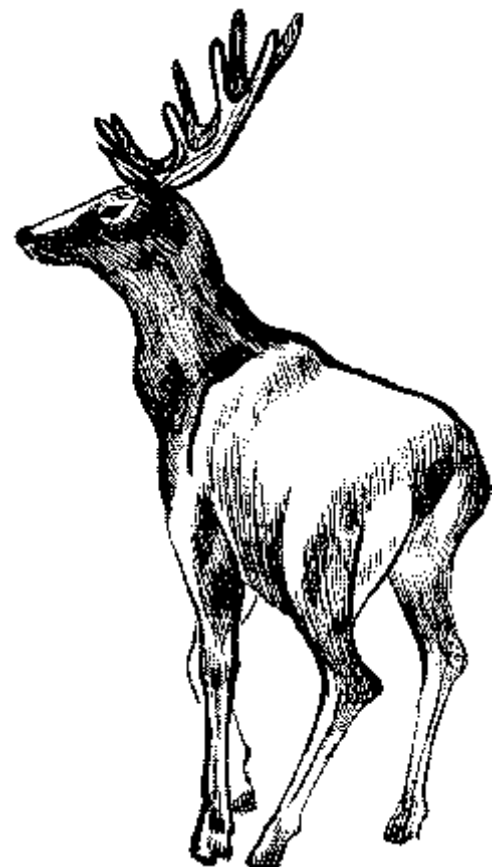
Якщо дерева зростають упереміж – мішані ліси. У кожному природному співтоваристві – свій особливий світ його мешканців: рослин, тварин, інших живих організмів.

У лісі можна побачити дерева, чагарники, трав'янисті рослини різної висоти. Вони утворюють «поверхи», перетворюючи ліс на багатоповерхову будівлю. Верхній ярус-поверх займають дерева. У лісах Закарпаття це вудсія ельбська, кедр європейський, модрина польська, смерека, сосна звичайна, тис ягідний, ялиця та інші. Середній ярус займають невисокі дерева і чагарники – бузина, глід, ліщина, малина, ожина, рододендрон карпатський, терен, шипшина та інші. Плоди дерев і чагарників слугують їжею тваринам і птахам, які мешкають у цих ярусах. А листя, яке щороку обпадає, коли дерева та чагарники готуються до зими, поступово згниває та перетворюється на родючий перегній. Тому в лісах є багата трав'яниста рослинність, яка утворює найнижчий «поверх».



У першому ярусі нашого лісу можна побачити гриби, трав'янисті рослини. Найтипівіші лісові трави – конвалія, лілеї, суниця та інші. У лісі багато рослин, а значить, багато корму для тварин, птахів і комах.

Ліс – хороше укриття для звірів. У наших лісах живуть білка, борсук, бурий ведмідь, видра, вуж, вовк, дикий кіт, заєць, їжак, кабан, косуля, куниця, ласка, лисиця, олень, полоз, рись, саламандра та інші. У Карпатах серед безлічі птахів трапляються рідкісні види орлів – беркути.





Вкажи стрілкою, до якого «поверху» лісу належать ці рослини.



ДУБ



ГРИБ



ЛИПА

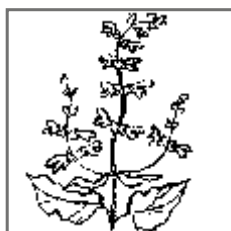
ВЕРХНІЙ

НИЖНІЙ

СЕРЕДНІЙ



ЛИЩИНА



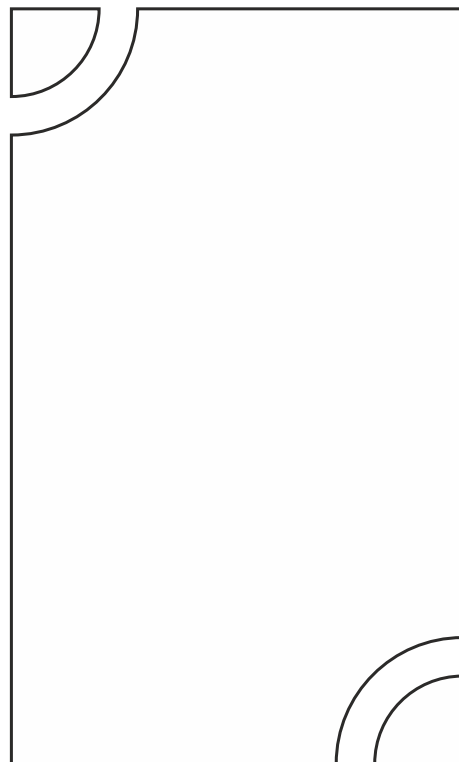
ШАВЛІЯ



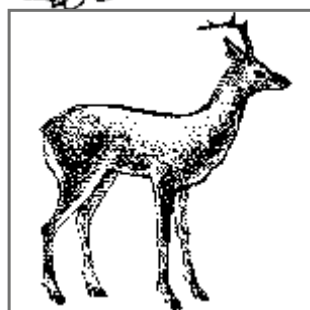
ТЕРЕН



Намалюй яку-небудь рослину або тварину, що водяться у нашому лісі.



Запиши назви тварин, які мешкають у лісі на Закарпатті.



Розкажи, як ти розумієш прислів'я.

Не берегти паростки – не бачити й лісу. (Білоруське)

Ako kriči v lese, takže ich bude mesiac. Як у лісі крикнеш, така й луна буде. (Словацьке)

Szeret nyúl, erdei, ahol végül. Любить заєць той ліс, у якому зріс. (Угорське)

Зрубати дерево – п'ять хвилин, виростити – сто років. (Українське)

Чоловік сосну рубає, а по грибах тріска б'є. (Українське)



Подумай і наведи приклади нешанобливого ставлення людини до лісу.



Пограй у гру «можна – не можна»: якщо можна робити в лісі щось із переліченого, поряд із твердженням намалюй жовту квіточку чи зелений листочок, а коли не можна – червону квітку.

- | | |
|---|--|
| <ul style="list-style-type: none"> • брати в руки змію; • голосно включати музику або кричати; • допомагати дорослим висаджувати дерева; • залишати сміття; • збирати ягоди; • збирати лікарські рослини; • зрізати їстівні гриби; • зривати квіти; • кидати каміння в лісову криницю; | <ul style="list-style-type: none"> • кричати, голосно розмовляти; • ламати гілки дерев та кущів; • милуватися квітами; • підгодовувати тварин взимку; • пити чисту джерельну воду; • розпалювати багаття; • рубати молоді ялинки; • руйнувати гнізда птахів; • слухати спів птахів; • ставити пастки; • топтати мухомори. |
|---|--|



Прочитай у лівому стовпчику, що ліс дає людині. Постарайся написати у правому стовпчику, що людина дає лісу.

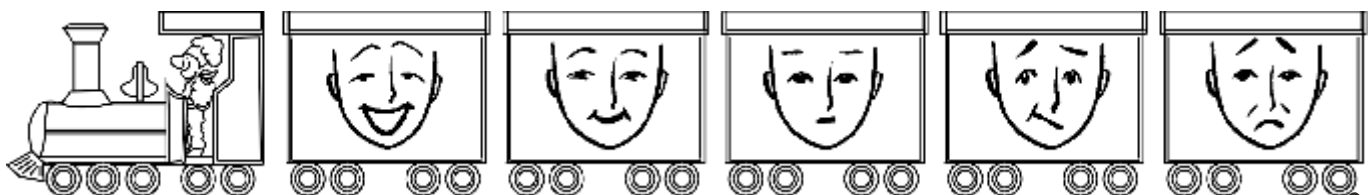
Ліс дає людині:

- чисте повітря;
- лікарські рослини;
- їжу: гриби, горіхи, ягоди;
- деревину для будівництва, виробництва паперу, предметів побуту;
- місце відпочинку;
- красивий пейзаж;
- оберігає ґрунт від обвалів і утворення ярів;
- зберігає вологу.

Людина дає лісу:



Подумай, навіщо людині потрібний ліс. Чи може людина обійтися без лісу? А ліс без людини? Як людина повинна піклуватися про ліс?





ЩО ДАЮТЬ РОСЛИНИ ЛЮДИНІ. «ЗЕЛЕНА АПТЕКА» В НАШОМУ РЕГІОНІ



Серед рослин лісу багато таких, які допомагають людині впоратися з хворобами. Такі рослини називаються лікарськими, тому що вони містять у собі цілющі речовини. Лікування різними рослинами відоме з давніх часів – ліс був першою аптекою, у яку наші предки прийшли за ліками. Серед перших книг, створених людьми, були «травники», у яких описувалися різні рецепти ліків з рослин. Людина, яка уміла лікувати травами, вважалася мудрою й навіть чаклункою, до неї ставилися з великою повагою.

У Карпатських горах у давні часи жили народні знахарі, яких називали мольфарами. Хоч свої знання мольфари передавали своїм дітям, однак не кожен міг оволодіти цим ремеслом – ще треба було мати дар від природи. Мольфар не тільки знав силу лікарських трав, а й враховував вплив на здоров'я людини води, їжі, місяця, сонця, повітря, а також силу слова і людського спілкування. У наш час необов'язково шукати мольфара, якщо виникла якась проблема зі здоров'ям – можна звернутися до лікаря або до психолога. Вони теж можуть порадити лікування травами, мінеральною водою, цілющим гірським повітрям.



Напиши, які ти знаєш лікарські рослини. Згадай, коли ти хворів/хворіла, чим тебе лікували рідні?



Розкажи про одну з лікарських рослин, яку ти знаєш. Намалюй її.



Прочитай уривок із вірша Г. Бойка «Зелена аптека».

Аптека зелена, зелена аптека!

Від тебе й від мене вона

недалеко.

Зелена аптека лежить навкруги...

Зелені горби і зелені луки,

Зелені сади, і ліси, і поля –

Уся наша рідна квітуча земля!

Зелена аптека –

це трави і квіти,

Що в кошик збирають дорослі і діти.

Слід кожному знати:

крушина, фіалка,

Конвалія, м'ята, бузина, кам'яниці,

Вільха, деревій,

шипшина й суниці...

Зелена аптека, що бачиш навкруг, –

Це наш помічник і хороший

наш друг!



Закінчи віршовані рядки, дописавши слова-рими – назви відповідних лікарських рослин.

Щоб не хворіла людина, треба пити чай з _____

Заболів животик? Тяжко? Приготуй відвар з _____

При запаленні у горлі – помаранчеві квітки – це, звичайно, _____

Пройде нежить неодмінно, як попити чай з _____

Гоїть рани, знає кожен, нам травичка _____

Зніме жар і доньці, й сину при застуді _____

Кепський зір? Це не годиться! Ти частіше їж _____

Той не кашляє молодець, хто у чай кладе _____

(чпәдгәһ 'іпіндоһ

'әнигварлж 'жинжорор'тоц 'инигәһ 'иж'і'гән 'ижтәһод 'инигшицц)



ЯК ЗБИРАТИ ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ

- ☺ Збирай тільки ті рослини, які не є рідкісними, такими, що перебувають під особливою охороною держави.
- ☺ Перш ніж збирати рослини, поцікався, яка їхня частина (коріння, листя, стебла, квіти, плоди) має лікувальні властивості. Постарайся акуратно зірвати або зрізати тільки потрібну тобі частину, не виривай рослину з корінням.
- ☺ Збирай рослини подалі від дороги, у суху погоду. Стеж, щоб зібрані рослини були чистими.
- ☺ Не виривай всі рослини, які ти бачиш на галявині відразу, інакше на наступний рік тобі нічого буде тут збирати.
- ☺ Суши лікарські рослини в тіні, у добре провітрюваному приміщенні, розклавши їх на чистій тканині або білому папері. Періодично перевертай їх, щоб вони висихали рівномірно.
- ☺ Висушені рослини бережи в окремих полотняних мішечках у темному, прохолодному та сухому місці.





Зberi в кошик лікарські рослини, які ростуть у твоєму населеному пункті або його околицях. Якщо якихось рослин немає, домалюй їх або напиши назву. Розфарбуй знайомі тобі рослини.



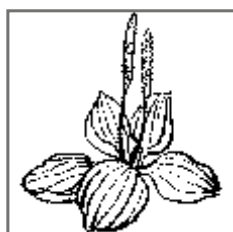
КРОПИВА



КОНВАЛІЯ



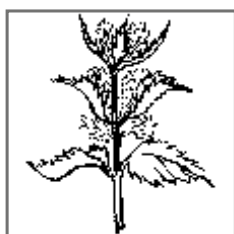
КУЛЬБАБА



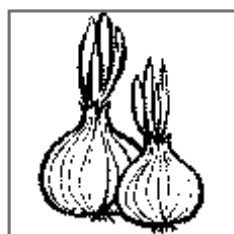
ПОДОРІЖНИК



ТРОЯНДА



М'ЯТА



ЦИБУЛЯ



ПОЛІН



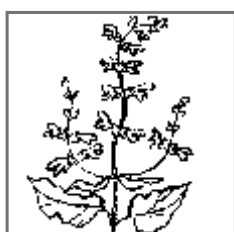
ЧАСНІК



ЧЕБРЕЦЬ



СМОРОДИНА



ШАВЛІЯ



ЗВІРОБІЙ



ТЕРЕН



ГЛІД



КАЛЕНДУЛА



Прочитай вірш Неоніли Гуменюк «Сила лікарських рослин».

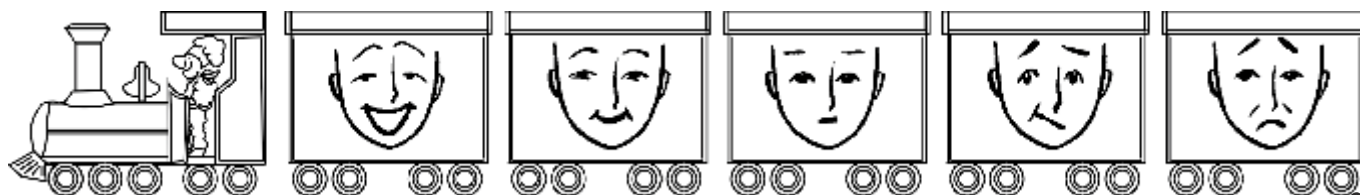
Запишалась бузина:
 – В світі я така одна,
 З мого запашного цвіту
 Чудодійні вийдуть ліки,
 Із ягід – смачне варення,
 Хто ж корисніший за мене?
 – Не хвались, – сказав їй глід, –
 Мої ягоди та цвіт
 І листочки теж корисні,
 Дуже помічні від серця. –
 Обізвалася шипшина:
 – Є й в мені цілюща сила. –
 Ну а жовтий звіробій
 Вихвалявся і собі:
 – Сто хвороб мене боїться.
 – Годі, годі, зупиніться,
 Перестаньте сперечатись, –
 Це стара калина-мати

Заспокоїла рослин. –
 Здавна всі ми як один:
 І жасмин, і дев'ясил
 Додають здоров'я й сил,
 Живокіст, беріз бруньки
 Зцілюють всіх залюбки.
 Материнка, валер'яна –
 Також ліки непогані.
 І медунка, й зелен-м'ята
 Теж уміють лікувати.
 Із ромашки та малини
 Відвари будуть теж смачними,
 Горобина, подорожник –
 Ліки з них зробити можна,
 Щоб прогнати всі недуги,
 Нам за це дякують дуже.
 Ми разом – велика сила,
 Звуть нас – лікарські рослини.



ЯК ТРЕБА ГОТУВАТИ ВІДВАРИ З ТРАВ

1. Необхідні для відвару частки рослини подрібнюють.
2. Потрібну кількість кладуть в емальований, скляний або керамічний посуд.
3. Заливають водою й накривають кришкою.
4. Ставлять посудину на киплячу водяну баню.
5. Нагрівають, періодично помішуючи, протягом 15–20 хвилин.
6. Після цього посудину з відваром охолоджують при кімнатній температурі.
7. Відвар проціджують через сито й віджимають залишки рослин.





БУДУЄМО МІСТО МАЙБУТНЬОГО



- Реконструкція –
- 1) серйозна переробка, перевлаштування чого-небудь;
 - 2) відновлення чого-небудь, наприклад, будівлі, події за допомогою збережених креслень або описів



Колéга, колежáнка – той/та, хто разом із тобою навчається чи працює



Ескі́з – попередній, незакінчений малюнок, начерк



Ти вже знаєш, що споруди, які ми бачимо довкола, проектують архітектори. Уяви, що ти – архітектор, якому доручили разом з колегами (твоїми однокласниками/однокласницями, також архітекторами) придумати проект нового міста, у якому тобі хотілося б жити в майбутньому, коли ти виростеш. Подумай, у якій групі архітекторів тобі хотілося б працювати, й об'єднайся з учнями/ученицями, чиї відповіді збігаються з твоїми.

- 1) Архітектори-містобудівники (створюють плани нових міст, селищ, реконструюють старі міські райони та ін.);
- 2) Архітектори об'ємних споруд (проектують житлові будинки, театри, школи, магазини, заводи, фабрики та ін.);
- 3) Ландшафтні архітектори (проектують сади й парки, міські сквери, бульвари, басейни, фонтани).



Продумай правильну послідовність дій архітектора/архітекторки що проектує місто та його майбутні будівлі разом зі своїми колегами.

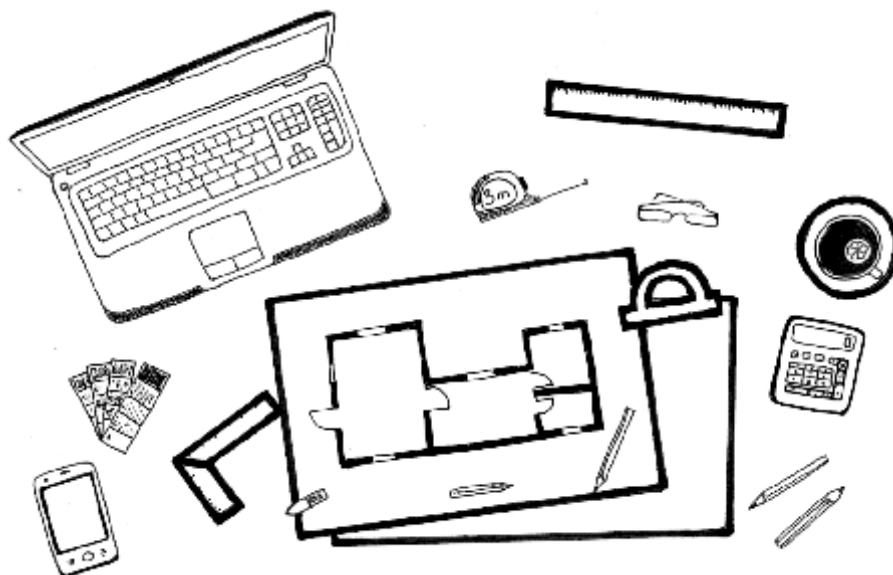
- 1. Зібрати команду фахівців-будівельників, які побудують те, що задумав архітектор/архітекторка.
- 2. Придумати ідею.
- 3. Погодити спільний план міста.
- 4. Зробити ескізи майбутніх споруд.
- 5. Зробити розрахунки кількості будівельних матеріалів, необхідних для побудування.
- 6. Зробити креслення з усіма розмірами.
- 7. Домовитися про взаємодію з архітекторами з інших груп.
- 8. Подати ідею і захистити її.



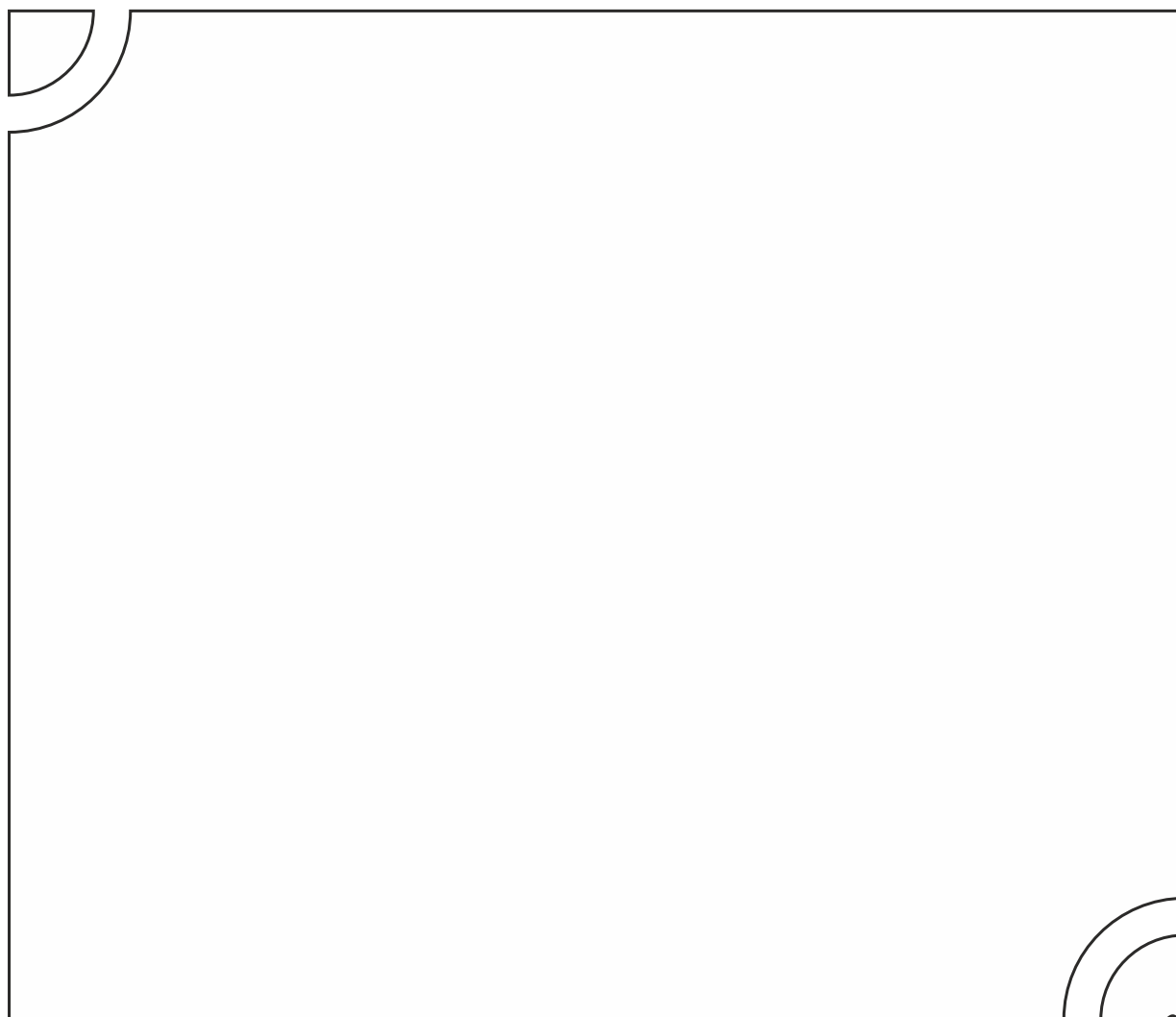
Напиши, які будівельні професії ти вже знаєш.



Розглянь малюнки, подумай та познач предмети, за допомогою яких архітектор-початківець створить ескіз споруди.



Зроби свій перший план міста майбутнього або ескіз споруди, яку ти хотів/хотіла би бачити в ньому.





Якщо щось у тебе поки що не виходить, не сумуй: головне – бути наполегливим/наполегливою, вчитися й не боятися невдачі, тоді згодом все піде на лад. Згадай, адже ще 2–3 роки тому ти не вмів/вміла робити багато того, що легко робиш зараз. Прочитай про це вірш Оксани Сенатович.

А щоб знав ти, а щоб знав ти,
І герої-космонавти
Теж маленькими були –
І ось так, як ти, росли!
Їхні мами теж, бувало,
Мали клопотів немало,
Бо не завжди у малят
Все виходило на лад:
Хтось у лівий черевик
Праву ногу пхати звик,
Хтось, бувало, навіть торт

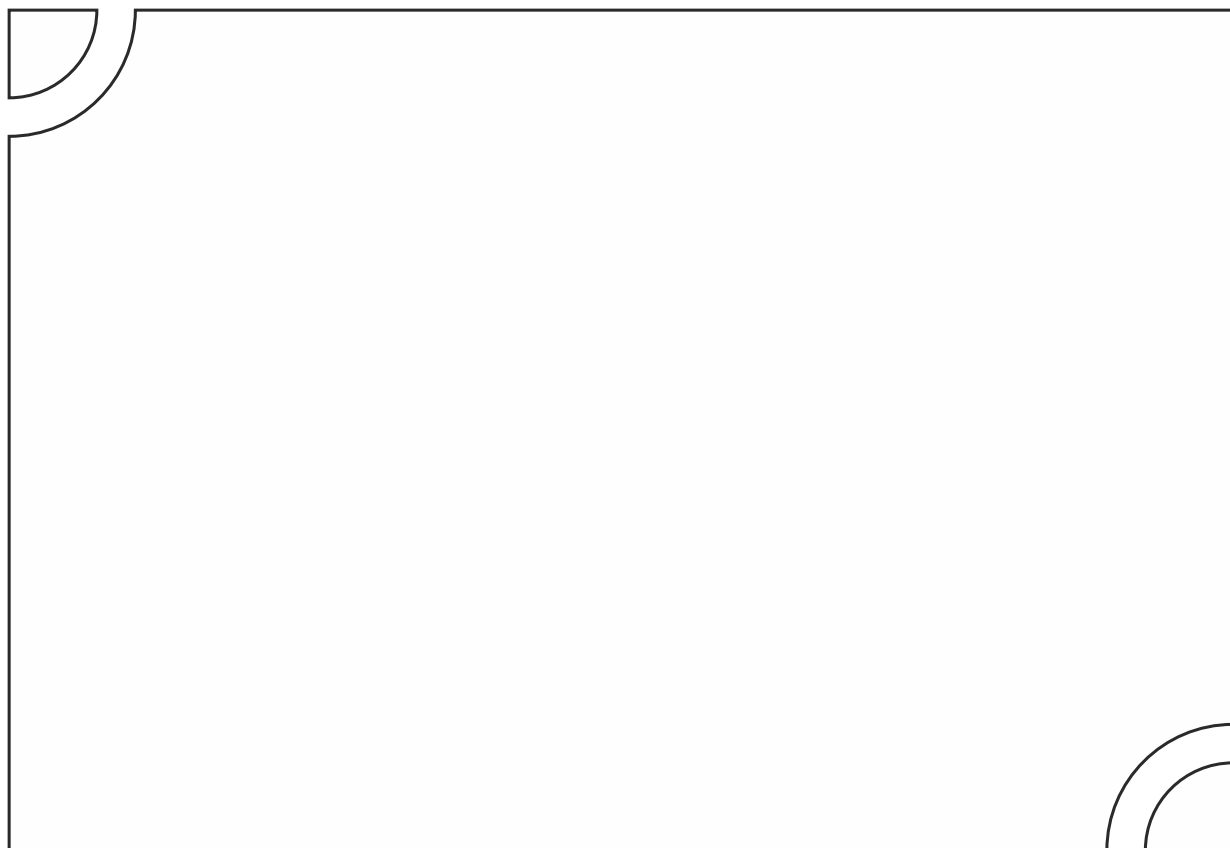
Ніс до вуха, а не в рот.
Хтось, майструючи ракету
У кімнаті на паркеті,
Молотком, бувало, бах,
Бах у пальчик, а не в цвях!..
А щоб знав ти, а щоб знав ти,
Всі герої-космонавти
Теж колись були такі –
Дуже вперті малюки...
Та сьогодні їхні мами
Не натішаться синами.



Коли багато людей працюють над однією спільною справою, інколи їм буває дуже важко домовитися між собою. Розкажи, як вам працювалося в групі. Як ви домовлялися про спільні дії? Що допомогло вам налагодити співпрацю?



Давайте прикрасимо наше майбутнє місто кольорами. Уяви, що ти та всі твої однокласники та однокласниці – прекрасні квіти, з яких потрібно скласти вінок. Подумай, якою квіткою хотів/хотіла би бути ти. Намалюй її.

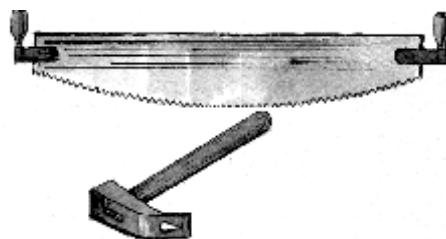




Прочитай вірш із вірменського фольклору в поетичному перекладі Л. Ганішевської. Розкажи, яка народна мудрість закладена в ньому.

ТЕСЛО І ПИЛКА

Не будь як тесло, бо воно кожен раз
До себе й до себе – забуло про нас!
А будь ти як пилка – до нас і до себе –
В житті про усіх турбуватися треба.



Подумай про свої досягнення за минулий рік. За що ти хотів/хотіла би вручити медаль собі? Яку відзнаку ти хотів/хотіла би вручити комусь з однокласників/однокласниць? На стор. 87 розміщені малюнки медалей. Виріж їх, розфарбуй і підпиши, кому призначена ця нагорода та за що.



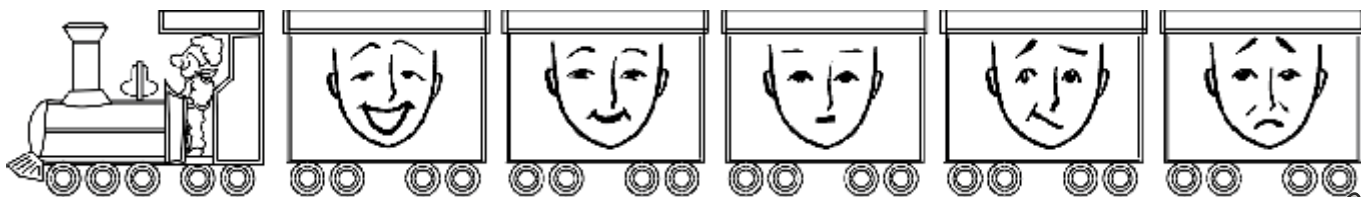
Подумай, за що ти хотів/хотіла би подякувати своїм друзів/подрузі.



Розкажи, чого ти чекаєш від літа та канікул. Як ти їх проведеш?



Під час подорожей, які ми зробили за минулий навчальний рік, ти зміг/змогла багато чого дізнатися про місце, у якому живеш, відкрив/відкрила для себе дивовижний світ пам'яток та архітектури Закарпаття, познайомився/познайомилася з цікавими людьми. Мені було дуже приємно бути поряд з тобою! Я щиро радію тому, як ти виріс/виросла за цей рік і наскільки ти порозумнішав/порозумнішала. А головне – як ти поступово вчишся успішно спілкуватися з різними людьми, бути справжнім/справжньою другом/подругою і добрим/доброю сусідом/сусідкою. Не забувай моїх добрих порад тоді, коли ти підеш у гості до своїх друзів, сусідів або вирушиш у цікаву подорож. Я з нетерпінням чекатиму на зустріч із тобою і сподіваюся, що ти зможеш розповісти мені багато цікавого про те, як минули канікули, що нового ти дізнався/дізналася, з ким ще встиг/встигла познайомитись і потоваришувати.



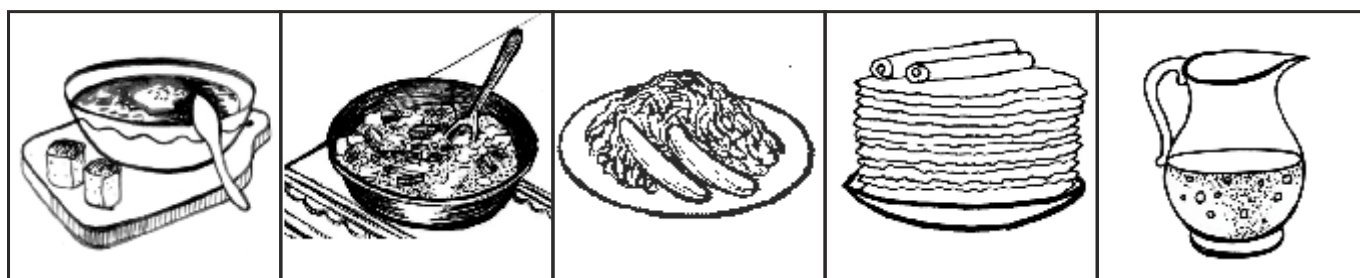
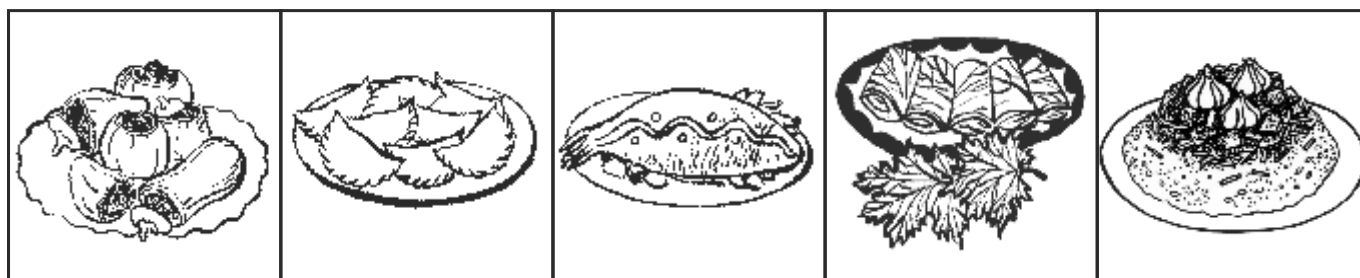
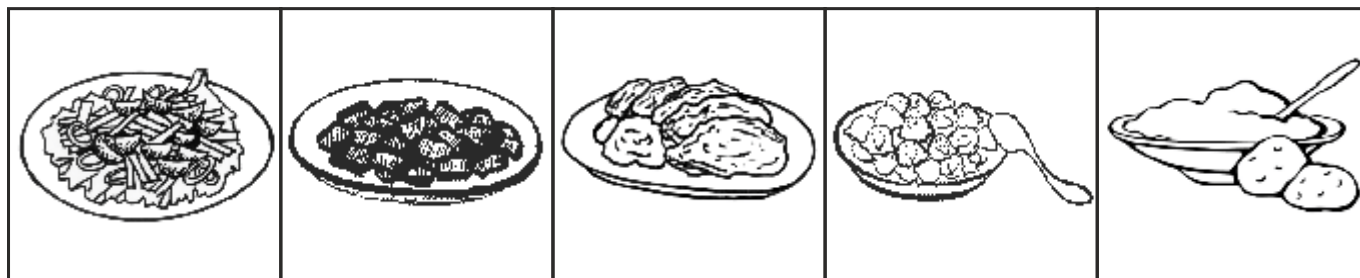


ЛІТЕРАТУРА

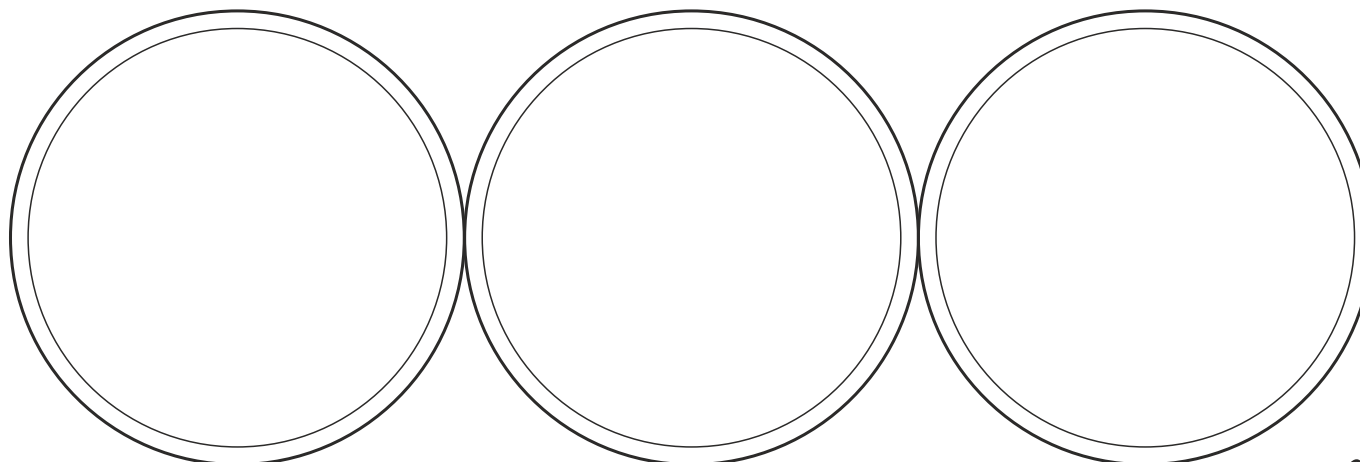
- Батьківщино, здрастуй! Вірші та народні пісні/ Переклади з кримськотатарської мови Данила Кононенка. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2008. – 120 с.
- Бібліотека української поезії. – <http://poetyka.uazone.net/>
- Бибик Н. М., Коваль Н. С. Ознакомлення с окружающим во 2 классе четырехлетней начальной школы. Пособие для учителя. – К.: Радянська школа, 1987. – 96 с.
- Богуш А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі: Навч. посібник. – Вид. 2-е, переробл. і допов. – К.: Вища школа, 2002. – 407 с.
- Бойко Г. Віршички для малят. [Електронний ресурс] / Г. Бойко. – Режим доступу: <http://virshik.pp.ua/tag/hrytsko-bojko/>
- Великий тлумачний словник сучасної української мови. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovyk.net/>
- Вдовиченко И. И. Античные расписные вазы из крымских музеев. – Симферополь: Сонат, 2003. – 128 с.
- Гончарство: весела абетка. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/gon4arstvo.htm>
- Грицан М. Струни любові: Карпатський край / Збірка поезії. – Рівне, «ТЕТІС», 2002. – С. 140.
- Гуменюк Н. Сила лікарських рослин. [Електронний ресурс] / Н. Гуменюк. – Режим доступу: <http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=586368>
- Демченко Г. Новосілля. [Електронний ресурс] / Г. Демченко – Режим доступу: <http://virshik.pp.ua/zahadky-ta-vyhady>
- Єврейські прислів'я та приказки / Упор., перекл. Г. Полянкер, Г. Шнайдерман. – К.: Дніпро, 1990.
- Жупанин С. І. Верховиночка. Література рідного краю: Навчальний посібник: У 2-х книгах. – К.: Рута, 2003.
- Загадки про засоби зв'язку і пересування. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zagadki.at.ua/publ/zagadki_pro_ljudinu/trudova_dijalnist_ljudini/zvagadki_pro_zasobi_i_shljakhi_peresuvannja/13-1-0-33
- Закарпатська література для дітей. XX століття: Антологія / Упоряд. Г. Малик. – Ужгород: ВАТ «Видавництво “Закарпаття”», 2004. – 592 с.
- Згуровская Л. Крым. Природоведческая книга. – Симферополь: Бизнес-Информ, 2001. – 352 с.
- Зелена аптека: Комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи. – Харків: Ранок, 2005. – 14 арк.
- Кераміка: Український Центр народної культури «Музей Івана Гончара» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://honchar.org.ua/old/keramik.htm>
- Кірик М. Ю., Кузьма М. І., Мучичка О. Ю. Громадянська освіта молодших школярів: навчально-методичний посібник для вчителя. – Ужгород: Гражда, 2010. – 52 с.
- Костецький А. У гостях. [Електронний ресурс] / А. Костецький. – Режим доступу: <http://www.planeta.co.ua/ua/tales/kostetskiy28.php>
- Красоткіна Н. Вірші. [Електронний ресурс] / Н. Красоткіна. – Режим доступу: <http://krasotkina.com>
- Коцюбинський М. Два цапки. [Електронний ресурс] / М. Коцюбинський. – Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/kocub.html>
- Культура добрососедства: «Место, где мы живём». Рабочая тетрадь для 2-го класса общеобразовательных школ Автономной Республики Крым / Авторы-составители: М. А. Араджиони, Л. Ф. Кравцова, Е. В. Алмазникова, Л. В. Наумова, Н. Ю. Оленко. – Симферополь: Антика, 2007. – 88 + IV с. илл.
- Лабага О. П. Золоте перо. Система авторських віршованих доробок до уроків та позакласних заходів в початковій школі: навчально-методичний посібник / О. П. Лабага. – Біла Церква, 2014. – 116 с.
- Легенди Карпат. – Львів: Априорі, 2012. – 144 с.
- Литовченко Л. Де пливе у даль віків колиска. [Електронний ресурс] / Леся Литовченко. – Режим доступу: http://obukhiv-school5.eduikit.kiev.ua/nashi_tradicii/obuhiv-moye_ridne_misto
- Масенко Т. Зелена чаша. [Електронний ресурс] / Т. Масенко. – Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songs/8283909.html>
- Мій краю рідний: Збірник художніх творів про природу. – К.: Радянська школа, 1986. – 186 с.
- Морально-етичне виховання. 2 клас. Дидактичні матеріали до уроків варіативного курсу. – Ч. 2. / Упор. Л. Г. Дмитренко. – Харків: Основа, 2013. – 160 с.
- Муравська І. Р., Бутузова С. Ю. Моя Україна. Робочий зошит з українського народознавства для молодшого шкільного віку. – Харків: НМЦ «Школяр», 1997. – 80 с.
- Орлов В. Чарівна парасолька / Пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк: Стакер, 1998. – 320 с.
- Орлов В. 300 забавок, віршів, головоломок / Пер. з рос. О. Г. Тимохіної. – Донецьк: Стакер, 1999. – 320 с.
- Панькевич І. Час мовчати і час промовляти: збірка закарпатоукраїнських народних прислів'їв Івана Югасевича з р. 1806. – Ужгород: Гражда, 2015. – 72 с.
- Під одним небом: Фольклор етносів України. – К., 1996. – 256 с.
- Підгірянна М. Материнський віночок: Вірші. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2009. – 30 с.
- Повх Л. П. Саламандра йде у мандри: Вірші для дітей. – Ужгород: Карпати, 2011. – 80 с.
- Пономарьов А. Українська етнографія. – К.: Либідь, 1994. – 318 с.
- Пошивайло О. М. Етнографія українського гончарства. – К.: Молодь, 1993. – 408 с.
- Пословицы и поговорки народов мира / Сост. М. П. Филипченко. – Москва: АСТ. Хранитель; СПб.: Сова, 2008. – 381 с.
- Прислів'я і приказки народів світу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prikazka.pp.ua/world.html>
- Ремесла Закарпаття. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://remesla.zakarpattya.net/images/pages/002.html><http://remesla.zakarpattya.net/images/pages/002.html>
- Рибальченко І. М. Супутник класного керівника. 1-4 класи. – Харків: Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 176 с.
- Сенатович О. Сини-космонавти. [Електронний ресурс] / О. Сенатович. – Режим доступу: http://www.logopedu.com.ua/article/147_Ychimo_virshi
- Скарбниця народної мудрості / Упор. Т. М. Панасенко. – Харків: Фоліо, 2009. – 286 с.
- Спи, дитя, спи / Збірання українського фольклору з Пряшівщини / Упор. Ю. Харитун. – Братислава-Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, 1990. – 95 с.
- Трембіта: Коломийки Рахівщини / Запис та упор. В. Піпаш-Косівський. Вид. друге. – Ужгород: Карпати, 1964. – 220 с.
- Угорські прислів'я та приказки / Упор., перекл. Ю. Шкробинець. – К.: Дніпро, 1975.
- Українські прислів'я та приказки / Упор. М. Пазяк. – К.: Дніпро, 1976.
- Україно, мене моя!: Сповідь: поезії, писанки...: 36. / Упор. та приміт. О. С. Шевченко. – К.: Веселка, 1993. – 327 с.
- Український декламатор: Збірка віршів для української молоді / Упоряд. Н. і О. Зінкевичі. – К.: Смолоскип, 2006. – 400 с.
- Український дитячий фольклор / Упор. В. Г. Бойко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1962. – 248 с.
- Український словоспів. Посібник-хрестоматія / Упоряд. О. П. Долина, О. В. Низковська, В. І. Осадча та ін. – К.: АВДІ, 2007. – 376 с.
- Умеров Н. Моя Батьківщино. Вірші / Переклад українською мовою О. Г. Тимохіної. – Сімферополь: ДОЛЯ, 2002. – 128 с.
- Умеров Н. Золота осінь. Вірші і казки/ Переклад українською мовою Д. Кононенка і О. Тимохіної. – Сімферополь: Кримнавчдержпедвидав, 2006. – 128 с.
- Уроки доброти: Комплект наочних посібників для дошкільних закладів і початкової школи. – Харків: Ранок, 2006. – 20 арк.
- Фольклор кримських караимів. – Сімферополь, 2005. – 160 с.
- Федака П. М. Народне житло українців Закарпаття ХУІІІ–ХХ ст. Ужгород: Гражда, 2005. – 352 с.
- Ходанич Л. П. Виховний потенціал дитячої літератури Закарпаття: Монографія. – Ужгород: Інф.-вид. центр ЗІППО, 2010. – 208 с.
- Як то давно було: Легенди, перекази, бувальщини, билиці та притчі Закарпаття у записах Івана Сенька. – Ужгород: ВАТ «Видавництво “Закарпаття”», 2003. – 368 с.
- Янушкевич О. Пісня про дружбу. [Електронний ресурс] / О. Янушкевич. – Режим доступу: [http://www.pcdigest.net/ures/book/sis.shtml](http://vkmonline.com/minusovki/minusfile/128519/%D0%9E%D0%BB%D1%8C%D0%B3%D0%B0_%D0%AF%D0%BD%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87_%D0%9F%D1%96%D1%81%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D1%80%D0%BE_%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B6%D0%B1%D1%83)
<http://www.mama-tato.com.ua/article/a-438.html>
http://www.ukraine.pedagog.org.ua/databank/item_949
<http://uaua.info/content/articles/>
http://abetka.ukrlife.org/z_animl.htm
<http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=134098>
<http://maluk.in.ua/>
http://www.ukraine.pedagog.org.ua/databank/item_949
<http://www.boloto.info/>
<http://mirslouvrei.com/>
<http://ua.wikipedia.org/>

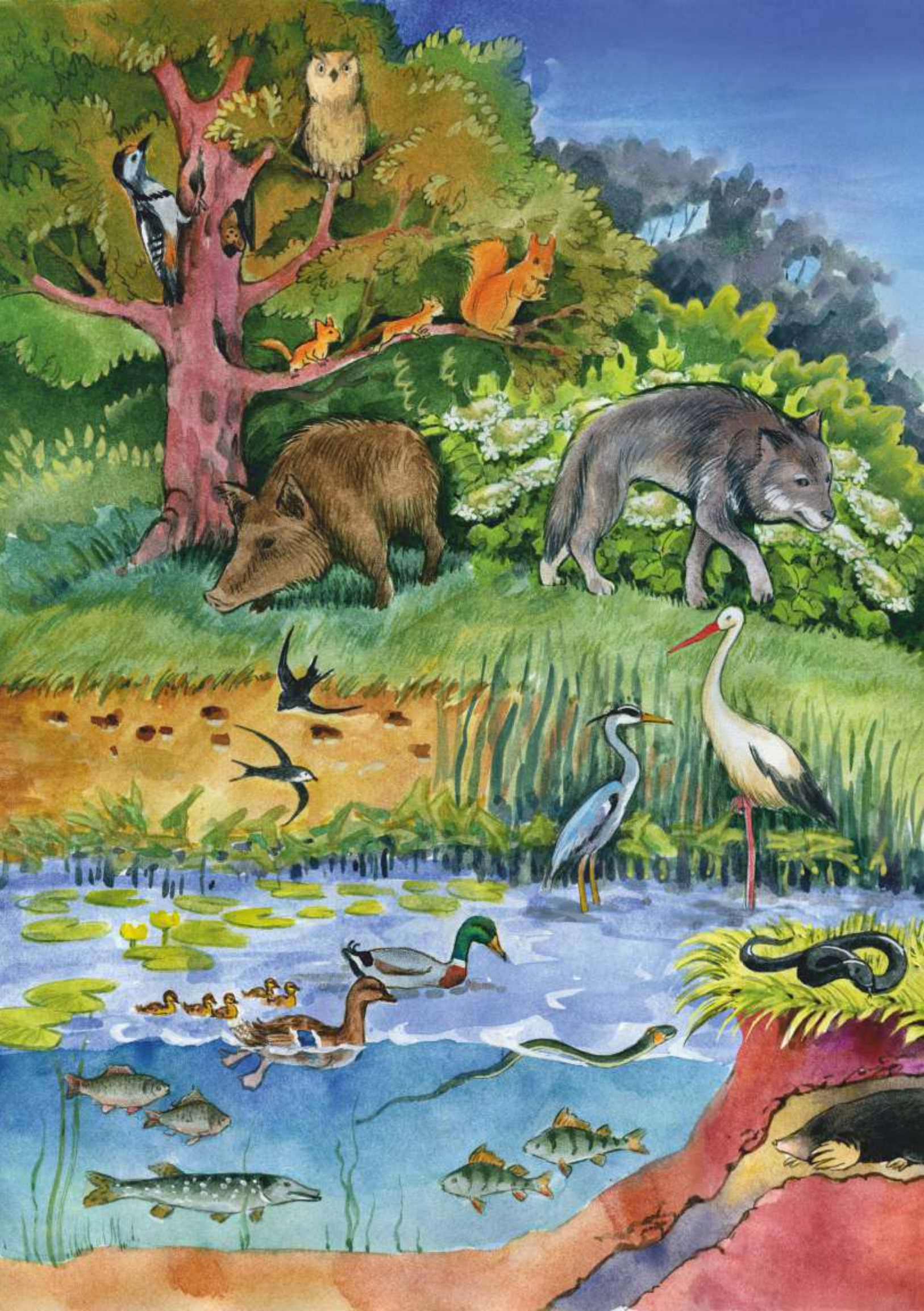


ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 14 (наклей на сторінку 43)



ДОДАТОК ДО ПОДОРОЖІ 26 (до сторінки 85)







ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ



М'ята польова



Обліпіха



Ожина



Подорожник великий



Полин



Ромашка аптекарська



Цикорій



Чебрець повзучий



Чистотіл



Чорниця (Яфіна)



Шавлія



Шипшина



ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ



Валеріана



Глід



Дерев'ій



Живокіст



Звірубій



Калина



Конвалія



Кропива



Кульбаба



Лопух



Малина



Мати-й-мачуха



Навчальний посібник
Культура добросусідства: Місце, де ми живемо. Закарпаття
Робочий зошит
2 клас

Автори-укладачі видання: М. А. Араджионі, М. Ю. Кірик, Т. В. Палько, Л. П. Ходанич.

Художники: С. Землянкіна, І. Зіновкіна, М. Михалюк, В. Шиллер.

Редактори: М. А. Араджионі, Т. В. Палько.

Дизайн: М. Г. Козлова. Коректор: Н. М. Овчарук.

Підписано до друку 08.11.2017 р. Формат: 60x84^{1/8}. Папір офсетний.

Друк офсетний. Гарнітура Arial. Ум. друк. арк. 9,76. Наклад: 1000 прим. Зам. №

Видавництво ТОВ «Прометей»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5212 від 19.09.2016 р.

Надруковано у ФОП Рябоконт Олександр Васильович,
04123, м. Київ, вул. Осиповського, 3-А, кв. 151, тел. 050-961-71-27



Видання здійснене в рамках проекту «Розвиток громадянської освіти в загальноосвітніх школах України через розробку та пілотування спеціальних курсів та модулів» громадської організації «Інформаційно-дослідний центр "Інтеграція та розвиток"», який реалізується в рамках проекту «Програма сприяння громадській активності "Долучайся!"», що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та здійснюється Pact в Україні. Зміст Робочого зошита «Місце, де ми живемо» є виключною відповідальністю Pact та його партнерів і не обов'язково відображає погляди Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) або уряду США.